

LLUÍS M. XIRINACS I DAMIANS

**FILOSOFIA I PRÀCTICA
DE LA NOVIOLÈNCIA**

**COM A ESTRATÈGIA PER A
LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL**

Filosofia i pràctica de la noviolència

Autor: **Lluís Maria Xirinacs**

© Del text: **Xirinacs**)(**Fundació**

© De la coordinació, notes i epíleg: **Lluís Busquets i Grabulosa**

© Del pròleg: **Raimon Panikkar**

© De la coberta: **xxxxxxxxxxxxxx**

© De les característiques d'aquesta edició: **ABADIA editors**

Col·lecció: **Randa**

Idea de la col·lecció, disseny i maquetació: **Carolina de Pobes**

Editat per: **ABADIA editors**

Cal Camps – 08697 MAÇANERS (Alt Berguedà)

Adreça executiva:

Carrer Ubac, 13, 2, 1 – 08270 NAVARCLES (Bages)

Telèfon: +34 639107323

www.abadiaeditors.com

e-mail: abadia@abadiaeditors.com

Primera edició: **abril de 2008**

Impressió: **Publidisa**

ISBN 13: 978-84-96847-49-1

Dipòsit Legal: _____

Prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra mitjançant impressió, fotocòpia, microfilm o qualsevol altre sistema, actual o futur, sense el permís escrit de l'editorial.

Nota:

Malgrat segons l'IEC s'ha d'escriure "no-violència", hem optat per fer-ho com un sol mot, "noviolència" com un neologisme, seguint una tendència internacional, per distingir una actitud de "no a la violència", de la filosofia i estratègia de transformació social que anomenem "noviolència".

ÍNDEX

NOTA INICIAL	11
PRÒLEG:	13
LA FILOSOFIA DE LA NOVIOLÈNCIA ¹ DES DE NOU « SUTRES» ² SOBRE LA PAU, PER RAIMON PANIKKAR	13
FILOSOFIA I PRÀCTICA DE LA NOVIOLÈNCIA COM A ESTRATÈGIA PER A LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL	25
1.- TRANSCENDÈNCIA.	25
2.- FORÇA I VIOLÈNCIA.	27
3.- NOVIOLÈNCIA (AHIMSA) I “EL SERMÓ DE LA MUNTANYA”	29
4.- LA NOVIOLÈNCIA I LA FORÇA DE LA VERITAT (SATYGRAHA) O DE L’AMOR	31
5.- NOVIOLÈNCIA I CIBERNÈTICA	34
6.- VIOLÈNCIA DEFENSIVA I OFENSIVA (I D’ALTRES FORMES EMMASCA-RADES DE VIOLÈNCIA)	39
7.-L’ORIGEN ECONÒMIC DE LA VIOLÈNCIA HUMANA	44
8. JERARQUIES,VIOLÈNCIA I NOVIOLÈNCIA	47
9.-MODELS (COMPETITIU I COOPERATIU) PER SUPERAR LA VIOLÈNCIA	48

10.- LA NOVIOLÈNCIA, MÉS ENLLÀ D'UN SIMPLE MÈTODE	51
11.- LA NOVIOLÈNCIA DES DE LA TRADICIÓ BÍBLICA: ELS "POBRES DE JAHVÈ" I EL PERILL DE LA RESIGNACIÓ, JESÚS EL NATZARÈ, SANT FRANCESC	53
12.- HISTÒRIA RECENT DE LA NOVIOLÈNCIA: THOREAU, TOLSTOI, GANDHI, LUTHER KING, SHWEITZER, LUMUMBA, LUTHULL, MANDELA, TUTÚ, VINOBA, LANZA DEL BASTO, BEÚNZA	58
13.- LA SOSTENIBILITAT DE LES ACCIONS NOVIOLENTES: AMICS I ENEMICS	65
14.- EL SUBJECTE HUMÀ NO VIOLENT I LES ALIENACIONS: L'ÉSSER I EL FER	67
15.- EL JO, EN ASCÈTICA I MÍSTICA, NO ÉS RES	69
16.- LES VINT NEGACIONS DE L'HINDUISME	72
17.- LA COMUNITAT, SUBJECTE COL·LECTIU: CONSENS I CONTRACTE, APERTURA I TANCAMENT (CULTURA DE MEMBRANES)	90
18. LA LLAR, COMUNITAT TRONCAL	94
19. L'ACCIÓ, LA REACCIÓ I LA RETROACCIÓ	99
20.- LA PETITA VEU SILENCIOSA, EL CIRCUIT DE LA VISITA I L'ADORACIÓ (SAMYAMA)	102
21.- LA LÍNIA D'UNIVERS I LA FONT DIVINA DE L'ÀNIMA UNIVERSAL	109
22.- EL TRACTE PROPER D'INDIVIDU A INDIVIDU I LES SEVES PROVES	115
23.- PRÀCTICA DE LA LLUITA NOVIOLENTA	119
23.1. COOPERACIÓ	119
23.2.- DENÚNCIA	121

23.3.- NO COOPERACIÓ (RESISTÈNCIA PASSIVA)	124
23.4.- DESOBEDIÈNCIA CIVIL	129
23.5- ACCIÓ ALTERNATIVA	134
24.- UN NOU MODEL DEMÒTIC DE SOCIETAT	137
24.1.- L'ÀMBIT PÚBLIC NO ÉS L'ÀMBIT OFICIAL	138
24.2.- L'ASSEMBLEA D'ASSEMBLEES	142
24.3. L'ECONOMIA	147
24.4.- L'ESTAT.	148
24.5.- EL TESTIMONI PROFÈTIC VERSUS IMPERIALISME ESPIRITUAL	150
24.6- EL RESPONSABLE PRINCIPI DE SUBSIDIARIETAT	151
EPÍLEG, PER LLUÍS BUSQUETS I GRABULOSA	153

NOTA INICIAL

Aquests senzill text de Lluís M. Xirinacs és fruit d'un seminari que ell impartí oralment al centre de La Plana (el Bages), l'agost del 2001. Conxa Garcia va tenir cura d'estructurar-lo, transcriure'l i informatitzar-lo, sense renunciar al regust de discurs oral. Més tard, aquesta transcripció fou corregida per Carme Béjar i Núria Roig. A totes, el nostre agraïment.

Ara, a l'hora de publicar-ho en format llibre, s'ha cregut convenient de reestructurar-lo, reordenar-lo, completar cites i obviar excursos i repeticions, a la recerca de la millor correspondència de cada bloc al seu contingut i de la major fidelitat possible al pensament del seu autor. Hi queden encara vestigis del discurs oral. Anotat i epilogat per Lluís Busquets i Grabulosa, i revisat per Martí Olivella, ha estat enriquit per un pròleg del doctor Raimon Panikkar, que mereix tota la nostra gratitud.

Fundació)(

PRÒLEG:

LA FILOSOFIA DE LA NOVIOLÈNCIA¹ DES DE NOU « SUTRES»² SOBRE LA PAU, PER RAIMON PANIKKAR

He escrit que cada cultura viu en un món propi i molts d'aquests móns són mútuament incompatibles. Encara que la cultura sigui el mite que engloba tota cosmovisió en un temps i un espai determinats, les diferències culturals no són accidents, no són un aspecte superficial de l'ésser humà. L'home no sols està dotat d'una naturalesa fisiològica; també és un animal cultural i la cultura incideix en la naturalesa humana. Per això la interculturalitat i la pau són qüestions vitals per al nostre temps. Superar les diferències no significa anul·lar-les, ans transcendir el pensament analític, no amb una síntesi que reuneixi els resultats de l'anàlisi, sinó amb un pensament holístic, que m'hauria agradat denominar "catòlic" (de *katá hóllos*, 'proper a la totalitat', universal) i "contemplatiu".

Interculturalitat no vol dir relativisme cultural (una cultura val tant com una altra) ni fragmentació de la naturalesa humana. Tota cultura és una cultura *humana* —encara que pugui degenerar. Dit d'una manera més filosòfica, hi ha *invariants humanes*, però no hi ha *universals culturals*. La seva relació és transcendental: la invariant humana només es percep en un universal cultural determinat. Tots els homes mengen i dormen, però el sentit del menjar i del dormir no és el mateix en les diverses cultures. Llevat que es redueixi la reli-

¹ Malgrat segons l'IEC s'ha d'escriure "no-violència", hem optat per fer-ho com un sol mot, "noviolència" a mena de neologisme, seguint una tendència internacional a fi de distingir una actitud de "no a la violència" d de la filosofia i estratègia de transformació social que anomenem "noviolència".

² *Sutra*, en sànscrit, és un text aforístic que generalment necessita un comentari per ser entès amb pregonesa. Aquest pròleg resumeix el regreïament de l'autor als cinquanta col·laboradors d'un llibre que es va publicar en honor seu, *Philosophía pacis. Homenaje a Raimon Panikkar* (Madrid: Símbolo Editorial, 1989), ampliat a *Paz y desarme cultural* (Santander: Sal Terrae, 1993) i després encara reelaborat a *Pau i interculturalitat* (Barcelona: Proa, 2004)

gió a un sistema institucionalitzat de creences, religió i cultura no són separables —encara que no vagin al mateix pas. D'això, en últim terme, en deriva que el diàleg intercultural i el diàleg religiós han d'anar plegats.

Seria relativament fàcil, si hem de parlar sobre la pau, evocar-ne ara textos com l'edecte sobre la pau de l'emperador A?oka (la victòria del *dhárma*³, com la va definir ell mateix), o condemnar la màxima de Flavi Vegeci Renat: «*qui desiderat pacem praeparet bellum*» («si vols la pau prepara la guerra»), o citar el famós aforisme de Píndar: «*dulce bellum inexpertis*» («la guerra solament és dolça per als qui no l'han provada»), o remetre'ns a l'inici de la *Quaerela pacis* (la pau és «la font de tota felicitat») d'Erasme, així com recordar les nombroses ànimes nobles que han descobert la centralitat de la pau en tots els temps i en totes les latituds, com Lluís M. Xirinacs. El veritable repte vindrà quan ens hàgim de comportar amb coherència sense cap més suport que la nostra consciència. Per això Aristòtil deia que la pau era el fi mateix de la *polis* (*Polit.* VII). La pau humana qualla en la nostra participació en l'ordre còsmic. Viure en pau esdevé la finalitat de la vida mateixa. La pau no és un mitjà —simple possibilitat per poder-nos dedicar als nostres afers— sinó un fi. La pau no és un valor *ad usum*, diria San Bonaventura, sinó *ad fructum*.⁴ Som pau com Crist és la nostra pau, segons diu Sant Pau (Ef II, 14).

La filosofia implica un esforç conscient de transcendir els límits de la dada empírica sense deixar-la de banda. Sovint s'interpreta la filosofia com la recerca de la veritat —amb el fusell de la «raó»—, encara que molt sovint es tracti solament d'una cacera de la claredat —amb la pistola del «càlcul». Però no hem d'oblidar que en altres parts del món, més enllà de la tradició occidental, hi viu una altra noció de filosofia. El mateix Marc Tul·li Ciceró descriu la filosofia com a *cultura animi*. Quan *l'animus* està en harmonia amb la realitat, «cultiva» espontàniament una filosofia que condueix a la pau, una filosofia que no solament és pacífica sinó que reflecteix, i al mateix temps realitza, l'harmonia de la realitat. Aquesta filosofia és, alhora, causa i efecte de la pau: és un efecte de la pau, ja que neix d'un esperit pacificat i pacífic; és causa de pau ja que potencia i restableix l'harmonia de l'univers. Un text budhista, el *Vimalak?rtinirde?a*, diu: «en la mesura en què l'esperit del *bodhisattva*⁵ és pur, el camp del Buddha

³ Llei, principi, naturalesa. Ordre còsmic, justícia. Essència: "Allò que aguanta una cosa o que fa que una cosa sigui el que és". Moralitat, religió

⁴ La pau no s'usa (per poder fer alguna altra cosa), sinó que es frueix.

⁵ Budhista que, un cop assolit l'alliberament de la terra, es compromet a ajudar tots els altres éssers sensitius a assolir el seu alliberament.

[aquest món] esdevé pur». L'apòstol Jaume (III, 18) també ens diu que la justícia és fruit de la pau.

La filosofia de la pau és més que una observació passiva; també és una participació activa en el dinamisme de la realitat i per això requereix un cor pur; sinó, qualsevol interferència és violenta i obstaculitza la pau. Potser una de les causes del neguit modern és haver lluitat per la pau sense inspirar-se en una veritable filosofia de la pau. Estem disposats a imposar el nostre concepte de pau. Tot el que prové d'un esperit humà que no està en harmonia amb si mateix i amb el món, difícilment pot portar a la pau.

Els nou *sutres* que segueixen són com les anelles d'una única cadena d'or: l'una porta a l'altra i totes junts formen la joia que anomenem pau.

1. La pau és participació en l'harmonia del ritme de l'Ésser.

Pau no significa absència de força o de polaritat. La pau no violenta el ritme de la realitat. Però la noviolència no significa una actitud purament passiva de permissivitat, absència de resistència o manca de força o fins i tot de poder, sinó respecte, no violació de la persona i, sobretot, de la dignitat íntima de tots els éssers. La pau no implica l'homogeneïtzació de tot, sinó més aviat la participació i la contribució en el ritme constitutiu de la realitat. L'home no és solament un ésser social; també és un ésser còsmic —més ben dit: cosmoteàndric. Nosaltres també som responsables de l'harmonia de l'univers: el millorem, el transformem i hi cooperem. Aquesta cooperació, aquesta sinergia, és activa i passiva alhora; val a dir que nosaltres prenem part ja sigui de manera activa o passiva en l'aventura de l'ésser, igual com en la dansa es crea el moviment seguint la música. Aquesta aventura no és un camí lineal vers un punt omega final. La pau no és ni escatològica ni l'estat mental de qui ha «descobert» la vanitat de totes les coses «transitòries». El sentit de la vida no l'hem de buscar solament en funció del seu objectiu ni la justificació de les nostres accions en l'èxit final ni, d'altra banda, tampoc ens podem acontentar amb satisfaccions momentànies. Benaaurats els qui troben la meta en el mateix camí.

Des d'una filosofia de la pau, concebuda d'aquesta manera, sorgeix una crítica profunda i constructiva de la situació de malestar que es manifesta en el camp religiós, ecològic, econòmic, psicològic i polític. La nostra cultura tecnocràtica, que amb el culte a l'acceleració ha transgredit els ritmes de la naturalesa i de la ment, ha produït una societat que, a més de no tenir la pau, fa que avui dia sigui alhora

difícil i urgent aconseguir-la. Això no vol dir que en èpoques passades no tinguessin problemes, dels quals podem treure lliçons. La pau no vol dir mantenir *l'status quo* que s'ha demostrat que és injust. No proposo que es faci una guerra en contra d'això, sinó emancipar-nos de *l'status quo* i transformar-lo en un *fluxus quo*, un moviment vers una harmonia còsmica sempre nova i mai perfecta.

2. Viure sense pau exterior és difícil; viure sense pau interior és impossible; la relació entre una i altra és a-dualista («advaita»)⁶.

La pau és més que una absència de conflictes armats. Si no hi ha pau dins nostre, no hi pot haver pau al nostre voltant. La manca de pau interior origina competicions que desemboquen en derrotes que desencadenen venjances de tota mena, declarades o no. D'altra banda, no és possible gaudir en plenitud la pau interior si el nostre ambient humà i ecològic pateix violència i injustícia. Sense pau exterior, la pau interior és incompleta, superficial o un estat exclusivament psicològic d'aïllament artificial de la resta de la realitat. El *bodhisattva* renuncia al *nirvana*⁷ per alliberar tots els éssers vivents, Jesús mor per amor al món, els sants no són insensibles al sofriment de l'univers, però cap d'ells no perd la pau interior. No hi ha cap espiritualitat madura que propugni la «fugida del món» real i cap savi no es pot recloure en l'egoisme o en l'autosuficiència.

La relació a-dualista entre pau interior i exterior revela, alhora, una connexió recíproca i *sui generis*. La pau interior comunica una pau exterior que nodreix la pau interior. Anàlogament, el desordre interior produeix una lluita exterior que genera la degradació interior. Però hi ha una relació d'inter-in-dependència. ¿Oi que hem vist persones que conserven una misteriosa i fascinadora serenitat —que no és pas insensibilitat— en situacions injustes i catastròfiques? I, alhora, ¿oi que també hem estat testimonis de depressions inexplicables en unes condicions de vida externament òptimes? Tot l'univers està implicat en la mateixa aventura. La filosofia de la vida entesa com «la saviesa de l'amor» pròpia de la mateixa vida ens ajuda a superar la dicotomia entre interioritat i exterioritat i ens permet gaudir la pau interior enmig de sofriments externs i comprometre'ns a alleujar les injustícies sense perdre la nostra alegria interior.

6 *Advaita*, en sànscrit, significaria 'a-dualitat', això és, expressió metafísica de la irreductibilitat de la realitat pura a pura unitat (monisme) o a mera dualitat, elaborada filosòficament per moltes religions, sobretot a Orient.

7 *Nirvana*, en sànscrit, 'apagat', 'extingit'. *Figuradament*: 'calmat', 'tranquil·litzat', 'asserrenat'. *Religiosa-ment*: extinció, alliberament de tot límit, beatitud final. Meta última per al budhisme i el jainisme.

3. La pau no la conquerim per a nosaltres mateixos ni la impossem als altres; és tan rebuda (descoberta) com creada perquè és un do (de l'Esperit).

No es combat per la pau; es combat pels drets o, si de cas, per la justícia, però mai per la pau. Seria una contradicció. Ni les espiritualitats masoquistes ni les pedagogies sàdiques, a cap nivell, porten a la pau. Als homes d'avui dia els manca aquesta actitud tan genuïnament femenina que consisteix a saber rebre i, en rebre, transformar allò que acceptem.

Acceptem la pau com un do, però el do de la pau no és una joguina. És una empenya, una aspiració, *nixus, spanda, élan*. La pau no és una condició prefabricada o una dada purament objectiva. Jesucrist volia que nosaltres rebéssim la seva pau, però no ens la volia imposar ni tampoc volia que la imposéssim als altres (Jo XIV, 27; Mt X, 13; etc. La naturalesa de la pau és una gràcia, és un do. Saber rebre la pau, vingui d'on vingui, és un senyal de saviesa. «Amb aquesta invocació de pau pugui la pau portar la pau», canta un himne vàdic (*Atharva-veda* XIX, 9,14).

Nosaltres descobrim la pau: és una descoberta, no pas una conquesta. És fruit d'una revelació: la podem experimentar com la revelació de l'amor, de Déu, de la bellesa de la realitat, de l'existència de la providència, d'un significat amagat, de l'harmonia de l'ésser o de la bondat de la creació, de l'esperança, de la justícia, de l'amor pur de qui estima o també del dolor i de la persecució.

La pau, l'hem de nodrir i crear contínuament. No hi ha cap recepta per a la pau ni cap programa preestablert per conquerir-la, com tampoc, un cop perduda la innocència, la podem recuperar tornant a l'estat primitiu. La pau es recrea cada vegada. És un do i una donació.

4. La victòria obtinguda amb una derrota violenta de l'enemic no porta mai la pau.

Això és una afirmació teòrica i també un judici empíric. Una gran part de les guerres s'han fet i justificat com a correcció de tractats de pau precedents. Els arquetipus dels derrotats emergiran més tard o més d'hora i —ells o els seus fills— exigiran allò que els ha estat negat. La repressió del mal tampoc portarà a uns resultats permanents. «Qui venç genera odi», diu el *Dhammapada* (XV, 5).

El jove rabí de Natzaret exhortava a deixar créixer junts el blat i la zitzània... ¿La història del continent americà no deu estar marcada per la llei del *karma*⁸ que pesa damunt l'ànima, per no dir damunt dels arquetipus dels descendents europeus que han «substituït» els primers habitants? El mateix es podria dir de les conquestes islàmiques o de l'expulsió dels jueus d'Espanya.

La pau fuig del camp dels vencedors. La pau és més que la simple justícia, és més rica que la *pax* com a simple pacte o mena d'equilibri, sovint basat en el temor i en la por a la venjança. La pau no és el restabliment d'un ordre destrossat: és l'adveniment constant d'un ordre nou.

És un fet històric que la victòria mena a la victòria, no a la pau. Malgrat totes les nostres distincions possibles, la victòria és la d'un poble sobre un altre poble o d'una persona sobre una altra persona; i *un poble o un ésser humà mai no són absolutament malvats*. Per tant, a nivell teòric, no es pot dir que s'hagi obtingut una victòria contra les forces del mal o contra els errors o les aberracions. Potser només volem destruir el mal, però eliminem el malfactor; potser només volem castigar el crim però castiguem el criminal. «No us oposeu al maligne», diu a manera de repte i provocació el mateix rabí de sempre!

Altrament, la naturalesa de la realitat no és dialèctica, no es pot reduir a un dinamisme lògic ni funciona per síntesi d'oposats. La pau no és el contrari de la guerra. L'eliminació de la guerra no desemboca automàticament en la pau. Aquesta és la raó per la qual el camí vers la pau no és la victòria sobre els homes. Els derrotats no gaudeixen de la pau dels vencedors. La pau no és el resultat d'un procés dialèctic del bé contra el mal. No es pot confondre la pau amb un concepte abstracte. La pau no és tampoc el mitjà per aconseguir una vida feliç sinó realitzada en si mateixa, tal com suggereixen les paraules semítiques *shal?m i salam*. «Crist és la nostra pau» (Ef II, 14). La pau és *beatitudo, nirv?na, moksa*, el valor fonamental de la vida.

5. El desarmament militar requereix el desarmament cultural.

Desarmament cultural no és solament una frase efectista sinó que, en la situació actual, és un requisit indispensable per garantir la pau i per aconseguir un desarmament durador. Primer de tot cal dir que no és pas una casualitat que la civilització dominant hagi desenvolupat

8 *Karma*: 'acció', 'acte', 'fet', 'obra'; originàriament, 'acció ritual', 'sacrifici'; després, 'acte moral'. També, 'acció acumulada', això és, el resultat —moral— de totes les accions i les obres segons la llei del *karma* que regeix les accions i els seus resultats en l'univers. Més tard el concepte es vinculà amb les dinàmiques del 're-naixement.'

pat un arsenal d'armes tan terrible per la seva qualitat i quantitat, i que després l'hagin imitat uns altres pobles, convençuts que aquesta és l'única manera de fer-se escoltar i de conquerir l'autoritat. Què ha portat a la cultura occidental fins a una situació com aquesta? La competitivitat, la recerca de solucions «millors» que no tenen en compte la possibilitat d'enfrontar-se a les causes i de resoldre el problema des de la base: l'atracció per tot el que és quantitatiu i mecànic. El desarmament cultural encara és més arriscat i difícil que el militar.

És utòpic propugnar un desarmament militar sense el desarmament cultural, sense la introducció d'una nova escala de valors humans. No es tracta de renunciar a cap valor positiu, sinó de valorar d'una altra manera la positivitat de molts «valors». Per exemple, no s'hauria de confondre pobresa amb misèria, autoritat amb poder, humilitat amb feblesa, innocència amb estupidesa, felicitat amb plaer, llibertat amb caprici, desenvolupament amb més industrialització, etcètera.

El nostre temps ja és prou madur per a una mutació antropològica semblant. La paraula «mutació» es fa servir habitualment en un sentit biològic. Quan diem mutació antropològica ens referim a la mutació d'aquest ésser, l'home, que té una autoconsciència que forma part de la seva pròpia naturalesa. L'home no és solament allò que «és»; també és allò que es pensa que és: la subjectivitat humana forma part del que és l'home: no és exclusivament un objecte sinó que també és un subjecte.

Desarmament cultural no significa voler tornar a la vida primitiva, sinó que pressuposa una crítica de la cultura i no solament a la llum del que no ha funcionat en la cultura occidental sinó també en la perspectiva d'una aproximació intercultural genuïna.

6. Cap cultura, religió o tradició no pot resoldre aïlladament els problemes del món.

Si tot repercuteix en tot i malgrat això els homes i les cultures són diferents, la característica essencial a què s'han de referir les cultures, les religions i les tradicions és el *pluralisme*, que és la base de la interculturalitat. La gran temptació seria confondre el pluralisme amb una pluralitat anàrquica o caure en l'extrem oposat del nihilisme. Per evitar aquesta interpretació, podríem formular el mateix *sutra* en sentit invers tot dient que cada cultura, religió i tradició ofereix una via de salvament a qui descobreix dins seu el nucli inefable de l'home. Seria de persones immadures caure en el solipsisme individualista i abandonar les respectives comunitats humanes pel fet que la història reli-

giosa i cultural de la humanitat hagi fet un recorregut ben poc triomfal. L'evolució del món tecnològic modern ens porta a una consciència molt important: no podem continuar avançant en aquesta direcció. No n'hi ha prou amb frenar l'acceleració perquè és essencial per a la civilització industrial. El que necessita el nostre temps és un canvi radical (*metanoia*). Aquesta és la revelació amagada i paradoxal de la civilització tecnològica que, havent dominat el món i escrutat els seus secrets, ens ha preparat perquè ara ens dediquem a la descoberta del misteri humà i a una experiència més madura del diví.

Sense reconèixer el pluralisme de la interculturalitat no és possible la pau al món o, dit d'una altra manera, la interculturalitat és el fonament de la pau. Fins ara s'han fet moltes temptatives d'establir la pau mundial. Al capdavant, la pau és una aspiració universal, però totes aquestes temptatives, des dels imperis primitius fins a la «*pax americana*», s'han fonamentat sempre en les intuïcions —per bones que siguin— d'una sola cultura, s'han fonamentat exclusivament en el *logos*, en una ideologia (assíria, romana, cristiana, democràtica, capitalista...) —és a dir: sense assumir la interculturalitat com a element constitutiu de la naturalesa humana.

7. La pau forma part principal de l'ordre del «mythos», no del «logos».

No existeix un concepte únic de pau. Penseu en les ressonàncies i les connotacions de les diverses paraules: *pax, eirene, salam, shalom, halórn, mir, Friede, santi...* Pau és una paraula polisèmica: té molts significats. També és pluralista: té moltes interpretacions doctrinalment incompatibles. La meua noció de pau potser no coincideix amb la dels altres. La pau no és una ideologia. Pau no és sinònim de pacifisme. El mite és una cosa en què creiem perquè l'acceptem *a priori*: el mite no és incompreensible ni irracional, és el que fa comprensible la comprensió i raonable la raó. És el que permet la intel·ligibilitat en una situació donada. La pau no és solament un concepte, sinó el mite emergent del nostre temps.

«Déu» havia estat un mite gairebé universal. Es combatien guerres en nom seu i tots els contendents volien que Déu estigués al seu bàndol. «Gott mit uns», «in God we trust». La pau també es firmava en nom de Déu. Sembla que avui dia el nostre mite és la pau i que les guerres també es fan en nom seu!

Però el mite invalida qualsevol altre fonament, va més enllà de qualsevol definició possible, ja que constitueix l'horitzó que fa possible la mateixa definició. El *mythos* no es pot separar del *logos*, però no

s'han d'identificar: se'n dedueix que imposar el nostre *concepte* de pau no porta a la pau.

Per respectar-ne el pluralisme ens estimem més dir que la pau és un *mythos* que no pas afirmar que és un ideal. La humanitat està cansada de les guerres per la pau. L'ideal de la pau és el nostre ideal, que pot diferir de la idea de pau d'altres pobles. La comunió en el *mythos* no elimina els conflictes, però permet una flexibilitat que les idees no toleren.

8. La religió és una via vers la pau.

Tradicionalment, es considerava la religió com una via de salvació. Avui dia, som testimonis d'una transformació de la noció de religió, gràcies a la qual es pot afirmar que les religions són maneres diferents d'acostar-se i d'adquirir la pau que, a hores d'ara, és potser un dels pocs símbols que es comparteixen a nivell universal.

«Summa nostrae religionis pax est et unanimitas» («L'essència de la nostra religió són la pau i la concòrdia»), va escriure Erasme en una carta l'any 1522. Ja hem dit que la pau és (una) fi i no pas (un) mitjà. Dir que creure en Déu és útil equival a convertir Déu en un mitjà.

Totes les religions entenen la pau com a símbol polisèmic i prou pluralista per poder-se'n valer. Això representa un pas endavant, ja que aparta l'èmfasi de les trobades religioses (en tots els sentits de la paraula) des dels problemes doctrinals a una actitud més existencial; d'aquesta manera, en l'actual situació humana, es fa possible el naixement d'una cooperació fecunda entre les diverses religions.

En aquest nexa entre pau i religió s'obre camí una paraula difícil, que fa temps havia estat de moda en molts ambients i que ara s'ha tornat gairebé sospitosa: *revolució*. La via vers la pau no és fàcil; és una via revolucionària, trasbalsadora, provocadora, exigeix l'eliminació de la injustícia, de l'egoisme, de l'avidesa. La història demostra que, tan bon punt les religions deixen de ser revolucionàries, en primer lloc degeneren i no porten a terme la seva tasca i en segon lloc fan per manera que la revolució es limiti a un simple canvi de guàrdia.

El repte de la interculturalitat consisteix a recordar-nos el paper existencial de les religions. En aquest sentit es podria parlar de la funció revolucionària de les religions, que ens menen a la realització, *El Corpus hermeticum* (X, 24) diu que l'home és un ésser vivent diví més que no pas un animal terrenal, tot i que «no ha de deixar la terra per accedir a les altures celestials (X, 25).

Aquesta via vers la pau és un camí de justícia i la justícia ha de vigilar perquè no es consenti l'explotació dels dèbils. «Derroca els poderosos del tron i exalça els humils» (Lc I, 52). Aquesta és la revolució i el sentit de la defensa dels pobres. Conèixer Déu és defensar el dret del pobre i del necessitat, diu un profeta d'Israel (Jer XXII, 16).

9. Només el perdó, la reconciliació i el diàleg continu porten a la pau i esberlen la llei del «karma».

El càstig, la indemnització, la restitució, la reparació, etcètera no porten a la pau. Creure que el simple restabliment d'un ordre malmès pot posar les coses al seu lloc és una manera de pensar immadura i mecànica. La innocència perduda exigeix redempció, és a dir, llibertat, i no pas el somni d'un paradís retrobat. No hi ha cap quantitat ni cap indemnització que compensi el que ja està fet. La pau no és una restauració. La història humana és dinàmica; el mateix cosmos es mou d'una manera rítmica, però no es repeteix. *L'status quo ante* és una impossibilitat.

L'única via vers la pau és, sobretot, un camí «endavant» i no pas «endarrere».

El perdó és un acte que transcendeix el dogma bàsic de la modernitat: la voluntat. «Der Wille ist das Urseyn» («La voluntat és l'Ésser primordial»), que deia l'idealisme alemany. Tenir la voluntat de perdonar, en primer lloc, no depèn de la voluntat. Si el meu cor no em porta espontàniament al perdó, no puc voler-lo, ni tan sols concebre'l, i parlar-ne seria una hipocresia. Estar decidits a perdonar és un primer pas, però no equival a perdonar. Per perdonar cal una força que va més enllà de la llei mecànica d'acció i reacció. L'acte de perdonar no és el resultat d'un sil·logisme racional; per perdonar realment cal la força de l'Esperit. *Karuna, charis*, amor, no són solament uns bons sentiments d'algunes persones, sinó els pilars de l'univers.

És significatiu que cada vegada que el Crist ressuscitat s'apareix als seus deixebles els dóna la pau i que en cada ocasió en què els confereix el poder del perdó els dóna el poder de l'Esperit Sant. Potser la llei del *karma* s'interromp fent avergonyir als mateixos detentors de la justícia: «Dona, on són els qui t'han acusat?»

El perdó no és una acció purament jurídica, no és condonar un deute; és un acte ontològic que fa desaparèixer la culpa. Només Déu pot perdonar, diuen les tradicions teistes (Is XLIII, 25; Lc V, 21; etc.), només la novetat de cada moment pot superar la inèrcia del passat, afirmen altres religions no teistes. El perdó és un acte de «de-creació», anul·la la culpa; és una participació activa en la creació contínua,

és la superació de la causalitat mecanicista gràcies a la força de la llibertat. Podem afirmar, per tant, que la responsabilitat històrica de l'home es veu en el fet que si no es perdona un Hitler (per exemple), ressorgirà un altre tirà contemporani. El perdó no va contra la veritable justícia ni contra el dret d'autodefensa de la persona o de la societat; però va en contra de la venjança i contra la visió mecanicista de la vida i de la realitat. Només es pot jutjar amb justícia quan s'ha perdonat. Sense el reconeixement d'una tercera dimensió de la realitat no hi haurà perdó ni pau a la terra.

En el nostre món, tan ambivalent, impregnat de símbols de mort, però també curull de símbols de resurrecció, la filosofia intercultural de la noviolència i de la pau se'ns presenta com una epifania d'esperança. I aquest llibre de Lluís M. Xirinacs n'és una mostra rutilant que ens atrau.

FILOSOFIA I PRÀCTICA DE LA NOVIOLÈNCIA

COM A ESTRATÈGIA PER A LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL

1.- TRANSCENDÈNCIA.

Intento de tractar un tema que, malauradament, no s'acostuma a tractar gaire a l'acadèmia, és a dir, a les universitats. Voldria començar amb una frase de la Bíblia que va dir Jahvè quan s'aparegué a Moisès en l'esbarzer ardent, que cremava però que no es consumia. Quan s'acostà Moisès a veure què hi passava, Jahvè li va dir: "Descalça't, que el terreny que trepitges és sant" (Ex 3, 5). El terreny que trepitjarem, doncs, el de la noviolència, és sagrat.

Les paraules *sant* i *sagrat*, com la paraula *Déu*, de seguida evoquen una quantitat enorme d'associacions, la majoria de les quals, al meu entendre, són negatives.

Per exemple, a l'Índia no hi ha "religió"; la cultura d'allà és el que nosaltres anomenem "religió". Nosaltres tenim la gran preocupació de dominar la matèria; en canvi, la finalitat cultural índia és anar al fons de les coses, no al que és sensible ni al que és tècnic. Allà es pretén assolir el que podríem anomenar *transcendència*. La seva gran preocupació és tocar la transcendència.⁹ Una persona ha arribat dalt de tot de la maduració quan ha tocat a fons aquest tema.

9 Denominem *Transcendent* l'enllà que sembla ultrapassar els límits de la nostra experiència humana i, perquè ens és desconegut o perquè ens causa una certa temença o basarda, tendim a venerar-lo com a inhabitual, com a 'sagrat', és a dir, separat del que és profà i ens resulta més manejable. Aquesta reverència en brut ha portat l'home, des de temps immemorials, a la *religió*, un mot l'etimologia del qual superposa tres conceptes: *religari* ('lligar-se'), *relegere* ('rellegir, reparant especialment en alguna cosa') i *reeligere* ('elegir de nou'). En la mesura en què s'ordena a Déu, la religió, presa com el lligam dels humans amb la transcendència divina, dona sentit a l'essència i l'existència humanes. Tanmateix avui dia hi ha qui pensa que aquest concepte de transcendència és antropomòrfic, perquè presenta l'home com a punt de referència. Buda ja ho havia intuït. Depurada convenientment, la transcendència esdevé tan radical que ja no se'n pot abastar cap concepte.

Quan dic *sagrat* o *sant*, vull dir això. ¹⁰

Etimològicament, *sant* i *sagrat* volen dir gairebé el mateix: cosa seleccionada —separada— com a bona'.¹¹ Cada matí fem servir una escombra i el que no considerem bo, ho considerem una deixalla. Aquesta tria ens faria quedar sols amb les coses de què ens apoderem, les coses considerades importants, i és *santa*.

Les paraules *sancionar* i *sanció*, han evolucionat en un sentit diferent i negatiu: *sentència* vol dir 'càstig'. Però, encara avui dia, en el llenguatge jurídic, *sancionar* vol dir que la cosa pren tot el seu valor, que ara val: allò que té valor. I, d'ací, s'ha derivat que aquest valor pot ser bo o dolent. "Valor" no vol dir que es tracti de quelcom necessàriament bo. Quan a una persona se la sanciona entenem que ha fet una dolenteria, però, també es pot sancionar una cosa bona, i és interessant saber que hem perdut aquestes etimologies pel camí i que això comporta també una espècie de pèrdua de cohesió mental.

A la Bíblia, un profeta explica que va veure els cels oberts i la cort celestial on hi havia els àngels, però també dimonis.¹² Sòcrates parlava del seu *daimon*, que era un dimoni bo.¹³

A Occident la cultura de la pau, la cultura de la noviolència, està poc atesa. Per això cal parlar-ne. Però no es pot fer de qualsevol manera.

10 *Sant* pròpiament és participi de 'sancire' ('sacionar', 'consagrar'); *sagrat* prové de 'sacratu' i 'sacrare' i és allò menys manejable, per on no solem moure'ns els humans, oposat al profà.

11 Escriu Salvador Pániker: "El llatí *sakros* es relaciona amb el germànic *sakan*, l'hitita *saklai*, el sànscrit *sat*, el grec *hagios* —també *hieros*—: tots deriven del radical *sak*, del qual també procedeix *sanctus*, el sentit originari del qual és «existit, ésser real». Altrament, en hebreu, allò sagrat significa allò que està «separat», allò que limita l'espai *fanum* el *profanum*, allò que atorga profunditat a l'esguard i no permet que el món sigui un espai pla. El sagrat aleshores és allò real, però també «allò totalment altre» (*ganz andere*), a l'ensems fascinant i terrible"; cf. PÁNIKER, Salvador: *Asimetrías. Apuntes para sobrevivir en la era de la incertidumbre* (Barcelona: Random House Mondadori/Debate, 2008)p.66-67.

12 Potser es refereix a Zacaries, 3,1ss; també hi ha Satanàs, l'Acusador, a la cort celestial, als llibres de Job 1,6; 2,1 i al primer de Cròniques 21,1. Tanmateix el terme "dimoni" apareix 19 vegades sols a l'Antic Testament.

13 El *dàimon* de Sòcrates és una mena de jo superior i immortal que l'ha aconsellat tota la vida, oposat a l'*èidolon* o jo inferior i mortal dels humans, segons algunes creences gnòstiques.

2.- FORÇA I VIOLÈNCIA.

En primer lloc: Què és *violència* i què és *força*? Són dues coses diferents. Es diu que hi ha *violència* per tot arreu i el que hi ha és *força* per tot arreu. L'univers és força pura. Fins i tot allò que anomenem matèria, segons Einstein, és força enrotllada que es pot desenrotllar de manera que en surti energia atòmica, energia nuclear, etc. Si el sol no fos energia enrotllada, si només fos un carbó encès, amb tota l'energia que expandeix fora, en dues setmanes es consumiria i el seu volum desapareixeria. Hi ha energies molt més enrotllades a l'interior de la matèria que la que amaga un tros de carbó. Tota la matèria es resol en aquesta mena de força.

Aleshores, si força i violència fossin la mateixa cosa, no podria parlar-se de no-violència; seria una rucada. La força és un impuls i n'hi ha tant que no l'esgotarem en tot el temps del món. El problema és que està més o menys lligada en forma de matèria o d'altres formes. Per exemple, quan es parla d'energia, de recursos escassos, d'energies no renovables, etc., es parla d'una classe d'energia: amb l'energia que hi ha en una cadira la humanitat podria viure tres anys. L'energia és tan abundant que no pot ser-ne més. Ara bé, majoritàriament està relligada. Aquell que sàpiga deslligar-la, disposarà d'una font d'energia inesgotable. L'univers, doncs, és ple de força i això no és dolent.

Dit això, ara cal definir **la violència**. És la força que impedeix la força de l'altre. Quan xoquen entre elles, una impedeix l'altra. Vist que es tracta d'una definició molt àmplia de la violència, les conseqüències d'aquesta definició són terrorífiques. De fet, s'hi reconeix la violència en moltes més coses que no en les que s'acostuma reconèixer. La violència és una força que comença a fer mal a tot allò que té al costat i acaba impedingint el desplegament de la força dels homes.

La força de la matèria és clara: les conseqüències poden ser horribles. Dóna la sensació que contínuament ens molestem en la nostra expansió o que contínuament ens molesten. És una interferència contínua. Jo insisteixo en aquesta definició que, ben pensat, és còsmica, no val només per als humans i les relacions entre les persones humanes.

La col·lisió de forces genera conflictes en tot l'univers: si la Terra caigués damunt del Sol, quedaria abrusada, i això seria violència sobre la Terra. La Terra s'ha desenvolupat tenint en compte que es troba a una gran distància del Sol i que, per tant, no es crema gaire. Ara bé, si per les raons que fossin es comencés a torrar, el sol estaria fent una acció violenta sobre tot el que viu damunt de la terra. Un volcà, per exemple, no pensa fer mal a ningú, però, quan entra en erupció, les seves cendres i la lava que desprèn maten vegetals, animals, persones humanes, pobles i tot el que troben pel davant. Un terratrèmol, per exemple, pot portar 15.000 persones a la mort en dos minuts i no és violència humana.

La violència ens produeix pessimisme. Hi ha molta violència en la naturalesa, fins i tot en les formes més dissimulades: qualsevol arbre que brosta una fulla en pot brostar una altra que tapi el sol a la primera. Contemplem un prat i diem: "Oh, quin prat més bonic!"; però el prat és molt pitjor que el metro de Barcelona a les dues del migdia. Els talls de totes les herbes estan molt junts i, quan una neix, ràpidament queda ofegada per aquelles que ja hi són. És una situació depriment. Existeix una competitivitat impressionant. Hi ha molta violència arreu del planeta, i això sense entrar en el territori humà.

Una cosa curiosa dels orientals és que tradicionalment tenen tendència a ser vegetarians, entre d'altres raons perquè no volen fer mal als animals. L'animal, quan el mates, en tenir sensibilitat pateix molt; no sabem amb seguretat si el vegetal pateix (alguns diuen que sí), però, en qualsevol cas, no tenen aquella sensibilitat tan refinada i concentrada que tenen els animals a causa de la seva integració nerviosa. La prova és que un esqueix d'un vegetal pot funcionar com un vegetal nou. Els animals menys evolucionats també són encara poc integrats. Per exemple, parteixes un cuc i poden sortir dos cucs. Ara bé els animals dits superiors resulten internament més concentrats i quan tu et punxes la punta d'un dit tot el cos se'n ressent.

Aquest escrúpol que té l'Església Catòlica en contra de l'avortament, a l'Orient encara és molt més exagerat i s'estén al món prehumà, perquè se senten i són més còsmics que nosaltres. Nosaltres explotem el món; ells el tenen per a conviure-hi i per ser sants.

3.- NOVIOLÈNCIA (AHIMSA) I “EL SERMÓ DE LA MUNTANYA”

Ara faltaria la definició de *noviolència*. La gent té la idea que la noviolència és més aviat una mena de pacifisme passiu: no fer, deixar-se arrossegar, tenir una actitud de negar-se a fer alguna cosa, etc. Aquests darrers anys, davant el conflicte amb l'ETA basca, s'acostuma a dir: “La pau per damunt de tot”. En temps d'en Franco encara hi havia algú, el cantautor Raimon, que s'atrevia a cantar: “De vegades la pau no és més que por”. No totes les paus són bones i Jesús, a l'Evangeli, diu: “No he vingut a portar la pau sinó la guerra” (Mt 10,34; Lc 12, 49-51). Doncs, de vegades, la dignitat és més important que la pau. “Quaranta anys de pau”, es deia en temps d'en Franco. La pau en si mateixa no és un valor; en realitat és una conseqüència del veritable valor. Està molt bé que vingui la pau, però cal distingir entre una pau falsa i una pau veritable.

El sintagma “noviolència” ha vingut importat de l'Índia, de Gandhi, tot i que ell diu que la noviolència la va aprendre d'Occident. És una traducció del mot sànscrit *ahimsa*. *A-*, en indoeuropeu vol dir *no* (és negació) i *himsa* vol dir ‘violència’. Aquesta paraula està posada de relleu en els Vedes més antics.¹ A l'Índia aquesta paraula és sagrada. Allà, un pagès que estigui llaurant, si es troba un ratolí al seu hort, no el mata sinó que l'agafa per la cua i el tira a l'hort del veí. No resol res, però no el mata. Avui, les estadístiques ens diuen que a l'Índia una cinquena part del producte brut del país se'l mengen les rates perquè no les maten; i hi ha una altra part de la producció que

¹ Es denominen *Veda* els quatre textos sànscrits que formen la base de l'extens sistema d'escriptures sagrades de l'hinduisme (*Rig Veda*, *Iâyur Veda*, *Sama Veda*, *Àtharva Veda*), a més dels textos rituals *Aranyakes* i *Brhamans*, monòtons però precursors de la gran revolució espiritual dels *Upanixads* (800-300aC) i els *Purana*, textos tots atribuïts a Vyasa (mítica encarnació del déu Vixnú). La paraula *veda*, que en sànscrit significa literalment ‘ciència’, ‘coneixement’, és a l'origen del mot ‘veritat’. En conjunt, els quatre *Veda*, els *Upanixads* i els *Vedanta Sutras*, s'anomenen *shruti* (‘allò escoltat’: la revelació comunicada per la divinitat a alguns savis en el passat). en contraposició al terme *smriti* (‘allò recordat’: la resta de la literatura vèdica: els *Purana* o ‘relats antics’, *Les Lleis de Manu*, les *Itihases* (històries que van esdevenir-se realment com la *Ramaiana* i el *Mahabarata*) explicacions escrites del mateix Vy?sa per ajudar els humans a entendre els *Veda*.

es mengen les vaques, perquè tampoc no les maten. Això que aquí ens pot provocar hilaritat, a l'Índia és molt important.

Això no obstant, Gandhi fa una mutació essencial en la concepció de la "noviolència". Diu que va aprendre la noviolència al *Sermó de la Muntanya* de l'Evangeli de Sant Mateu (tot el Sermó, que comença amb les *Benaurances*, ocupa els capítols 5-7): "Benaurats els pobres perquè d'ells serà el Regne del cel; benaurats els..." etc. Deia que els cristians tenen uns llibres preciosos, però que no els practiquen; en canvi, ell els practicà al peu de la lletra. Podríem tractar tota l'extensió del *Sermó de la Muntanya*. Des d'aquí en recomano la lectura... amb ganes de practicar.

És curiós que ho digui un home com ell, format en l'ensenyament superior a Occident (estudià la carrera d'advocat a Anglaterra). També en el seu moment s'enamorà d'Àfrica. Va ser un dels grans homes de frontera, i és aquest un aspecte molt interessant, ja que aquests homes acostumen a ser els més fecunds, atès que els cal suportar moltes contradiccions sense poder-les acabar de lligar. Això els estimula molt.

4.- LA NOVIOLÈNCIA I LA FORÇA DE LA VERITAT (SATYGRAHA) O DE L'AMOR

Gandhi, tanmateix, com a bon hindú, tenia damunt de la tauleta de llit, còm a llibre de capçalera, el *Bhagavad Gita*.¹ Aquest text és un tros d'una de les epopeies més importants de l'Índia, el *Mahabarata*, que vol dir "La gran família dels Barata".² És un llibre immens. *Bhagavad Gita* vol dir "Ofrena sagrada" o bé "Cant a l'Altíssim" i és un text sorprenent. Sembla rar, a primer cop d'ull, que Gandhi el tingüés per inspirar-se en la noviolència. L'essència de l'argument és que hi ha un heroi, el rei Arjuna, que té un germà que es rebel·la i organitza un exèrcit contra ell. Tots dos es troben al camp de batalla, un enfront de l'altre, a punt d'entrar en batalla. De cop i volta Arjuna es diu: "No. Plego: li regalo el regne al meu germà. És sang de la meva sang, carn de la meva carn, i no em vull enfrontar a ell". Un cop decidit això, rep la inspiració de Krixna, que li diu: "T'equivoques. Aquest regne reuneix unes tradicions i tu n'ets el rei legítim. Per tant el regne és teu i l'has de defensar. Tota la llei universal demana que el defensis. El teu *dharma* —el destí, per als hindús³— és resistir. Tu estàs posat en el teu lloc per aguantar i dius que no t'hi enfrontaràs perquè tens por. Tu ets un home pacífic i no vols la guerra, però vigila a no ser un covard." Tot el llibre és molt profund i ens ensenya a

1 Poema en sànscrit de 700 versos, dividit en 18 capítols, de caire filosòfic, en el qual Krixna instrueix el seu amic i deixeble Arjuna. És un dels textos més importants de la tota literatura religiosa universal. S'hi descriuen les tres vies de la espiritualitat hindú: la via de l'acció o karmà ioga, la via del coneixement o *jñana-ioga* i la via de l'amor o *blakti-ioga*. Però el missatge central del llibre és la doctrina de l'acte desinteressat o gratuït, de l'acte no contaminat per l'esperança ni perquè doni cap fruit.

2 Text sànscrit, epopeia clau en l'hinduisme, on es barregen déus, savis, reis i dimonis, des del qual Krixna vol instruir sobre els quatre objectius de la vida: *dharma* ('deure religiós', 'ordenament còsmic', 'obligació personal'), *artha* ('riquesa'), *k?ma* ('plaer') i *moksa* ('salvació', considerada pels hindús com l'objectiu últim de l'ànima perquè suposa l'alliberament del cicle del *karma*, el destí de cadascú determinat per les pròpies accions i per la *samsara*, cadena de naixements i morts). Tradicionalment s'ha traduït com "la gran nissaga dels Barata" o "la gran narració de les guerres dels Barata", però avui el títol se sol traduir com "La Gran Índia", perquè *bh?rata* es un patronímic que significa 'allò que pertany a Bharata', el rei que hauria fundat el reialme de Bhárata-varsha (*varshá*: 'país'); *Bh?rat*, altrament, és també el nom oficial de l'Índia en idioma hindi). N'existeix edició catalana a l'editorial Samadhi Marga, 2002.

3 El destí entès com a ordre còsmic, justícia, religió, moralitat.

actuar sense violència interior. Cosa curiosa i complexa: aquí es tracta de defensar un regne sense violència.

Com podria definir, a la meua manera, que no és pas cap dogma de fe, la noviolència?

Gandhi va anomenar *ahimsa* a la noviolència, però a ell no li agradava la paraula perquè la trobava negativa. La mutació que fa Gandhi és convertir el negatiu en positiu. Hi ha gent que ho interpreta com a noviolència activa, per afegir-hi alguna cosa positiva. Ell li canvia el nom i en comptes de noviolència l'anomena *satyagraha*. *Satya*, en sànscrit, vol dir veritat, i *graha* força; *satyagraha* és la força de la veritat en positiu.

Aquesta paraula, *veritat*, a Occident vol dir una cosa i a Orient en vol dir una altra. A Occident la veritat és com una espècie de teorema o de llei o de dogma o de definició ortodoxa. Gandhi deia: “La veritat és una cosa que neix dins el cor, a cada moment, segons les circumstàncies, i pot canviar a cada nova circumstància. S’ha de buscar a cada instant amb els ulls ben oberts i l’esperit amatent”.

És l’obediència a una voluntat, a un consell que et surt de dins el cor, però que s’ha format no sols amb contemplació —que allà proposen a tothom—, sinó també amb coneixement de la realitat exterior, amb estudi i devoció. Segons Gandhi: “Quan tu has contemplat i estudiat, llavors et surt una síntesi interior que et diu «això és la veritat», i aquesta veritat ve amb un paquet de llum, de força i de felicitat de torna”. I si tu la segueixes, tens la llum necessària per defensar-la, la força per realitzar-la i dur-la a la pràctica, i la felicitat per fruir-la.

És curiós que Martin Luther King⁴ popularitzés la frase “la força d’estimar”. Ell, en comptes de la veritat posa l’amor. Són conceptes quasi bé sinònims. El model que proposo posa la veritat, que és la saviesa, a dalt, l’amor a sota i entremig hi situa el *noümen*, que els hindús denominen *brahman* i que vol dir tocar al fons de l’univers, tocar l’ànima de l’univers.⁵ Podem dir-li com vulguem; diguem-li Déu o posem-li un altre nom. El problema de Déu és que se l’han apropiat

4 El reverend Martin Luther King (nascut a Atlanta, el 1929, i assassinat a Memphis, el 1968) va ser un ministre de l’església baptista i un activista no-violent del Moviment pels Drets Civils dels EUA en pro dels afroamericans. Pregonava la desobediència civil i fou perseguit pel FBI. Guardonat amb el Noel de la Pau, organitzà marxes pel dret al vot, en pro de la no discriminació i a favor d’altres drets civils bàsics. El seu discurs *I have a Dream* (“Tinc un somni”) davant del monument a Lincoln durant la Marxa a Washington pel treball i la llibertat de 1963 va recórrer tot el món.

5 En sànscrit, *Braham* designa la realitat absoluta (segons algunes escoles), una i idèntica a l’*atman* [el «jo» d’un ésser i de la realitat, nucli ontològic en l’hinduisme], fonament de tot.

una sèrie de facinerosos, que es diuen representants de Déu, i han convertit aquesta apropiació en una eina de dominació. És natural que a Occident s'hagi produït una espècie d'ateisme obsessiu, una espècie de preocupació per la mort de Déu que encara continua. Es confon el sagrat, la veritable religió, amb una estructura controlada per uns senyors determinats. És un imperialisme intel·lectual (teològic) i espiritual (religiós).

5.- NOVIOLÈNCIA I CIBERNÈTICA

L'aproximació a la noviolència que vull oferir és per ser reflexionada. Començo dient que no és de Gandhi i, encara que l'he explicada d'altres vegades, justament per això, potser no té valor; ara bé, jo la trobo operativa. Els conflictes sorgeixen per un xoc de forces. En termes científics, Newton posa com una de les bases de la seva física el principi d'acció i de reacció: a una acció li correspon una reacció igual i contrària. La noviolència es regeix per un principi diferent, enunciat per primera vegada per Norbert Wiener, fundador de la cibernètica¹; és el principi d'acció i de retroacció.

Des d'aquesta perspectiva de l'acció i la reacció, valgui l'exemple de dos punys amb la mateixa força un que l'altre; l'un vol anar cap amunt i l'altre cap avall en la mateixa línia. El resultat és que no es belluga res. Si un puny fos més fort que l'altre, el faria moure segons la seva voluntat, però la força resultant seria la diferència de la dels dos punys. Si el puny més fort tingués força cinc i el més feble, força dos, la resultant seria de força tres.

En aquest cas de l'acció i la reacció sempre es resta; el problema és que la resta pot resultar tan fatal que doni zero, l'anul·lació dels dos contendents. És com aquells boxadors que estan tan equilibrats que, al dotzè o al tretzè assalt, ja no se sap si es donen cops de puny per caure o s'abracen per no caure; no se sap si són enemics o amics.

Al meu entendre, la noviolència consisteix en la bona voluntat de no voler xocar, d'acceptar el contrari, de situar el propi interès en el context que l'envolta i en l'aguda intel·ligència per convertir les reaccions en retroaccions. Si agafem el volant del cotxe, per exemple, una mà el fa girar cap a la dreta i l'altra cap a l'esquerra; el resultat és que l'eix té la suma de les forces de les dues mans. El que encara no hem dit és quina és la bona i quina és la dolenta, perquè sempre que hi ha un conflicte, hom pensa que hi ha una part bona i una dolenta. Quan dues forces van cadascuna a la seva i xoquen, fan violència; i quan l'impuls de dues forces es conjumina, aquestes fan noviolència. I és

¹ Norbet Wiener (1894-1964), matemàtic nord-americà que encunyà el terme en el seu llibre *Cibernètica o el control i comunicació en animals i màquines* (1948).

una noviolència activa que suma; per tant, no és un *no*: és un *sí*. En canvi, quan dues forces reaccionen, la violència sembla un *sí* — gairebé sempre hi ha un guanyador —, però és un *no*; és una resta, és una disminució, que pot arribar a valer zero.

El resultat, la conclusió, diguem-ne teòrica, d'aquesta explicació seria que és molt més eficaç la noviolència que la violència.

Posaré alguns exemples i, de moment, continuarem amb la teoria. Imaginem-nos un tren que va en un sentit i un altre tren que va en sentit contrari en la mateixa via. Sembla que tots dos hagin de xocar. Però, si el primer fos més avançat i pogués elevar-se com els helicòpters, tindriem una forma de resoldre el conflicte: canviar la dimensió per evitar el xoc frontal. Els grans estrategs — per exemple, Napoleó — sempre feien el mateix: separaven els flancs del gruix de l'exèrcit; mantenien forts els flancs i cedien en la part central. Una operació de tenalla transversal els donava la victòria.

Quan una acció va en una direcció i l'altra, en comptes de xocar frontalment evoluciona de costat o salta per sobre, en comptes de col·lidir amb l'altra, accedeix a la reraguarda o incideix en la causa o font de l'atac. Aquest equilibri és cibernètic. Opino que l'única solució als conflictes còsmics, inclosos els humans, és aquesta.

Aquest principi, com he dit, se'l va inventar el nord-americà Wiener i ho va aplicar a l'electrònica — aquelles bales de canó o coets d'avió que seguien el blanc mòbil enemic —; després ho estengué i s'adonà de la transcendència d'un principi del qual es troben exemples a tota la naturalesa: en el cicle de l'aigua, en el de l'ozó, en el del cor de les estrelles, en el dels sistemes recursius del sistema nerviós, etc.

S'ha descobert que, així com abans semblava que tot en l'univers era conflictiu, ara ve a resultar que la immensa majoria dels processos de l'univers són de caire cibernètic. I en això consisteix l'"enrotllament" de l'energia que pren la forma de matèria. En resum, l'estructura fonamental permanent de l'univers funciona en una pau activa noviolenta i els conflictes observats són quelcom de superficial en tot l'univers. Fàcilment ens passa desapercibuda la immensitat de les coses que van bé. Per exemple, quan acabem de pair l'esmorzar no hem de preocupar-nos: la nostra sang reparteix el menjar dins d'un circuit que és un sistema cibernètic perfecte. La cibernètica és present en la biologia, en la geologia, en l'astronomia i arreu. El cosmos és com una espècie de mar, un mar immens, molt profund. En els primers cinc metres pot desencadenar-se una tempesta terrible, on poden morir moltes persones. Pot esdevenir una tragèdia esgarrifosa. Però, uns quants metres mes avall, tot hi és tranquil, quiet, serè.

Normalment, quan la natura avança en l'evolució, les puntes d'aquest avenç són conflictives. Deixem darrere les qüestions resoltes que són les cibernètiques, que són les pacífiques. Gràcies al fet que ens funciona el cor, la circulació, la respiració, els nervis, gràcies al fet que ens funciona tot, nosaltres podem barallar-nos entre nosaltres. Una frase seductora, que podria haver dit Gandhi, és aquesta: "Per què no fem un pas més i muntem la societat cibernèticament?"

Ara explicaré què voldria dir això per a Gandhi.

Si aconseguim que la societat, en lloc de ser conflictiva, esdevingui integradora dels conflictes, els contradictoris esdevindran complementaris i, aleshores, s'establirà la pau; a la humanitat li començaran a sobrar energies per barallar-se a propòsit de noves qüestions. Un tigre és una meravella i un cérvol, n'és una altra. Tanmateix encara no tenen resolta no violentament la relació tigre - cérvol; encara el tigre ataca i es menja el cérvol i això no agrada al cérvol, evidentment. Fixem-nos que no és exactament igual que en els humans, perquè les persones maten, de vegades, sense tenir la necessitat de menjar. Així ho diu Rubén Darío en el poema dedicat al llop de Gubbio, que prové d'una de les floretes de Sant Francesc, i que titula intel·ligentment *Los motivos del lobo*:

El varón que tiene corazón de lis,
 alma de querube, lengua celestial,
 el mínimo y dulce Francisco de Asís,
 está con un rudo y torvo animal,
 bestia temerosa, de sangre y de robo,
 las fauces de furia, los ojos de mal:
 ¡el lobo de Gubbio, el terrible lobo!
 Rabioso, ha asolado los alrededores;
 cruel, ha deshecho todos los rebaños;
 devoró corderos, devoró pastores,
 y son incontables sus muertos y daños.

Fuertes cazadores armados de hierros
 fueron destrozados. Los duros colmillos
 dieron cuenta de los más bravos perros,
 como de cabritos y de corderillos.

Francisco salió:
 al lobo buscó
 en su madriguera.
 Cerca de la cueva encontró a la fiera
 enorme, que al verle se lanzó feroz

contra él. Francisco, con su dulce voz,
 alzando la mano,
 al lobo furioso dijo: “¡Paz, hermano
 lobo!” El animal
 contempló al varón de tosco sayal;
 dejó su aire arisco,
 cerró las abiertas fauces agresivas,
 y dijo: “¡Está bien, hermano Francisco!”
 “¡Cómo!” exclamó el santo. “¿Es ley que tú vivas
 de horror y de muerte?
 ¿La sangre que vierte
 tu hocico diabólico, el duelo y espanto
 que esparces, el llanto
 de los campesinos, el grito, el dolor
 de tanta criatura de Nuestro Señor,
 no han de contener tu encono infernal?
 ¿Vienes del infierno?
 ¿Te ha infundido acaso su rencor eterno
 Luzbel o Belial?”
 Y el gran lobo, humilde: “¡Es duro el invierno,
 y es horrible el hambre! En el bosque helado
 no hallé qué comer; y busqué el ganado,
 y en veces comí ganado y pastor.
 ¿La sangre? Yo vi más de un cazador
 sobre su caballo, llevando el azor
 al puño; o correr tras el jabalí,
 el oso o el ciervo; y a más de uno vi
 mancharse de sangre, herir, torturar,
 de las roncadas trompas al sordo clamor,
 a los animales de Nuestro Señor.
 ¡Y no era por hambre, que iban a cazar!”

Ja sabeu com acaba. Francesc se l'enduu al poble i viu amb ell a condició que la gent li doni menjar. Tothom hi està d'acord. Es torna mansoi. Però la gent se n'aprofita i acaben, un jorn que Francesc s'absenta, sense nodrir-lo i bastonejant-lo. El llop torna al bosc i a la salvatgia. Quan Francesc li demana comptes, li respon que el deixi, que ja ha conegut els homes. I Francesc, li dóna la raó. “L'home és un llop per a l'altre home”, segons el filòsof anglès Hobbes...² En realitat, però, els llops, arraconats en llocs inhòspits per causa de l'inesgota-

2 Thomas Hobbes (1588-1679), és el teòric per excel·lència de l'absolutisme polític; amb la seva obra *Leviatan* (1651) establí el fonament de la major part de la filosofia política occidental.

ble egoisme humà, s'han convertit, en defensa pròpia, en la mateixa figura d'home brutal, egoista i cobdiciós, que som, per a l'altre llop. Transferim als animals el que som nosaltres.

Nogensmenys cal insistir que, en general, la gent d'Occident creu que el bé és només una qüestió d'amor. Caldria afegir que, a més, és una qüestió d'intel·ligència. En general, a Occident l'intel·ligent és dolent i el bo és ruc. Quan una persona destaca en intel·ligència es corromp, perquè en fa ús per fer mal. Gandhi ens convida a utilitzar la intel·ligència per fer el bé. Per convertir un conflicte en un sistema de forces complementàries cal, a més de bona voluntat, intel·ligència. En el cas d'intervenir en un conflicte, tant si t'afecta com si no, cal sintonitzar amb les dues bandes, no sols amb una, amb la teva. I sintonitzar amb les dues bandes, certament, requereix amor. Una persona egoista es queda a la seva banda i es tanca, xoca amb els altres cegament. En canvi, la persona altruista, la persona que és bona de cor i generosa, es posa en el lloc de l'altra, de vegades massa i tot.

Gandhi és molt equànime, amb això. Parla de situar-se en les dues bandes, no només en una, ni que sigui la de l'altre. Aquí hi ha gent que és tan bona i es posa tant en la banda de l'altra que es mata a si mateixa per aquest amor a l'altra. Has de sortir de tu mateix, has de ser una persona bona i generosa, però no n'hi ha prou amb la generositat. N'hi ha que volen ser i són generosos, però no l'encerten, perquè, per encertar, has de ser, a més, tu mateix i, per adonar-se d'això, cal ser intel·ligent.

Gandhi va estudiar la carrera d'advocat i quan va tornar a l'Índia, en l'exercici de la seva professió, practicà l'actitud de posar-se en les dues bandes i, al mig d'un judici podia donar la raó al contrari, si veia que aquest la tenia. A Occident un advocat ha de ser dolent, ha de ser el més dolent possible per a l'altre i el més bo per al seu client. I això no és veritat, això és mentida. La ferida del conflicte és tancada en fals.

Una de les formes de cometre aquest error és sumar i dividir per dos. Per exemple, la meitat tu i la meitat jo. ¿No ho fan els pares, de vegades, quan dos dels seus fills es barallen, que administren una plantofada a cadascun? La justícia no rau a sumar i dividir per dos, sinó a cercar la veritat de les coses i de les situacions. Es tracta d'integrar les coses bones de les dues bandes. I, què són les coses bones? Això és ben difícil de respondre. Cal bondat i intel·ligència per esbrinar-ho lúcidament i no deixar-se enganyar per les conveniències d'un o per les dels altres. O per la pròpia cultura.³ Per poder actuar així es necessita molta neteja mental de fons.

³ En el pròleg Raimon Panikkar escriu que dues cosmovisions culturals poden esdevenir incompatibles.

6.- VIOLÈNCIA DEFENSIVA I OFENSIVA (I D'ALTRES FORMES EMMASCA-RADES DE VIOLÈNCIA)

Un altre tema seria de tractar sobre les formes de violència, les metamorfosis de la violència, la faisó com es camufla la violència. Allò que coneix més tothom és la força física, la violència física, el cop de puny o la militarada. De violències, però, n'hi moltes més.

Al Catecisme estudiàvem els manaments de la llei de Déu i, de cada manament, quants pecats hi havia. El cinquè manament de la llei de Déu, que diu "No mataràs", incloïa l'homicidi, el suïcidi, el desafiament, les ferides, els cops, les injúries i els escàndols. Quan Gandhi va guanyar la independència de l'Índia tan sols hi va posar una condició: eliminar tota coacció de la societat, eliminar policia i exèrcit, obrir les portes de les presons. Ell havia pensat algunes solucions per mantenir la seguretat sense necessitat de coacció física.

No és fàcil arreglar una societat espatllada per la brutalitat. Qui és capaç de construir un país sense coacció? És tot un tema d'investigació i, si hi ha algú que pretén de poder fer funcionar la societat dins de l'ortodòxia pura de la noviolència, és un mentider o un il·lús. Tal com estan les coses actualment, l'únic que podem fer és caminar cap a la noviolència absoluta, guanyar terreny, de mica en mica, a la summa violència actualment imperant.

Gandhi insistia que hem de posar la fita a dalt de tot i la fita no és un component de més o menys violència o noviolència. Es tracta d'aconseguir anul·lar del tot la violència. Ara bé, una cosa és que vulguis aconseguir la noviolència plena i una altra cosa és que d'una activitat molt imperfecta, sota aquest aspecte, li diguis noviolència, o et pensis que és plena. noviolència. Són maneres maximalistes de rebentar el joc. La gràcia és anar guanyant graus de noviolència; això sí, tenint una idea molt clara del que volem dir i d'on volem arribar.

Un aspecte més pràctic, més d'aplicació, és el de la violència defensiva. Hi ha dues classes de violència: una *defensiva* i una altra

d'*ofensiva*. I, evidentment, la gent que no hi entén, o que està moguda per interessos parcials, diu que les condemna totes. Només cal recordar que Gandhi tenia aquest principi: "M'interessa la noviolència i lluito per la no-violència. Davant de la violència no sóc neutral, sóc amic dels violents defensius". Passa que tenia un altre mètode per defensar-se: no practicava cap mena de defensa violenta.

Deia una cosa que també és molt còsmica: "Al món hi ha forces naturals, és a dir, de la naturalesa, o socials, de la societat." Forces molt poderoses, per exemple, poden ser les transnacionals o els sistemes econòmics com el capitalisme i el comunisme, que van estar gairebé cinquanta anys enfrontats. Quan dues forces molt grans estan enfrontades violentament, què s'ha de fer? Si ets valent, intentaràs primer de convèncer de la noviolència el que ataca i no al que es defensen. Els covards, en el millor dels casos, intenten convèncer els defensius violents. O, pitjor, juguen a neutrals, sense distingir la diferència entre atacar i defensar-se. O, encara pitjor, s'arreglaren amb els atacants, com fa la gent vividora, la gent trepadora, que sempre es posa a favor del més fort per pujar. Certament, hi ha una línia molt borrosa entre la defensa i l'atac. Gandhi deia: "Jo em poso a favor dels violents defensius. Em guardaré prou de predicar-los la noviolència en el moment en què necessiten tota la força per aguantar i resistir l'embat agressor de l'altre. Si sóc capaç d'organitzar un exèrcit noviolent i enfrontar-lo contra l'altre, violent i atacador, llavors podré intentar de suggerir-li: ves-te'n, perquè la nostra manera de fer és millor i fa perillar la teva. Però, si no sóc capaç de contenir l'atacant i afebleixo la defensa violenta dels atacats, encara que només sigui desentenenent-me de la seva violència defensora, estic col·laborant amb aquells, és a dir, amb l'escomesa dels violents. Per tant, si resto força al defensor, li caurà al damunt major força i agressivitat de l'atacant."

A Gandhi li preguntaren una vegada, temptant-lo: "Escolta: tu ets al llit, a casa teva, amb la teva dona, i t'entra pel balcó un tipus molt violent i vol violar la teva dona. Tu què faries?" Ell va respondre: "Si en sé prou i puc fer-ho, una puntada de peu al lloc on li faci més mal, perquè fugi al més ràpid possible". Dit d'una altra manera: no sempre la noviolència ens pot salvar d'alguns perills. Una mare que té un fill de sis mesos, el qual, gatejant, ha anat a parar al mig d'un carrer per on baixa un camió que s'ha quedat sense frens, què ha de fer, la pobra dona? Doncs donar una bona empenta al seu fill, encara que li trenqui tres costelles! És a dir, mirar de salvar-lo enviant-lo a l'altra vorera i fer els possibles per salvar-se ella també!

Aquest és un punt important, perquè Gandhi es trobà amb el problema: vist que Occident és tan dogmàtic, els seus amics d'Occident de seguida el criticaven quan alguna cosa no estava d'acord amb el que deia la doctrina teòrica pura de la noviolència. Interpretaven la noviolència dogmàticament: tenien una idea mecànica de la noviolència. Tot, i també la noviolència, implica l'esperit, tal com deia Sèneca.

Quan abans he dit que la definició de la noviolència, per a Gandhi, era "la força de la veritat", no em referia a cap veritat dogmàtica, eterna i immutable, sinó a la veritat que es busca en cada moment. Quin problema o quin joc de problemes hi ha, ara i aquí? Què em dicta la consciència? Quins són els millors mitjans, estratègies i tàctiques en aquesta avinentesa? Per definir quina és la veritat de cada moment i situació, cal molta informació, molta intel·ligència i molta rectitud de cor.

Entre les formes de *violència* hi ha la *física*, inclosa la *militar* (antiquíssima, però, encara, també, ben actual). Segons els entesos, el millor exèrcit és aquell que no s'usa mai perquè fa tanta por que no cal treure'l al carrer. Ara bé, qui se n'ha estat mai, al llarg de la història?

Després, menys visibles, trobem la *violència política* i la *jurídica*. Ambdues van molt lligades, perquè el cos de lleis del sistema jurídic es gesta als Parlaments, i els Parlaments són les refineries i la quinta essència de la política. Però l'executiu és qui vigila a la pràctica el seu acompliment. És obligació seva imposar-lo coercitivament. Ni que la gent obeeixi de gust, cal fer complir la llei no pel gust que s'hi tingui sinó perquè és vinculant. En definitiva, podríem dir que tot allò que ve de l'àmbit oficial —que sovint ens volen fer passar per l'àmbit públic, i no és el mateix— és coacció.

Encara podríem parlar de *violència cultural* i *religiosa*. La cultura és bona i la religió, en el sentit profund de la paraula, també és bona. Ara bé, tant l'una com l'altra s'han fet servir per dominar. Per tant, una cultura o una religió imposades són violència.

En el cas de la cultura entesa com a civilització, hi ha un punt en què tinc una certa discrepància amb l'antropòleg lionès Jean-Loup Herbert —a mi em sembla que o bé és ingenu o bé mira cap una altra banda—, i és quan ell parla sempre molt a favor del diàleg entre civilitzacions. Diu que l'Islam també mereix tenir-se en compte, que és una civilització molt important i que, a més, se situa dins de la nostra i no la volem reconèixer. Ell, amb tota la seva bona fe, fa propaganda de l'Islam. Ara bé, si és cert que l'Islam és una religió filial com el Judaisme i el Cristianisme, a més a més —i no sé si se n'ado-

na prou—, s'organitza amb tot un ordit subjacent, dominat des de l'Àrabia, amb uns interessos nordamericans que vénen al darrere, i que està imposant i maneflejant tota una manera de ser; breument, converteix molts musulmans en fonamentalistes. Amb el que dic pot semblar que ataco l'Islam; consti que no l'ataco com a civilització: ataco, si de cas, els seus perills d'imperialisme, ja sigui religiós ja sigui cultural, per voler-se imposar d'una determinada manera i no permetre'n d'altres.

I quan dic això, dic exactament el mateix del Vaticà. El senyor bisbe de Barcelona ens l'ha posat el Vaticà. És que som imbècils, els cristians de Barcelona, que no podem escollir el nostre bisbe? Tan inútils som que no existeix ni un cristià d'aquesta diòcesi que en pugui ser el bisbe? De la mateixa manera que l'Estat té el monopoli de la violència física, altres jerarquies volen posseir el monopoli de la veritat religiosa, cultural o del que sigui. I això és un problema d'una forma de violència, encara que sigui molt emmascarada.

Una altra cosa és que democràticament ens dotem d'un Estat, ens donem un Institut d'Estudis Catalans o el que calgui, mentre el procés sigui democràtic verament i plena. Si ho fem per consens, som nosaltres qui ens autoobliguem. L'autodisciplina no fa cap mal. Contra aquesta autodisciplina hi ha el trist fet, també observable, de la gent que renuncia a favor dels polítics o dels eclesiàstics, la pròpia responsabilitat. L'arrel de la responsabilitat la té cadascú de nosaltres i no s'hi val a abandonar-la a d'altri. Hi ha una frase clàssica: "La política és una cosa massa important per deixar-la només a mans de polítics". Algú afegeix: "L'església és una cosa massa important per deixar-la a mans dels eclesiàstics".

Un savi amic meu —l'Agustí Chalaux de Subirà¹,— parla de "la rara connivència, complicitat i conxorxa, entre l'oprimit i l'opressor". Té raó. De vegades, sota d'un opressor hi ha un oprimit que es deixa oprimir. No tota la culpa és de l'opressor: també és del oprimit que abandona la seva responsabilitat a mans de l'altre per viure una vida més còmoda o més fàcil.

Suposo que noteu que parlo d'una noviolència una mica heterodoxa, però penso que ho puc fer, perquè a Gandhi el conec força.

Hi ha encara *violència*, per exemple, *generacional*. Els adults, massa sovint, tracten els nens de forma ridícula. Al petit no li pots parlar

¹ Agustí Chalaux de Subirà (1911-2006), químic de professió fou influenciat pel banquer Horace Finaly, els ensenyaments del qual li serviren per aplicar el mètode científic a les ciències socials i a l'economia. Xirinacs treballà amb ell, sobretot en la dècada dels anys 80 i, amb d'altres persones, van fundar el "Centre d'Estudis Joan Bardina". Basat en les seves concepcions va escriure un voluminós treball, *Una tercera via econòmica* (inèdit).

com un adult, perquè és infant; ell tampoc no et pot parlar com adult, perquè és infant. Ell, de moment, no ha estat mai adult, però nosaltres sí que hem estat infants. Per tant, som nosaltres que hem de parlar amb els infants segons la categoria indubtable que tenen ells, no com si patissin una *minus*vàlua, pel fet de no ser encara adults. La *maius*vàlua d'infants —que ells conserven i és una meravella—, sovint l'anem perdent a mida que ens fem adults. I de la mateixa manera que parlo dels infants, ho podria fer dels animals. A molts llocs de l'Índia, un home que no sàpiga parlar amb els animals, no el consideren sant; no s'ha realitzat. L'animal té els seus gustos, la seva llengua, els seus interessos, la seva manera d'expressar-se i tu has d'intentar d'adaptar-te a ell. Ell bé prou s'espavila per expressar-se i comprendre'ns. El nen també intenta adaptar-se a tu. Els nens arriben a adults perquè aprenen allò que és propi dels adults. Doncs, també els adults hem d'aprendre d'ells sense violentar-los.

Avui es parla molt també de *violència de gènere*. La violència de gènere existeix des de fa milers d'anys. Hi ha, tanmateix, una minoria de dones, avui dia, en el nostre món, que en són conscients, a les quals no cal defensar: ja es defensen soles. I amb això, òbviament, no vull pas dir que les institucions s'hagin de quedar amb els braços plegats.

També hi ha *violència en la salut*, violència amb els malalts. Si es fan bestieses en tractament terapèutics, imaginem d'altres tractaments de caire psíquic o mental. Però, més ençà de l'estament mèdic, que mai no reflexionarà prou amb els tipus de tractaments de què disposa, també és terrible adonar-se que hi ha persones que són a la seva llar i tenen familiars que esperen que caiguin malaltes per dominar-les. Han intentat dominar-les tota la vida i no s'han deixat. Ara, en el moment en què cauen malaltes, arriba el seu moment! "Ara és la nostra", exclama victoriosa la família. I els fan la vida impossible o bé en prenen massa cura. Una altra manera d'exercir violència.

Cal considerar que totes aquestes i moltes altres són maneres diferents d'exercir la violència d'una forma més o menys emmascarada, però violència al cap i a la fi. I no és fàcil saber adonar-se'n en cada circumstància.

L'economia també pot ser font de violències i potser és una de les més determinants. Quan no hi ha una mínima autonomia econòmica és com quan no hi ha salut al cos: costa molt d'aguantar tota la resta. L'economia és molt important i, normalment, les injustícies econòmiques generen tota classe de violències, de guerres i fins i tot algunes que no ho semblen, com les guerres denominades "de religió".

7.-L'ORIGEN ECONÒMIC DE LA VIOLÈNCIA HUMANA

Entretinguem-nos-hi una miqueta, en aquesta font de violència. Hem parlat dels orígens de la violència còsmica, de la geològica, de la vegetal i de l'animal. Les causes de la violència humana, malgrat que són explicades pels antropòlegs de diferents maneres, per a mi, la majoria són fonamentalment derivades d'un sol origen. Opressions, com per exemple, la de gènere, o la religiosa, etc., tenen un origen històric causat per l'*escassetat econòmica* del mesolític guerrier. Els humans, quan eren pocs al món, formaven grups petits i tenien molt territori: no xocaven entre ells. Aquest equilibri es mantingué; però, en acabar-se el paleolític, l'augment de població va produir les primeres guerres entre humans. Això està comprovat i estudiat de moltes maneres. Les pintures rupestres i d'altres dades demostren que la humanitat va començar a guerrear, home contra home, no més enllà de fa uns 12.000 o 13.000 anys.

També s'ha estudiat que la humanitat, en créixer, alhora s'expandia territorialment per aconseguir un espai més ampli. Ara bé, arribà un moment, cap al 30.000 aC., més o menys, que el continent euroafricà quedà superpoblat. Des del 30.000 fins al 15.000 la humanitat colonitzà Oceania, Austràlia, Amèrica des de l'estret de Behring fins a la Patagònia. I la terra, cap al 13.000 o 14.000 aC., s'omplí d'humans. Fixem-nos que ara som on som amb molta més densitat que llavors. Aquesta condició és deguda a les circumstàncies de tenir agricultura, artesania, mineria, ramaderia, indústries i moltes més maneres de fer esdevenir útil als humans la naturalesa. Aleshores calia no ocupar el terreny de caça de l'altre. Quan aquesta expansió no donà per més, i encara no s'havia descobert la producció artificial de béns i serveis, començaren les guerres. Tot i que sembla que en aquestes guerres la gota que féu vessar el got fou com sempre ha estat qualsevol ximpleria, l'origen de fons fou l'augment i l'expansió de població arreu de la Terra.

També els animals, quan creixen, s'expansionen. Però quan arriben al màxim límit territorial, llavors els més dèbils i els més vells es moren de gana. Els animals no han treballat com l'home en els sistemes industrials ni en l'agricultura ni en altres artesanies. Tanmateix també ho intenten: emmagatzemen les fruites, la mel, el gra, fan caus per aixoplugar-se o trampes per caçar... És a dir, intenten les seves petites solucions per no morir-se de gana.

Tornant a la nostra història, és en aquest moment quan comencen a haver-hi friccions entre els homes, quan un comença a robar a l'altre... Aquest període de transició no es coneix gaire. S'ha descobert a partir dels anys 70 o 80. Denise Schmandt-Besserat,¹ francesa, becada pels Estats Units, anà a excavar a Mesopotàmia per estudiar l'origen de l'escriptura i descobrí allò que no buscava: que l'origen de la moneda és testimoniada 5.000 anys abans de l'origen de l'escriptura. Cap al 8.000 aC. És la fi de les guerres permanents i genocides del Mesolític i l'origen del Neolític, revolucionari en el desenvolupament de la tècnica.

En aquesta etapa es pararen les guerres sistemàtiques perquè es va descobrir tota la tècnica protoindustrial, per dir-ho d'alguna manera, o, si voleu, artesanal. Descobrir tot això permeté molta més població sense barallar-se.

Quan, per exemple, algú parla de tornar a la pau dels orígens paleolítics, com ho podria fer? O redueix el personal (i com? Suportant guerres terribles?) o està condemnant a morir de gana a una bona part de la humanitat. Aquesta problemàtica ha anat augmentant amb el temps, és a dir, amb l'augment de la població, i sols s'hi pot fer front a base d'augmentar els sistemes d'explotació dels recursos naturals.

Tot aquest conjunt de plantejaments es fa necessari per resoldre el problema de la violència. Tothom pot fer un petit experiment de noviolència a microescala, però, si volem seriosament la noviolència i la pau, hauríem de fer un canvi de vida en molts aspectes, i això qui millor ho porta actualment són els ecologistes. Hi ha molta gent jove —Greenpeace i altres organitzacions—, que d'una manera completament gratuïta, lluita contra les multinacionals que fan els seus grans —i poc ètics— negocis; si elles fan el negoci, són elles les que estan obligades a reparar les nefastes conseqüències que ens en deixen. El problema és que ningú no veu la violència d'enganyar el poble d'a-

¹ Arqueòloga experta en l'Antic Orient, demostrà que l'escriptura es desenvolupà per la necessitat de comptar dels humans del paleolític superior i, en conseqüència, als descobriments bàsics en aritmètica, abans d'aquesta, per les comunitats nòmades, conformades per recol·lectors i caçadors uns 7.500 anys aC.

questa manera, malgrat són els pobres els que sense haver tingut art, part ni opinió en aquest afer, en paguen les conseqüències i han de treballar de valent per recuperar la justícia natural. Sort en tenim, d'algunes organitzacions ecologistes!

8. JERARQUIES, VIOLÈNCIA I NOVIOLÈNCIA

Ara vull entrar en la qüestió de la jerarquia. Sempre hi ha d'haver jerarquies, ens diuen. Això no és necessàriament cert; és també quelcom que depèn del model que es tingui al cap. Hi ha diferents aspectes en la paraula jerarquia¹. I de vegades la jerarquia també provoca violència. Està bé que uns estiguin per sobre d'uns altres en un aspecte determinat, però uns altres poden estar per sobre d'ells en un altre aspecte. En aquest cas tenim una pluralitat de jerarquies. És evident que, si en un grup de gent, tots els qui el formen volen aprendre a tocar el violí i servidor són el que sap tocar-lo, els que en vulguin aprendre hauran de venir a aprendre'n amb mi; m'agradi o no, jo aquí seré la jerarquia. Ara bé, si volem tocar piano, serà una altra persona i tothom haurà d'acudir a ella. I servidor haurà de deixar la jerarquia del violí i anar-hi. Això passa en moltes comunitats animals.

Arquia vol dir 'primacia', 'autoritat'; però autoritat de servei, no de poder. L'autoritat que té lloc quan serveixes més bé que els altres en allò que ets jerarquia. L'autoritat de servei és un valor que la comunitat ha de preservar com un bé dels més preuats. L'autoritat de poder és la que sovint produeix violència.

Hi ha una bona complexitat en aquestes temes que analitzem; no es pot esperar cap fórmula ni bonica ni fàcil com a solució. En cada moment cal buscar la veritat singular adequada i parar compte. I, si és possible, evitar-ne les conseqüències negatives, això que ara modernament en diuen, a propòsit de les guerres, "efectes col·laterals" o "efectes no desitjats".

¹ El mot *jerarquia*, al qual es dona el significat d'ordre i subordinació, prové del grec, *hierós* ('sagrat') i *arkhé* ('primacia', 'comandament'). Més avall Xirinacs parlarà de jerarquia com 'autoritat sagrada'.

9.-MODELS (COMPETITIU I COOPERATIU) PER SUPERAR LA VIOLÈNCIA

Ja hem parlat del xoc que es pot produir entre forces oposades. Diria, avançant idees que tractaré més avall, que l'actitud de competitivitat, molt típica a Occident, a partir d'una actitud darwinista, ens fa creure que la violència és el motor de la naturalesa i de la societat. És a dir, que la lluita per l'existència i la llei del més fort és allò que porta l'avenç. Aquesta mentalitat està tan endinsada en nosaltres que la majoria de la gent, sense saber-ho, la defensa.

No he negat abans ni nego ara que hi ha violència al món. La biòloga nord-americana Lynn Margulis,² que ha investigat al Delta del Ebre, s'ha fet famosa arreu el món per introduir una segona causa, una segona eina d'evolució, que és la cooperació. Al contrari de la competició, amb la cooperació també es creix: quatre ulls hi veuen més que dos. La història dels animals i de les plantes és plena d'exemples de cooperació. Això no ho veien els darwinistes; s'ho saltaven perquè, competitius com eren, sols veien la competició entre les espècies. Per exemple, Hobbes, darwinista *avant la lettre*, com ja sabem, diu: "L'home és un llop per a un altre home"; és a dir, troba en l'home actual un aspecte de la humanitat primitiva. Rousseau³ deia, a l'inrevés, que l'home primitiu era molt innocent; amb ell es va establir el mite del "bon salvatge". Avui hi ha empreses competitives i empreses cooperatives; hi ha de tot, evidentment, però no per un igual.

2 Nascuda el 1938, es membre de l'Acadèmia de Ciències dels EUA i de l'Acadèmia Russa de Ciències. Entre els seus treballs sobre l'evolució destaca per haver-se-li acceptat majoritàriament la seva teoria de l'endosimbiosi serial: el pas de les cèl·lules procariotes a eucariotes o amb nucli diferenciat La Universitat Autònoma de Barcelona li concedí el doctorat "Honoris causa" .

3 Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), escriptor, filòsof i músic il·lustrat, tot i ser considerat un precursor del romanticisme. Les seves idees polítiques influenciaren en la Revolució Francesa, el desenvolupament de les teories republicanes i el creixement dels nacionalismes. El seu pensament radical s'expressa en la cèlebre frase continguda en el seu llibre *El contracte social* (1762): "L'home neix lliure, però es troba encadenat per totes bandes".

Ja hem dit abans que d'equilibris cibernètics —la millor de les cooperacions—, l'univers n'és ple... Ara bé, tot allò que és cibernètic funciona i en funcionar dreturerament escapa amb facilitat de la nostra consciència.

Diria que, en l'ordre de la intel·ligència, aquest tema del model —competitiu o cooperatiu— que estic tractant, és el més important que se'ns planteja en aquest moment. Els models són una estructura que portem dins el cervell, que mai no coneixem prou i que mai no critiquem, però des de la qual ho pensem tot, ho fem tot. Ho exemplificaré amb un fet que m'esdevingué a Balsareny, quan hi vaig ser de vicari.⁴ Un vespre, a casa d'uns amics, trucaren a la porta. Era una dona petiteta que duia un petricó de llet a la mà: només digué als amics: "Aquí tenen la llet", i aquells la hi van pagar. Al cap d'una estona arriba una altra senyora, vella també, amb un altre petricó de llet! "Posi-la allà, sisplau!" Els meus amics compraven llet als dos que en venien al poble. Vet aquí un exemple que és tot el contrari de la competició. Això s'esdevenia perquè era una societat diferent a la d'ara, més agermanada. En canvi, a la nostra societat neoliberal, cadascú va a guanyar l'altre, de manera que al capdavall el vencedor, si reflexiona en tot el que ha perdut pel camí, es pot sentir perdedor.

Som en una societat dominant que, a més, està implantant arreu el seu model de domini i competència. En diuen globalització, d'això, quan en realitat és un imperialisme tan encobert com majúscul. I davant de l'imperialisme, una societat que sols sigui cooperativa s'ensorra: els altres la devoren. A fi que no fos devorada caldria fer una revolució social, de valors; una revolució ètica, diguem-ne. Tal i com anem, amb el paradigma que ens governa, no hi ha sortida.⁵

Paradoxalment, és curiós que en venir la planetarització, s'esdevé que ja no és possible la competició total. I el neoliberalisme, lentament, cau. Per què? Perquè se li acaben, diríem, les gaseles que podia devorar. Al final queden només senyors i es devoren els uns als altres.

Dins del món capitalista està sortint un corrent, que s'inventà als Estats Units, copiat del cooperativisme: empreses de cooperació que

4 Va ser vicari de Balsareny des del setembre de 1963 fins que, arran d'explicar la "Caputxinada" en una homilia el març del 1966, el bisbe el va confinar a Sant Jaume de Frontanyà. Allí va escriure un llibre d'homilies encara inèdit: *Any de Déu*.

5 El paradigma és el del pensament únic, que pressuposa un ordre econòmic, natural i espontani —el mercat—, situat en un pla superior, ahistòric, fora de l'abast dels homes. Xirinacs, entre *La fi de la història*, de Fukuyama —pensament únic, economia única, nova *pax romana* o eternitat dogmàtica bastida per Washington— i els consells per enfortir la nostra civilització contra els perills de les foranes de Huntington, a *Xoc de civilitzacions*, proposa un pluralisme cultural cooperatiu; llegim '*Pensament únic o pluralisme cultural?*' dins el llibre *Plantem-nos. Temes vius i pendents per al tombant de mil·lenni* (Barcelona. Proa, 2000)p.55-58.

es preocupen, més que abans no es preocupaven, de l'obrer. Tota una sèrie de coses que, amb anterioritat, s'adduïen com a repulsa al capitalisme, ara el capitalisme les ha de menester i les fa seves. Això no obstant, a llarg termini, fins i tot el capitalisme està condemnat; l'afany de lucre sense límits endrapa els qui no posen límits als seus afanys. En canvi, l'altra alternativa està salvada: la cooperació és el camí que queda. Som en aquesta fase d'inversió de valors, molt forta i molt dura. Precisament perquè som al final del cicle guanyadors/perdedors, aquest final es mostra més dur que mai, tot i que alhora s'esbossen horitzons nous, amb efectes insospitats

La cooperació, cert, no resol el problema de l'estímul per la competició. Aquest, l'estímul, és bo; el que és dolent és que sols s'actüi per un estímul competitiu. La cooperació no ha d'eliminar la competició. És cert que la qüestió s'ha estudiat tècnicament amb números i s'ha vist que el 80% o el 90% del progrés tecnològic no s'ha fet pas mitjançant un real progrés tecnològic, sinó a través d'un desastre ecològic encobert, com per exemple, el de canviar energies i primeres matèries renovables per altres de no renovables. En les feines de la casa i del camp, hom era molt més ecològic abans artesanalment que no amb els actuals electrodomèstics o tractors; l'home competitiu, inventor de la màquina contaminant, n'ha estat el responsable, de les llatzèries ecològiques. I tot això no vol pas dir que la competició no pugui ser bona si es fa ben feta. És a dir, per a mi és noviolenta quan està ben feta; altrament sempre resta en comptes de sumar. Llavors, a cada bugada perds un llençol: la terra es va degradant a poc a poc, tot i que no sempre ens n'adonem.

La competició bona fora aquesta: "A veure qui descobreix primer una fabricació de sabates que redueixi els cost a la meitat, sense crear problemes ecològics físics o socials". Caldria, però, no donar cap premi a qui guanyi; ja en tindria prou amb l'honor d'haver-ho aconseguit. Aniria ben encaminat si algú digués: "Crec que ho podré trobar més ràpidament, no per guanyar a ningú, sinó pel bé de la cooperativa". I també si parlés així: "Si m'ajunto amb aquest i aquell, tal volta tots tres anirem més ràpidament que no un de sol, i potser podem constituir-nos en subcooperativa". En tenim exemples, de cooperació, a la natura mateixa. Hi ha una sèrie d'animals, com el cranc ermità, que viu dins de la closca d'un cargol; o, encara millor, aquells ocells, els frarets, que netegen les dents dels cocodrils. En resulta un bé per als ocells i per als cocodrils, oi? Doncs es tracta d'anar descobrint aquesta mena de cooperacions.

10.- LA NOVIOLÈNCIA, MÉS ENLLÀ D'UN SIMPLE MÈTODE

La lluita no violenta necessita no només acció, sinó també pensament. Per això deia a l'inici que el terreny que trepitjàvem era sagrat. El sagrat és total, agafa tota la realitat de l'home.

I posats a reflexionar, recordant el que explicava de la *Bhagavad Gita* —Krixna diu a Arjuna que no ha de ser covard—, cal afinar el concepte de covardia. No s'ha de confondre amb feblesa. Per exemple, servidor sóc feble per pujar muntanyes; en canvi, per caminar per carretera, sóc fort. És a dir, cadascú és fort en unes coses i feble en unes altres. Però, que una persona sigui feble no vol dir que sigui covarda. Cada persona té les seves valenties i les seves covardies, les seves febleses i les seves forces. Covard és la persona que pot fer una cosa i no la fa, per egoisme o pel que sigui. Però, si una persona no pot fer una cosa, no és cap covard. Potser és molt valent; el que passa és que la valentia es pot expressar de moltes maneres.

Per exemple, una cosa que critico molt dels bisbes del temps d'en Franco és que no se la jugaven mai. Eren uns senyors que tenien una força enorme, que tenien una posició social altíssima i no se la jugaven, salvades honorables excepcions. Això, per a mi, és covardia. La noviolència ni és el refugi dels covards ni la màscara de cap violència somorta.

Gandhi diu que siguem valents en les coses que podem ser valents. Com més tens, més obligat estàs.

Gandhi va elevar la noviolència a una altura enorme; tant que, per a ell, no és només un mètode de lluita, és més que una manera de ser: és el nostre ésser profund. En conseqüència, és molt més que un mètode de lluita. Quan era a la presó, tenia joves d'ETA al costat meu. Servidor feia vagues de fam i ells feien vagues de fam. Però eren molt diferents les dues classes de vaga de fam: servidor la feia, perquè creia incondicionalment en allò que feia; ells, en canvi, la feien perquè en aquelles circumstàncies no podien fer res més. Amb la qual

cosa demostraven que empraven una eina de gran profunditat com un substitut circumstancial, en el seu cas, de la lluita armada, llur eina pròpia.

Una cosa, doncs, és usar un mètode des de l'ésser més profund i l'altra com a substitut. Cada mètode té les seves gràcies i les seves desgràcies. El mètode de la vaga de fam és no menjar; si comences a barrejar menjar i no menjar, malament rai. En canvi, la lluita armada és al revés: és una lluita de molta astúcia. (Alguns etarres en vaga de fam menjaven d'amagat.) Són dues maneres de fer; però, barrejades, no donen cap bon resultat. Ni l'una, ni l'altra.

11.- LA NOVIOLÈNCIA DES DE LA TRADICIÓ BÍBLICA: ELS “POBRES DE JAHVÈ” I EL PERILL DE LA RESIGNACIÓ, JESÚS EL NATZARÈ, SANT FRANCESC

La noviolència, en el seu contingut essencial, és tan antiga com la humanitat, suposo. La humanitat va estar quatre milions d'anys sense batalles, sense guerres internes, ja que tot era noviolència. Tanmateix, en el món més rebregat en què ens ha tocat de viure, hi ha una tradició important de noviolència des d'uns certs orígens. Les enciclopèdies parlen de les filosofies de l'Orient antic (de Lao Tsé¹ o de Confuci²). Ara jo voldria parlar de la tradició bíblica.

El dels “pobres de Jahvè” va ser un moviment que s'inicià a Israel cap al 600 aC quan Jerusalem quedà arrasada pels babilonis.³ Bona part dels jueus que foren deportats a Babilònia eren rics, aristòcrates, polítics i eclesiàstics, principalment, i es quedaren a la terra jueva bona part de pagesos, que eren els que la conreaven i pagaven els tributs, cosa que sempre interessa molt a l'invasor. Alguns dels que van ser

1 Lao-Tsé ('Vell Mestre', 'Nen Vell'), fundador del taoisme. Conegut sols llegendàriament, encara que se'l sol identificar amb un filòsof xinès (570-490aC), la crítica actual posa en quarantena que hagués existit. Si de cas, hauria estat una persona anònima el segle IV aC, que hauria atribuït a aquest personatge tot el seu treball, en especial el llibre *Tao Te King* ('Sobre el camí i el seu poder').

2 Confuci, de biografia discutible (s. VI-V aC), pertanyent a la noblesa baixa i conseller de reis, fou un personatge cabdal dintre de la cultura xinesa i oriental. A partir dels seus ensenyaments s'originà el confucianisme, molt posterior a ell, i que influirà durant vint segles a molts llocs d'Àsia. Avui disposem en català de *Els Analectes de Confuci*, en traducció i edició d'A. Prevosti Monclús (Barcelona: Fragmenta Editorial, 2007).

3 Designa un grup d'homes pietosos, que sentien humilment la necessitat de l'ajuda de Déu i en Ell posaven la seva fe i esperança. Després de la deportació a Babilònia seran anomenats *ànavim* i, encara després, se'ls espiritualitza amb d'altres termes sinònims: *'ebyon* ('necesitat'), *dal* ('dèbil') i *'ani* ('indigent'). Els *ànavim* de Jahvè no formaren cap partit religiós com van fer els *hasidim* de l'època macabea (asideus) ni cap classe professional; s'identificaven més aviat amb un Israel qualitatiu, la Resta d'Israel, que esperava la salvació divina enmig de les crisis de la seva nació. La nota d'humilitat que el profeta Sofonies sol·licitava al poble, es perpetua en Jeremies i en segon Isaïes (capítols 40-55), el del Servent de Jahvè.

deportats a Babilònia constituïren també una comunitat pobra, com la majoria de la gent vençuda que es va quedar a Israel. Aquests van desenvolupar una espècie de moviment que es deia “els pobres de Jahvè”. El capdavanter d’aquell grup, a Israel, en aquell moment, era el profeta Jeremies. Aquest moviment és molt interessant. D’altra banda, a Babilònia, entre els deportats, hi havia un altre profeta, el nom del qual s’ignora, tot i que s’acostuma a anomenar el Segon Isaïes, perquè els seus escrits profètics els trobem en el llibre d’Isaïes, entre els capítols 40 i 55 de la Bíblia. Perícopes famoses són els anomenats quatre “Càntics del Servent de Jahvè”, perquè són una mena de prolepsi del comportament de Jesús en la seva passió. D’altra banda, molts salms a la Bíblia són atribuïts a aquests pobres de Jahvè. Tot aquest moviment és no violent, però és un d’aquells a què ens referíem abans, de tarannà més aviat passiu; és a dir, amb l’actitud de qui es resigna a sofrir les circumstàncies que se li imposen.

És curiós que Jesús té una altra manera de presentar-se, però és interpretat per aquests, que encara existien, d’aquesta manera resignada i d’aquesta manera gairebé exclusiva ens ha arribat a nosaltres. Avui sabem, per exemple, que els relats de la passió van ser inspirats en aquest Segon Isaïes, perquè en realitat no se sap el que va passar, donat que tots els deixebles van haver de fugir per por que no els passés el mateix que a Jesús. Molts anys després, es va reconstruir la passió com es va poder: en prengué molt material del Segon Isaïes i s’aplicà a Jesús allò de ser “portat a l’escorxador sense parlar” (Is, 53,7–Mc 14,60 i paral·lels) o que “no es defensa quan el colpegen” (Is 50,6s–Mc 14,65 i paral·lels), o que “fou comptat entre els malfactors” (Is 53,12–Lc 22,37) o que “davant d’ell tothom gira la cara per no tenir ni aspecte d’home” (Is 52,14–Jn 19,5s i paral·lels) o que es “carrega tots el nostres pecats” (Is 53,4.11–Mt 26,28), etc. Totes aquestes expressions pertanyen a aquesta mentalitat.

Molts cristians, doncs, tenen tendència d’interpretar Gandhi així, com el senyor que és capaç de suportar-ho tot. Aquesta mentalitat és, diria, un *empobriment* de la noviolència.

El que fa Jesús es veu millor en el *Sermó de la Muntanya* (Mt 57), que és la font d’inspiració de Gandhi. *El Sermó de la Muntanya* és tan meravellós, que Gandhi el veu com la pàgina més important de tota la història del sagrat. I, tanmateix, encara té un punt de degradació. Està escrit per Mateu, home íntegrament jueu, i els judeocristians eren de la tendència dels pobres de Jahvè. Per tant li arriba una mica la forta influència de Jesús, de la qual encara no hem parlat, des de dues vessants: la de la resignació i la de la disconformitat amb l’estat de les coses d’aquell moment. Ell caminarà pel mig d’aquests dos

corrents. Ja ho anirem veient. Ara retinguem que Mateu és qui diu allò de parar l'altra galta a qui t'ha bufetejat en una, frase d'allò més coneguda i que no pot ser més antiviolenta (Mt 5,39). També diu: "Quan el teu enemic et demana la túnica, regala-li la túnica i el mantell" (Mt 5,40). "Si el teu enemic et vol fer anar amb ell, per força, un quilòmetre, doncs vés-hi dos" (Mt 5, 42). Fer més del que vol l'opositor. I això inspirà molt Gandhi. Després veurem com Gandhi ho aprofundeix encara més.

Per dessota de tot allò que hem dit hi batega un missatge de Jesús molt profund, que forma part d'una transnoviolència: una noviolència tan intensa que fins i tot arriba a entendre la violència.⁴ Entre els savis hindús que es troben a l'Himàlaia hi ha la creença de poder arribar a un punt en què es transcendeix la distinció entre el bé i el mal. Això no s'ha d'entendre de qualsevol manera: és una cosa molt pregona, molt seriosa i llarga d'explicar. Tanmateix, n'hi ha indicis, en molts llocs i en les savieses de moltes tradicions!

Jesús, en els seus textos més genuïns, va més enllà de la mecànica de la violència i de la noviolència. Hi ha una noviolència més profunda que pot justificar en superfície una violència. I això ho explico en alguns articles que alguns han trobat molt durs,⁵ però tots parlen d'aquesta profunditat de l'Evangeli, que segons en quins evangelistes està més rebaixada, i en segons quins està més ressaltada.

Una de les gràcies que té *El Sermó de la Muntanya* és que intenta imitar Moisès. Moisès va rebre la llei a la muntanya del Sinai i a Jesús se'l presenta dins de l'Evangeli de Mateu con el nou Moisès, que ofereix la nova llei. I per això ho fa dalt d'una muntanya, per assemblar-se a Moisès. El mot 'muntanya' no l'hem d'entendre com bons occidentals al peu de la lletra, sinó com bons orientals, en tant que figura simbòlica. 'Muntanya' vol dir la vida nova, la vida superior. No cal que el *Sermó* ocorregués damunt de cap muntanya; del que es tracta és que la muntanya significa l'elevació del nivell d'esperit de les persones.

Aquest *Sermó de la Muntanya* té vuit benaurances, que són com una mena, diguem-ne, de bufetada al Decàleg de Moisès. Moisès deia: no mataràs, no fornicaràs, no robaràs...(Ex 20, 1-17) En canvi, Jesús fa: Benaurats els pobres en l'esperit perquè d'ells és el Regne

4 Xirinacs, a la petja de Gandhi, interpretà la violència d'ETA com la violència del feble i, sense fer-la seva, va exposar públicament que la comprenia, cosa que li va costar un procés que el va dur a la presó l'any 2005, als seus 73 anys. Les seves declaracions als magistrats s'han publicat a *El terror, la pau i el sagrat* (Barcelona: Mediterrània: 2008, 2ª edició) i a *L'Esperit batega per Catalunya* (Maçaners: Abadia, 2008).

5 Aquests articles van ser publicats a *El terror, la pau i el sagrat* (Barcelona: Mediterrània, 2003; 2ª edició, 2008).

dels cels, benaurats els mansos perquè ells posseiran la terra, benaurats els pacífics... (Mt 5,3s). És a dir, no mana res, perquè manar és un acte de violència. Les diferències són importants i totes sorprenents. Per exemple, en comptes de “no robaràs”, que això és com protegir els rics, diu “benaurats els pobres...”.

A partir del verset 17 del mateix capítol 5 de Mateu, hi ha el que alguns especialistes denominen l'*Antítesi del Sermó*, quan a Jesús se li fa dir que no ha vingut a abolir la Llei sinó a dur-la al ple compliment perquè “mentre durin el cel i la terra no passarà ni un punt ni una coma de la Llei”. Tot seguit, a partir del verset 20, hi ha una colla de paràgrafs que diuen: als antics se'ls va dir tal (per exemple, no mataràs); doncs jo us dic qual. Exemple: “Qui pensa mal de l'altre i s'irrita amb el seu germà ja l'ha matat en el seu cor i serà jutjat pel tribunal (Mt 5,22); als antics se'ls va dir “no trenquis els juraments”; doncs jo us dic “no jureu mai” (Mt 5, 31-32); als antics se'ls va dir “no cometis adulteri; doncs jo us dic: tothom que mira la dona de l'altre amb desig de posseir-la ja ha comès adulteri en el seu cor” (Mt 5, 27-28). I això és bonic de llegir-ho. “Quan donis almoïna que la mà esquerra no s'assabenti del que fa la dreta (Mt 6,3); “quan preguis, tanca't a l'habitació i no siguis com aquells que pregunten en públic per demostrar que pregunten” (Mt 6, 5-6).

Val la pena de rellegir-ho. Doncs, malgrat la bellesa d'aquesta ètica, considero que és una reducció del missatge evangèlic. I malgrat el que dic, aquest missatge va afectar tant i a tanta gent, que durant dos segles provocà que es matessin cristians sense que se'ls acusés pràcticament de res. No hi havia acusacions concretes; calia inventar-se-les o fingir-les. Per als jueus, els cristians no complien la Llei; per als romans, semblaven ateus i tenien un comportament sospitós. Era una cosa insuportable el ser del cristià. Rebien totes les violències que puguem imaginar. Això ens portaria molt lluny.

Reprenem el fil. Dintre de la tradició cristiana hi ha una espècie de figura cabdal, que és Francesc d'Assís.⁶ Jo recomano d'aprofundir la vida i el missatge que ens ha arribat de Francesc d'Assís, tot i que també està retocadíssim. A Francesc d'Assís —tradicionalment s'ha dit que és la persona que més ha encarnat Jesús en la tradició de l'Església— li va passar una cosa semblant a la que li va passar al nazare: quan va morir, obligaren a estripar tots els escrits sobre ell. La Inquisició va anomenar dos o tres cronistes oficials i aquests redactaren la notícia que en tenim. Gairebé tot el que ens ha arribat d'ell

6 Francesc d'Assís (1182-1226) va fundar l'orde franciscà; avui és el sant patró dels animals i del medi ambient.

prové d'aquesta mà, excepte alguna coseta que se'ls va escapar i que els grans investigadors actuals han anat descobrint entremig del que hi ha d' oficial i ben controlat. S'endevinen certes coses, perquè costa molt de tancar els grans testimonis. A tots els profetes han intentat amagar-los, no sols en la penombra, sinó en la foscor. La llum, però, sempre s'escapa per l'escletxa més fina.

És curiós, per exemple, que en estudiar a fons l'Evangelí de Marc —el més antic de tots, el de més proper a Jesús, sembla— no s'hi troba res, dels benaurats. Hi manca tot el *Sermó de la Muntanya*. Cal estudiar per saber el que ha passat. Avui dia s'accepta que tots els evangelis reflecteixin més la vida i creences de les comunitats cristianes posteriors, que no pas del temps de Jesús, encara que sempre es vulgui parlar de la vida de Jesús. És a dir, els evangelis van ser escrits molt després i s'hi nota que expliquen més el que pensen els evangelistes, que no pas el que s'esdevingué realment en temps de Jesús. Fet i fet, després de quaranta anys, la vida cristiana ja es començava a viure d'una altra manera.

Això que dic —reflectir les creences de les comunitats cristianes i retroprojectar-les als temps de Jesús— no es feia amb cap mala intenció. Aleshores no existia el gènere de la història científica. Tothom posava el que considerava convenient per al lector destinatari de l'escrit i de la història; les cròniques eren més didàctiques que no pas històriques; feien servir la història real per finalitats mítiques, didàctiques, polítiques, morals i per allò que els convingués.

Sant Francesc d'Assís, a més de ser molt interessant per moltes altres coses, és el patró de l'ecologia, pel fet de ser un home que tenia molt ben entesa la unió entre l'home i la naturalesa. Malgrat els dramemes a què va haver de fer front, se'ns presenta sempre amb una vida molt senzilla i alegre. Potser el més bonic de Sant Francesc d'Assís, per la seva gran similitud a les benaurances són *Les floretes de Sant Francesc*, que molta gent ha llegit. Aquest llibre també peca una mica de resignació. És a dir, tot el que és un autèntic missatge sol ser oficialment emmascarat i maneflejat pel poder. Si pot, fins i tot anul·la el missatge; si no pot, enlaira artificiosament el missatge i el converteix en un salvador. I això és una cosa que no és gens bona perquè cerca de convertir la persona receptora del missatge en salvada, si és capaç de resignar-se com el seu model. Ja veieu de quina manera tan recargolada es pot arribar a ser violent des de qualsevulla jerarquia!

12.- HISTÒRIA RECENT DE LA NOVIOLÈNCIA: THOREAU, TOLSTOI, GANDHI, LUTHER KING, SHWEITZER, LUMUMBA, LUTHULI, MANDELA, TUTÚ, VINOBA, LANZA DEL BASTO, BEÚNZA

He fet una llista d'algunes persones precursors i continuadores de la noviolència gandhiana, perquè veieu l'amplada que ha tingut. Els precursors de Gandhi més immediats són un nordamericà, Thoreau¹, que sobretot parla de la vida natural i la posa en pràctica, i Leon Tolstoi², que aconsella simultaniejar la vida intel·lectual i la feina manual. En això Gandhi s'inspirà en ell. Tolstoi en deia: "Si sols els llestos s'agafen a tot el que és intel·lectual i deixen als altres tot el que és manual, aleshores ambdós es degraden, perquè l'intel·lectual sols es mou en el buit, i al treballador se li converteix en esclavitud el treball manual". És a dir, el treball manual és una cosa molt saludable quan no és exclusiu, quan està barrejat amb la vida intel·lectual. Però quan la vida manual l'han de fer sempre els mateixos, esdevé una esclavitud i les persones es degraden. I això Gandhi ho va fer practicar fins i tot als nens.

1 Henry David Thoreau (1817-1862), escriptor, transcendentalista i filòsof anarquista nord-americà famós per *Walden* (assaig de 1854 sobre els dos anys i escaig que va passar vivint el bosc a Walden Pond) i el seu tractat *La desobediència civil*, sorgit quan va ser empresonat en negar-se a pagar impostos atesa la seva oposició a la guerra de Mèxic (1846). Pioner del pacifisme i la noviolència.

2 Lleó Tolstoi (1828-1910), escriptor rus, autor d'obres tan importants com *Guerra i pau* i *Anna Karénina*, difícil d'encasellar: cristià llibertari, anarcopacifista, mantingué correspondència amb Gandhi quan era a Sud-Àfrica, i aquest n'aprenqué la seva teoria de resistència no violenta. Ja gran, després de diferents crisis espirituals, es va convertir en una persona profundament altruista i religiosa. A *Resurrecció*, criticà les institucions religioses, cosa que li valgué l'excomunió. Aquesta novel·la impactà molt en el jove sacerdot Xirinacs, fins al punt que en la seva etapa al col·legi de Diputació (1955-59), organitzà un grup de joves sota aquest nom, amb el qual elaboraren una revista ciclostilada que portava com a títol "Resurrecció". Tolstoi, altrament, acabà els seus dies retirat a la possessió de Iàsnaia Poliana, on va viure humilment fent de sabater i on va fundar una escola per als fills dels camperols, per fer de professor dels quals escriví llibres de text tot creant una mena de pedagogia llibertària amb el respecte entre alumnes i als altres com a norma.

Martin Luther King, de qui ja hem parlat més amunt, és força conegut, sobretot per la seva acció i pel seu llibre *La força d'estimar*. Luther King, que era negre, com és sabut, és l'apòstol dels drets dels negres als Estats Units i va demostrar una cosa digna d'atenció i en la qual, com també ja he dit, crec profundament: que la noviolència és molt més forta que la violència —més forta vol dir més eficaç—; si actualment no s'imposa, és perquè no la coneixem, perquè no hi ha educació de la noviolència, perquè no hi ha cultura de la pau. Però si ens volem guiar per la noviolència, aquesta genera unes forces enormes, que poden arribar a ser altament perilloses per als que defensen l'actual estat de coses del món.

(Això també val —i perdoneu la disquisició— per al ioga. El ioga no pot practicar-lo qualsevol de qualsevol manera perquè allibera energies entretingudes —dintre de nosaltres sempre hi ha contradiccions psicològiques i físiques—, i quan les alliberes pot arribar-se a produir un terrabastall: li treus el fre a una força que estava retinguda i perilles de rebentar. És a dir, que s'ha de practicar amb molta precaució. Com la noviolència. Gandhi recomanava, com a màxima virtut del noviolent, la prudència i l'autocontenció per no abassegar. Poso un petit exemple divertit. Com sabeu, vaig plantar-me gairebé dos anys, i durant dotze hores cada dia, davant la presó Model de Barcelona. Sovint, sobretot els primers temps, venia la policia i repartia estopa entre els congregats. Un dia baixà una senyora del pis de dalt d'on era jo i em digué: "Escolti, vostè es diu noviolent, però quan vostè no hi era, en aquest carrer hi havia pau i d'ençà que vostè hi és hi ha guerra". No té gràcia, la cosa? La noviolència desferma unes forces que són molt perilloses.)

Aventuro un judici, i que em perdoni en Luther King que va ser una gran persona, sobre la seva acció. La valoració és aquesta: no va ser prou contingut i aixecà els negres massa de pressa i massa aviat. Llavors el mataren i punt final. Mataran el pastor i es dispersaran les ovelles, com diu l'Evangelí.³ I en un to encara més irreverent diré que això també ho penso de Jesús; és a dir, que Jesús també va anar massa de pressa i als tres anys d'actuar (?), el mataren. I que consti que si llegiu l'Evangelí, diu que en un temps en què Jesús estava molt mal vist per l'autoritat de Galilea, s'amagava, anava al desert. (Lc 9,9; 13, 31). Sovint li deien: "Vés a Jerusalem", que era el centre de les decisions, i ell responia: "No, no; vosaltres teniu sempre el vostre temps a punt, però encara no és la meva hora" (Jn 7, 3-6). Al final va anar-hi i el van matar quan encara no havia tingut temps de deixar

3 Mt 26, 31 i paral·lels. De fet, Jesús fa una cita del profeta Zacaries (13,7).

constància plena del seu missatge. I espero que s'entengui el que vull dir: és una crítica feta amb tot el bon cor.

A mi em sembla que Gandhi va ser més llest, perquè Gandhi, quan notava que se li escalfava massa el moviment, el parava totalment i passava quatre anys passejant pels pobles, treballant amb la gent, persona a persona. És a dir, que tenia el fre ben posat perquè el gas de la noviolència pot embalar-se molt, ja que deixa anar molta energia.

Tots estem retinguts pels sistemes opressors i violents. I és clar, la gent es pensa que reprimit vol dir destrossat, abatut; ara bé, reprimit vol dir, també, comprimit. La repressió és positiva quan comprimeix. Però cal el llumí per encendre-la i, aleshores, quan s'encén, s'ha d'anar amb cura i tenir a punt la manera de controlar una explosió.

Martin Luther King va ser meravellós, però abans que no el matesin hagués hagut de crear més escola. Gandhi la va crear, tot i que no de manera suficient. El bo d'ell és que va deixar una enorme quantitat d'escrits, que ja ningú pot esborrar. Recomano a tothom llegir llibres de Gandhi, a condició que no hi busqueu fórmules a seguir mecànicament. Els més coneguts són biografies sobre ell. Té un llibre famós, *Les meves experiències amb la veritat*, autobiogràfic i autocrític i, a més, la mena d'autobiografia és de la part primera de la seva vida, perquè quan va ser famós ja no va tenir temps de continuar escrivint-la. Hi descriu la seva infància, adolescència i joventut, i això és molt interessant perquè de les grans figures quasi mai sabem com es van gestar: sabem només els resultats i les obres. Llavors volem imitar les seves obres i el procediment no funciona per desconeixement. És com si volguéssim fer un arbre a base d'agafar fulles i lligar-les amb filferro. Hem d'anar a buscar la font d'on surt la força vital i tenim la sort que Gandhi la va descriure. Malgrat tot, Gandhi, com tothom, s'enganya a si mateix moltes vegades. El gran psicoanalista Erik Erikson⁴ l'ha estudiat i ha destacat les llums i les ombres d'aquesta personalitat gegantina.

Gandhi també té una gran quantitat d'escrits d'articles de diaris. En un diari que hi havia a l'Índia, el "*Young India*", escrigué, durant quaranta o cinquanta anys, articles sobre tot el que passava al món. Un llibre amb alguns d'aquests articles és *La noviolència en la pau i en la guerra*, editat en català a l'editorial Ahimsa.⁵

Un altre gran noviolent fou Albert Schweitzer⁶, que no té res a veure amb Gandhi. Era un home d'Alsàcia, metge i també gran orga-

4 Erik H. Erikson (1902-1994), psicòleg, guanyà el premi Pulitzer amb *La veritat de Gandhi* (en anglès, 1969).

5 Barcelona, 1983. La introducció, signada a l'abril d'aquell any, és de L. M. Xirinacs.

6 Albert Schweitzer (1875-1965), metge, filòsof, teòleg protestant —investigador del Jesús històric— i músic, d'origen alsacià, premi Nobel de la Pau el 1952.

nista. Un bon dia ho va deixar tot i se n'anà a un lloc de l'Àfrica (Lambaréné de Gabon). Allà va muntar un hospital amb els diners que havia guanyat amb els concerts. Quan se li acabaven els diners tornava a fer una gira de concerts per Europa. Fou premi Nobel de la pau.

Un altre home que requeriria un capítol especial, Patrice Lumumba.⁷ Com a pròleg de Lumumba, al Congo, a principis del segle XX va existir un personatge, una mena de profeta.⁸ Era un home negre que s'havia convertit al cristianisme, s'havia enamorat de Jesús, i començà a predicar d'una manera semblant a allò que predicà Jesús. Els belgues el perseguiren de mala manera. S'endinsà en la selva seguit d'alguns deixebles. Els formà i tornà a sortir de la selva per continuar predicant el seu missatge. L'agafaren els belgues i el ficaren en un camp de concentració on va romandre uns 30 o 40 anys, fins a la seva mort. Però els deixebles seus anaren creixent i varen fundar el que es va dir el Partit Abako, un partit del Congo belga, independentista, semblant al que Gandhi va fer a l'Índia. Patrice Lumumba, tot i que va crear el Partit Nacional congolès, sempre s'hi va entendre des de la vessant nacionalista.

El partit de Lumumba i el partit Abako anaren pressionant moralment, de tal manera que, al final, els belgues van haver de cedir la independència vulgues no vulgues. Un exemple de les coses que feien és que van aconseguir convèncer la gent que deixés el carnet d'identitat belga i en van editar un ells, com fa mossèn Josep Dalmau aquí, a Catalunya; o com d'altres han fet al País Basc.

Un altre exemple és el de les escoles. Van aconseguir convèncer a bona part de la població que enviés els fills a les escoles muntades per la gent negra i que a les del belgues no hi anés ningú.

7 Patrice Émery Lumumba (1925-1961), líder anticolonialista i nacionalista congolès. Després de diferents empresonaments, el 1958 va crear el MNC (Moviment Nacional Congolès) i s'entengué, enfront de Bèlgica, amb Abako (Aliança dels Bakongo), partit sorgit el 1959, si bé molt anterior com a associació cultural. La coalició nacional guanya les eleccions. El President d'Abako serà el primer president del Congo independent (Joseph Kasa-Vubu), amb Lumumba de primer ministre. La rebel·lió de la província de Katanga per part de Txombé causarà l'enfrontament entre primer ministre i president, fins al punt que Kasa-Vubu recolzarà el cop de Mobutu contra Lumumba. Aquest s'escapa cap a Stanleyville, on té els partidaris, però la CIA el neutralitza. El 17-I-1961 serà executat. L'any 1966 se li atorgà el títol d'heroi nacional. Amb Mobutu, el Congo es transformaria en el Zaire i el país s'empobriria. Amb la primera guerra (1996-97) passaria a dirigir el país Laurent-Desiré Kabila, que el denominà República Democràtica del Congo. Després de la segona guerra (1998-2003) i l'assassinat de Kabila (2001), amb el país dessagnat, dels comicis de 2006 en resultà president Joseph Kabila, fill de l'anterior dirigent.

8 Potser es refereix a Edmond Nzeza Landlu.

Una tercera cosa: les festes laborals. Quan hi havia una festa nacional belga, celebrada i imposada pels belgues, tothom es presentava a la mina —al Congo hi ha moltes mines— o a la fàbrica. Estaven tancades, sí, però s'estaven tot el dia davant de la porta de la fàbrica o de la mina. En canvi, quan era una festa nacional de tradició pròpia, les fàbriques i mines s'obrien, però no hi anava ningú.

Al final els belgues veieren tan malament les coses que convocaren un referèndum d'autodeterminació. Els partits nacionalistes van recomanar a la població que no hi participés, perquè això no era autodeterminació, deien, sinó que era heterodeterminació: "Els belgues no són ningú per determinar-nos, per convocar-nos al nostre país. Si nosaltres ens volem autodeterminar ja ho farem com i quan ens sembli". Perquè, *auto* vol dir això. Llavors, doncs, no hi van participar. A alguns els van obligar a bastonades. Alguns, fins i tot, van morir. Però, al capdavant, els belgues, mal els pesés —van fer tot els possibles perquè la nova administració no funcionés fins al punt que Lumumba va haver de recórrer a l'URSS—, van haver de marxar.

Aquesta és la primera part de la història: la bonica; després ve la part lletja. Hi van arribar els comunistes i alguns s'hi van enganxar. També hi van entrar els americans, els van col·locar Mobutu al capdavant, el qual va destrossar tota la feina anterior. Assassinen Lumumba i tot va anar de mal borràs. Una altra persona meravellosa, digna de ser citada ací és Dag Hammarsjöld⁹, aleshores Secretari General de l'ONU, que va intentar salvar la situació i morí d'una manera misteriosa, en un accident d'aviació en cel congolès. Entremig, pesaven els interessos de les mines de Katanga, dirigida per Txombé, recolzat pels belgues. Un trencaclosques!

Tota aquesta història exigiria de fer una reflexió profunda sobre la noviolència, que no es fa i és de primera necessitat. Potser demostraria que l'important a la vida no és només tenir intencions i finalitats bones, sinó també saber com mantenir-les. Una independència, com es manté? Perquè, al Congo aconseguiren la independència, però no la van saber o poder mantenir pas com l'havien pensada els seus líders. S'ha parlat d'uns quatre milions de morts des de 1960! A l'Índia s'aconseguí la independència, però tampoc com l'hauria volguda Gandhi. La noviolència no existeix avui dia, en un país que té bombes atòmiques, té exèrcit, té tota mena de forces violentes i funciona com una societat occidental.

⁹ El suec Dag Hammarskjöld (1905-1961), fou secretari de l'ONU des de l'abril de 1953 fins al 18-IX-1961, quan va morir mentre volava per fer de mediador en el conflicte entre Katanga i el Congo.

Tinc a la llista —no exhaustiva— tres persones més, totes del temps de l'apartheid Sud-Africa: A. J. Luthuli,¹⁰ Nelson Mandela¹¹ i Desmond Tutú¹². Tots 3 han esdevingut premis Nobel de la Pau.

A l'Índia hi ha un altre personatge exemplar, Vinoba¹³ molt famós a la seva terra, que un bon dia tingué una pensada. Va anar a un poble i va buscar un senyor ric i li digué: "Escolti'm, vostè quants fills té?" "Tinc quatre fills." "Té repartida l'herència entre el quatre fills?" "Sí, sí", li responien. "I si li nasqués un cinquè fill, què faria?", demanava. "Doncs, em tocaria tornar a repartir l'herència." "Doncs, miri: el cinquè fill de vostè són els pobres de l'Índia, que no tenen terres; per tant, li demano la cinquena part de la seva herència". Ho va fer tan bé, que la gent d'uns pobles el feia anar a d'altres i molts terratinents li lliuraven la cinquena part de les seves propietats. El govern de l'Índia li donà permís perquè la seva signatura tingués valor de registre de la propietat.

També vull esmentar, com a fita noviolenta, la campanya popular alemanya contra els míssils nuclears. Fou molt forta, molt important i amb molt d'èxit. Milions de persones es manifestaren pels carrers de les principals ciutats germàniques.

Una altra persona fascinant fou Lanza del Vasto,¹⁴ un sicilià que se'n va anar a l'Índia i va conèixer Gandhi. Aquest l'estimà molt i li posà el nom de *Xantidas*, que vol dir "Fill de la pau". Per suggeriment de Gandhi, tornà a Europa i muntà l'Arca, una espècie de poble modèlic. Lanza del Vasto no era tan polític ni social com Gandhi; era més un artista. En comptes d'aconseguir un moviment social extens i

10 Albert J. Luthili (1898?-1967), polític negre sud-africà, president del Congrés Nacional Africà el 1952; detingut en diverses ocasions, el govern racista de minoria blanca el confinà a Natal fins i tot després de rebre el Nobel de la Pau (1960) per la seva resistència noviolenta a l'apartheid i els seus treballs a favor de la integració. Va escriure *Let My People Go (Llibertat per al meu poble, 1962)*.

11 Nascut el 1918, va obtenir el premi Nobel de la Pau el 1993 i va ser el primer president de Sud-Àfrica elegit democràticament (1994-1999). Considerat terrorista per alguns països d'Occident (de fet l'acció armada contra l'apartheid la prengué com a última alternativa), va passar a la presó 27 anys.

12 Arquebisbe anglicà nascut a Sud-Àfrica el 193, lluità contra l'apartheid i va obtenir el Premi Nobel de la Pau el 1984.

13 Vinoba Bhaave, nascut Vinayak Narahari Bhave (1895-1982), deixeble de Gadhi, després de la mort d'aquest el 1948, es va fer mendicant voluntari. I va concebre el projecte d'emancipació agrària que contempla la donació de terres (Bhoodan) als desposseïts, advocant per un sistema agrari cooperatiu mitjançant la mancomunació.

14 Giuseppe Lanza del Vasto (1901-1981), el 1936 viatjà a l'Índia i va viure mig any amb Gandhi. Activista de la noviolència, treballà també el diàleg interreligiós, la renovació espiritual i l'activisme ecològic. Fundà la Comunitat de l'Arca. Xirinacs el va conèixer i assistí a algun dels seus cursos d'estiu al Castellorçol.

popular, va aconseguir bastir una comunitat de veïns prop de Bezièrs, a Occitània, que és una meravella.

Una altra experiència interessant, a l'Estat espanyol, fou el moviment d'objectors de consciència enfront del compliment obligatori del servei militar, iniciat per Pepe Beunza,¹⁵ quan encara manava Franco. Jutjat per un Tribunal militar en la seva insubmissió, s'alià amb els objectors de tota Europa. Havia d'enfrontar-se amb l'exèrcit espanyol franquista, que constituïa el nucli més dur del règim. També aquesta campanya, molt extensa, fou exemplar i amb molt d'èxit. Ben aviat va tenir seguidors arreu.

15 Estudiant valencià, jutjat el 1971; l'any 1976 ja hi havia 285 objectors empresonats i l'any següent es fundava el MOC (Moviment d'Objecció de Consciència), que no va admetre tampoc la PSS que volia el govern (Prestació de Servei Substitutòria). L'any 1992 es van haver de celebrar més de cent judicis a insubmisos. L'any 2002 el govern reformaria el Codi Penal i el Codi Penal Militar per eliminar-hi els delictes d'insubmissió: amnistia per als insubmisos processats (uns 2000).

13.- LA SOSTENIBILITAT DE LES ACCIONS NOVIOLENTES: AMICS I ENEMICS

Amb tot això vull deixar dit que som només i tot just a les beceroles, als inicis de la noviolència. Tots aquests petits èxits d'accions noviolentes són només això: fites fràgils, inicials, pecàries. No desqualifico l'acció. Cal, però, preveure també la sostenibilitat de l'acció, que és més difícil. És més difícil mirar lluny que mirar a prop, és més difícil mantenir una cosa que aconseguir-la.

Doncs, tot això s'ha de tenir present, perquè de vegades imitem mimèticament certes coses i s'ha d'imitar amb intel·ligència. Més que no pas imitar, cal escoltar, pensar, processar internament i després, des de tu mateix, fer les coses. Tot això és història de la noviolència i deia Arnold Toynbee¹ que qui no sap història, està condemnat a repetir-la.

Com a mínim dues guerres —la guerra d'Algèria i la guerra del Vietnam— han estat aturades per moviments noviolents, un a França i l'altre a Estats Units, tots dos molt interessants. Podríem explicar moltes coses de per què es van aturar les dues guerres, terribles guerres! Per exemple, a França hi havia uns camps de concentració d'algerians rebels. Eren uns camps molts cruels i molt durs. Doncs, venien els noviolents francesos i es posaven plantats davant de la porta del camp de concentració i deien: "Volem entrar dintre i que també ens poseu en el mateix règim del camp de concentració". I a Estats Units també la guerra del Vietnam va ser aturada gràcies a protestes continuades, dels moviments noviolents.

A vegades els capellans, o l'Església, prediquen la fraternitat universal: tots som germans. Això no és cert; no tots som germans. N'hauríem de ser, però no en som. A l'enemic no el pots considerar un germà, perquè prostitueixes la paraula. L'enemic no és un amic, és

¹ Arnold Josep Toynbee (1889-1975), historiador britànic, especialista en filosofia de la història. Va establir una teoria de la ciclicitat en el desenvolupament de civilitzacions, negant-ne el determinisme i oposant-se a d'altres teòrics com Spengler, sobre la seva desaparició.

una altra història. Com es pot estimar un enemic? Doncs, resumint tota la noviolència en l'art d'estimar l'enemic. Aquest és el precepte de Jesús: "Estimeu els vostres enemics" (Mt 5,43). Estimar l'amic ho sap fer tothom, diu Jesús; però, estimar l'enemic, no. I aquest és essencialment el resum de la doctrina de Gandhi. Estimar l'enemic vol dir: quan hi ha un conflicte posa el teu cor també a l'altra banda, no el posis només a la teva. En el context de Mateu d'estimació a l'enemic, Jesús ens vol perfectes com el Pare celestial "que fa sortir el sol sobre bons i dolents i fa ploure sobre justos i injustos" (Mt 5, 45). Sobre uns i altres, sí, però sense confondre'ls.

L'amor a l'enemic i l'amor a l'amic tenen un aspecte diferent però també tenen quelcom de comú; altrament no parlariem d'amor. L'aspecte comú és el consens, allò en què consenten o senten igual tots dos. És que amb un enemic no es pot obtenir consens!, se'm podrà refutar. Bé, tu pots intentar estimar, buscar el consens. Evidentment que quan tu estimes un enemic, si no hi ha manera de convèncer-lo, no hi ha societat ni comunitat. El dissens és l'enemic, diferent de l'amic. Si es dissenteix absolutament en tot no hi ha manera de fer comunitat. Tu pots tenir amor a l'enemic; ara bé, si ell no correspon, no hi ha comunitat possible. En aquest acte d'estimar l'enemic hi ha uns graus de profunditat insondables. Vull dir que, si tot allò que existeix algun motiu té per existir, segons diu Gandhi, hi ha un fons del qual surten les coses que existeixen i, per tant, hi ha algun fonament profund que fa sortir allò que ens pot semblar impossible: la correspondència mínima de l'enemic. Gandhi deia que s'ha de buscar aquest punt, a baix de tot, i que si no es troba, cal baixar més i més fins trobar-lo.

Recordo un policia a la prefectura superior de la Via Laietana de Barcelona, que em vigilava. Jo li mirava l'interior, més enllà d'uniforme i l'ofici, i hi veia valors bons, coses maques en aquella persona, que ell no se les deia a si mateix quan estava deprimint, perquè tenia una feina tan antipàtica com la que tenia i havia perdut una mica la dignitat interior. Llavors ell es considerava un merdós i tu no li consideraves, perquè darrere del merdós, dins d'ell mateix, hi havia una realitat més bella, i tu, que li parlaves des d'allà, el feies sentir més apreciat per tu que per ell mateix. Bé, doncs va arribar a tenir detalls amb mi. Això són tècniques —perdoneu l'expressió—, de treball amb l'enemic, un tema on hi ha molta feina a fer.

14.- EL SUBJECTE HUMÀ NO VIOLENT I LES ALIENACIONS: L'ÉSSER I EL FER

La noviolència exigeix com a primera cosa que existeixi un subjecte humà. Això és molt important. És a dir, no es tracta de fer sinó d'ésser. Del subjecte sortirà l'acció i la manera de fer. Però, si no hi ha subjecte humà, no hi ha res a fer. Per tant, un senyor que usi la noviolència només com a tàctica, com a eina, no practica la noviolència. Se li podrà dir pacifista o resistent, però el missatge de la noviolència canvia la persona com a ésser, no com a fer. Per això cal que redueixi la seva acció a una pura conseqüència. Cal, doncs, tractar primer de l'ésser noviolent.

Ignasi de Loiola té una frase molt bona, que recomano no oblidar: "Tots els sacrificis, tot lliurament propi, tot amor és bo, excepte el que destrueix el subjecte que el porta a terme". Destruir el subjecte no vol dir destruir el seu cos o la seva salut o la seva fortuna o la seva fama o la seva llibertat; no. Tot això és secundari i pot ser destruït en el lliurament als altres. Al darrere hi rau el jo, i si tot allò que fas no neix de l'autèntic jo, què hi ha al darrere? Tot allò que fas no val res.

La immensa majoria dels humans o no té jo o el té de vacances o el té malalt. D'això se'n diu alienació, *enajenación*, *hacerse ajeno a sí mismo*, alienar-se, fer-se *alius*, *alter*, alterar-se. La gent viu presonera de les seves obres, perquè corre darrere les seves obres, en comptes de fer que les seves obres corrin darrere seu. Hi viu identificada. Un s'identifica amb el carnet d'identitat, creu que ell és allò que hi posa, creu que aquell paper és la seva identitat. I no és la seva identitat; la identitat és una altra cosa. Jesús, per exemple, quan era presoner, *ecce homo*, burlat, escarnit, torturat, etc., tenia la identitat perduda del tot, la seva identitat no es veia per nul·loc, era un inidentificat, un desidentificat, contraidentificat, i, en canvi, era ell ell, allà, més que mai.

Hi ha qui s'identifica amb el seu cotxe, hi ha qui posa el seu cor al compte corrent, hi ha qui s'identifica amb la seva esposa o el seu espòs... És a dir, aquestes identificacions són una pèrdua del jo; tu restes fora de tu mateix, expulsat de tu mateix. El posseir, encara que

sigui posseir-te, si de cas ve després; abans has d'ésser. I la frase d'Ignasi de Loiola ve a dir que la falsa caritat d'aquell que s'aliena amb les coses que fa, encara que siguin totes bones, no val res. En la nostra campanya "Jo també em planto"¹, "em planto" volia dir "jo sóc jo". Si jo no sóc jo, com podré alliberar els Països Catalans? I que tu siguis tu no vol dir ni bo ni dolent, ni res. Ésser, senzillament, viure en tu, des de tu, sobre tu, lliure en tu mateix i responsable ple d'allò que fas. Aquest és un tema important. Tot seguit, paradoxalment, descobrirem, amb l'ascètica i la mística, que tu no ets res.

¹ Es refereix a la campanya endegada a partir de la plantada que Xirinacs inicià la Plaça de Sant Jaume de Barcelona l'1-I-2000 demanant una Assemblea dels Països Catalans per preparar-ne la independència com a nació.

15.- EL JO, EN ASCÈTICA I MÍSTICA, NO ÉS RES

Fixem-nos, etimològicament, en l'expressió "No sóc res". La gent pensa que la paraula "res" vol dir *nada*, i "res" vol dir "alguna cosa"; estrictament, en llatí, "res" vol dir "cosa", de *res rei*, una cosa real. *Res* vol dir tenir *cositat*. Negar això és el que volem dir quan diem "No hi ha res", això és, "No hi ha cap cosa".

"Cap cosa". "No cosa". Quan nosaltres demanem "Saps alguna nova de la malaltia d'X?" i se'ns respon "Res de res", ens volen dir "*Nada de nada*", però estan dient "Cosa de cosa"; el que passa és que es pressuposa un "no" precedent el·líptic. "No res de res", haurien d'haver-nos respòs. (És a dir: "No sé no cosa [cap cosa] de la cosa.)

Això ocorre en tota una colla d'idiomes. En llatí *nihilum* ('res') també vol dir *non hilum*, i l'*hilum* llatí, en català, vol dir 'minúcia', 'bri'. Fixem-nos en la noció de buit total, quan l'Església catòlica diu: "Déu va crear el món del no-res". És a partir de Sant Agustí i, sobretot, del Concili de Trento, que el no-res és el buit total. Fins a aquell moment en tot el cristianisme, com en totes les altres religions, "no-res" no volia dir necessàriament "buit"; volia dir "buit" o "ple" o, millor, volia dir "no cosa determinada". Volia dir pasta primigènia encara no convertida en coses particulars, com una mena d'argila de ceramista. Quasi totes les religions diuen que al principi hi havia una pasta original, unes aigües primordials o el que sigui; hi havia alguna cosa, que no se sap què és, que aniria prenent les diferents formes de les coses, de les *res*. Si l'inici del món és buit del tot o és ple del tot, m'és igual: "Después que me he puesto en nada/ hallo que nada me falta".

"Para venir a gustarlo todo
no quieras tener gusto en nada.
Para venir a saberlo todo
no quieras saber algo en nada.
Para venir a poseerlo todo
no quieras poseer algo en nada.

Para venir a serlo todo
no quieras ser algo en nada. [...]

Cuando reparas en algo
dejas de arrojarte al todo.
Para venir del todo al todo
has de dejarte del todo en todo.
Y cuando lo vengas del todo a tener
has de tenerlo sin nada querer”.

(Joan de la Creu)¹

El tot indiferenciat i el no-res diferenciat és el mateix.

I una altra cosa sorprenent, que no tenim a Occident i sí que tenen a Orient, és com una mena de física quàntica: quan surten les coses del no-res, surten dobles i simètriques, una plena i l'altra buida. Així, en la nostra nova física de partícules, tenim matèria i antimatèria, electró positiu i electró negatiu, neutró i antineutró, etc.

Tot anant encara més enllà, podem reflexionar un moment la paraula castellana 'nada'. Si n'esbrinem l'etimologia 'nada' sembla dir 'no algo'. Sembla, doncs, una negació. Però aleshores 'no hay nada' fóra una doble negació i dues negacions afirmen. ¿Com pot ser que dues negacions neguin? L'etimologia de 'nada' ens ho revela: prové del llatí 'nascor' ('néixer'); inicialment, doncs, 'nada' volia dir, com en català avui, 'nacida', quelcom de ben positiu. Per això cal afegir un "no" per convertir-la en buidor negativa: 'no nacida', no nada. En català diem "nadó", "nadal", i en castellà també diem 'nada', 'nacida'. En 'nada' la lletra "ena" no és negativa; prové de 'néixer'. Perquè això es pugui desfer cal dir 'no nada' i, en castellà, existeix 'esto es una nonada'. No es diu 'hay nada', sinó 'no hay nada'. No són dues negacions que neguen, sinó una sola negació que nega. És curiós que tot això siguin bases del nostre pensament, implícites, que ens governen i que ens guien, de forma que no ens n'adonem.

1 La frase i les estrofes del poema de Joan de la Creu *Para venir a gustarlo todo*, formen part d'un dels cèlebres croquis sobre la Pujada a la muntanya del Carmel, on a més, es pot llegir una expressió que Xirinacs esmentarà més avall: "En la senda del Monte Carmelo, espíritu de perfección: nada, nada, nada, nada, nada, nada, y aún en el monte... NADA". Joan de la Creu va fer molts croquis de la Pujada al Carmel, però no se'n conserva cap, llevat d'alguna còpia escadussera com ara la còpia notarial d'un original dedicat a la monja M. Magdalena del Espíritu Santo. A l'edició de les obres de 1618, tanmateix, se'n confegí i publicà un, el qual, reelaborat, és el que corre en els ambients carmelitans i que ben segur emprava Xirinacs. Això no obstant, segons m'informa el pare Agustí Borrell, no tenim garanties que totes les frases que hi consten siguin originals del místic poeta.

La física quàntica ens diu que hi ha un període en els primers segons de l'univers en què tot hi és virtual; no hi ha res real. I comencen a aparèixer els primers electrons reals: primer els fotons, la llum, després els electrons i després les partícules més grosses, l'àtom i la resta. I, tot seguit, ja passa a ser real. Ara bé, primer, en l'inici, tot hi és en fase virtual. Fixem-nos que estar en fase virtual, també, vol dir ser una cosa molt important; vol dir que aquest tot o no-res és fecund, que no té res a veure amb un caos infecund, amb un desordre d'entropia² com deia la física del segle XIX. D'allà surt tot i, per tant, és una "realitat" misteriosa.

En aquesta reflexió sobre el jo, què vol dir, que el jo, en ascètica i mística, no és res? Vol dir que totes les identificacions del jo no són el jo. Dit d'una altra manera, quan et compromets amb un altre, quan et cases per exemple, cal que et casis amb el jo de l'altre. Malament si et cases amb el seu vestit, amb els seus cabells, amb els seus costums: els costums ja són una carcassa que s'afegeix al jo. I doncs, què és el jo? La sorpresa, el misteri, l'incontrolable. Si tu no ets capaç de casar-te amb tot això de l'altre, no sents vertader amor. Potser resulta esfereïdor, però és ben bé així. La resta són petites coses que se'n deriven i que poden acompanyar. Però et cases amb l'aventura; et compromets amb aquella persona perquè et sorprèn i per la manera imprevisible com ho fa tot. Cal que l'altre sigui una font de creativitat. Et cases amb el seu jo, creus *en* ell. Si no ho fessis així, et casaries amb un humà-objecte. Objecte de propietat, de contracte... No amb un subjecte d'amor.

Totes les llibertats, totes les autodeterminacions, tots els autogovernos, tots els alliberaments, totes les emancipacions, totes les independències, totes es funden en el subjecte individual o col·lectiu i, si aquest no té jo, la resta cau. És com construir la casa sobre la sorra, no sobre la roca.

Un mateix ha de saber estar en aquesta situació buida i val a dir que pocs saben fer-ho. Tothom necessita suports, recolzaments, o *apegos y arrimos*, com deia Teresa d'Àvila, afeccions, conveniències: identificar-se amb alguna cosa. En aquest sentit, el "no" esdevé positiu. És a dir, per a mantenir-te tu en el teu lloc et cal saber dir "no" a tot allò que t'encadena.

2 En termodinàmica, l'entropia és una magnitud que mesura la part d'energia que no pot utilitzar-se per produir algun treball; altrament, és el grau de desordre que posseeixen les molècules que integren un cos, o també el grau d'irreversibilitat assolida després d'un procés que implica transformació d'energia.

16.- LES VINT NEGACIONS DE L'HINDUISME

Ara, vull comentar les vint negacions de l'hinduisme. Com a introducció, podríem dir que per arribar a la maduresa del jo, cal una iniciació. Parlem d'iniciats, professors, adeptes... Per arribar a una meta cal una preparació iniciàtica que totes les cultures i totes les civilitzacions han desenvolupat, unes més bé que altres, unes d'una manera, altres d'una altra, la qual solia ser simultània amb el debut de la participació plena en la comunitat adulta. Això inclou un ensenyament: la persona no sols s'ha d'enfortir per si mateixa sinó perquè ha d'esdevenir fonament de la pròpia comunitat. Tradicionalment era la iniciació a la maduresa que s'esdevenia en l'etapa de l'adolescència. L'arqueologia parla de totemització a propòsit dels humans primitius. Era entrar en la plenitud d'ell mateix i en els secrets de la tribu que venia simbolitzada per un tòtem determinat. La nostra civilització occidental ha ridiculitzat molt aquestes pràctiques primitives. Ha reduït la iniciació a la societat al terreny dels estudis: primer ensenyament, segon ensenyament, una carrera, un títol... Simple preocupació intel·lectual. La resta es fa com es pot. L'educació de la voluntat encara la vetllem una mica (cal estudiar!, cal aprovar!), ni que sigui amb motivacions externes: ¡Si aproves et regalarem una moto! Estudiar per la moto i no per l'estudi en si mateix, conforma una voluntat interessada, certament; no és una voluntat ferma: no s'aguanta a si mateixa.

Ara podria explicar aquí com en els primers segles es feia la iniciació cristiana i com avui dia està comprimida d'una manera simbòlica, en el baptisme, la confirmació i d'altres sagraments iniciàtics, que ha esdevingut molt poc intel·ligible. La gent, per desgràcia, no sap res de res del que fa, ni li serveix per a res, però els indicis encara hi són i podríem descobrir l'amplitud i la profunditat que tenia antigament el procés catecumenat. Aquesta tradició occidental s'ha degradat tant que, si de cas —i ho dic amb pena— caldria ressuscitar-la d'entre els morts. Prenem-ne nota.

Les negacions de l'hinduisme són realment negacions de les adherències i en la seva majoria era practicada per la gent que vivia amb Gandhi, en els *aixrams* gandhians, una mena de pobles experimentals d'entrenament per a la lluita noviolenta, per formar-se. La paraula *aixram* és una paraula del sànscrit que equival al nostre monestir; cenobi, vida cenobítica, vida comuna. Aquesta substituï la dels anacoretas i eremites.¹ A l'Índia, de sempre hi ha hagut molts *aixrams*: hi ha molts monjos, monestirs de moltes classes, diferents i sorprenents. Hi ha monjos que es passen la vida mirant com creix una planta, per exemple; saben dominar-se i superar-se a si mateixos així. Saben quedar-se quiets allà, tota la vida, sense moure's, mirant com creix la planta; uns altres van nus, altres carregats de garlandes de flors... Les coses més estrafolàries i les experiències més estranyes que ens puguem imaginar són a l'Índia. És un país on hi ha una gran llibertat religiosa; sempre ha estat així i no hi ha hagut pràcticament mai cap inquisició. Allà trobareu experiències per a tots els gustos, com ens ho explicava Lanza del Vasto, en uns bells campaments que feiem cada any a Castellterçol, pels anys seixanta del segle passat.

Doncs bé, Gandhi s'inventà uns *aixrams* originals, que eren pobles amb llars. Tothom que hi anava i tenia ganes de lluitar amb Gandhi, primer de tot els feia passar per una mena de "mili" o "noviciat", i la "mili" era com un campament de proves. Consistia a estar-se com a "neòfits", dos, tres, quatre anys al poble. Una de les originalitats d'aquesta mena de campaments era que hi podia anar tota la família. Eren pobles autosuficients.

Valgui el que dic perquè entenguem que aquestes vint pautes hindús que explicaré serveixin a cadascú per fer-se fort internament, és a dir, per passar la seva "mili" interior, a fe de poder reforçar la pinya de la comunitat. En aquestes vint negacions de l'hinduisme, primer he usat la paraula sànscrita, quan la sé; després en faig l'explanació; tot seguit, exposo la correspondència segons la nostra cultura, això és, el que equival amb el que ens han ensenyat a nosaltres, tot i que, com hem dit, ho tinguem molt devaluat. Finalment, si convé, en faig una breu explicació. Tristament tenim la nostra tradició molt devaluada i degenerada; la hi tenim tant que si el bisbe demanés que es fes un dejuni per a alguna cosa, pocs el farien; en canvi, si un guru predica vegetarianisme, o dejuni, o el que sigui, molta gent el segueix. Sembla que ens sedueixi més el que ve de lluny que el que tenim a prop. Es fan coses meravelloses en nom de l'Orient, però en

1 El mot *monastir* ve de *monos* ('sol', 'solitari'); *anacoreta* prové d'*anakhorein*, en grec, 'retirar-se', 'allunyar-se'; *eremita/ermità* prové d'*èremos*, 'desert', 'erm solitari'. Es buscava la solitud i el retir per consagrar-se millor al Transcendent. Pacomi organitzarà la vida cenobítica (del grec *koinos bios*, 'vida en comú').

canvi no les sabem fer en nom d'aquí. ¿O és que no es veu clara l'autenticitat del testimoni del qui ho demana?

Satya (1) és no mentir: recerca de la veritat a cada instant i circumstància. La *satyagraha* o 'força de la veritat', era la primera convicció de Gandhi. Buscar la veritat, interiorment i exterior és la primera tasca a acomplir. I cal buscar la veritat amb el cor net. Fàcilment ens pensem que posseïm la veritat i el que tenim és un caprici. També s'esdevé de vegades, que renunciem a favor d'un altre a la nostra veritat; per exemple, en un superior, com si ell fos possessor infal·lible de la veritat i jo hagués d'obeir cegament. Les dues coses són dolentes: una, renunciar a la recerca de la veritat i deixar-la íntegra a mans d'un superior; l'altra, renunciar a la veritat i deixar-la íntegra a mans dels teus capricis.

Ahimsa (2), la noviolència. Pau, salut, amicitat, pietat, compassió, paciència. La contenció i no la ira.

Asteya (3), igual que els dos precedents, aquest també és un principi social. No robar, retornar els deutes, pagar el salari just, no explotar, no oprimir, no esclavitzar. La puntualitat. L'esmento perquè no ser puntual és robar el temps als altres. Hi ha molta gent que ho fa i no s'adona que és un esclavitzador groller i fastigós dels altres. I estem parlant de no robar allò que sigui de l'altre.

Aparigraha (4). No acaparar, no al consumisme, austeritat, saber desprendre's. És equivalent al vot de pobresa. Almoïna, generositat, no avarícia; és a dir, desprendre's de les coses materials. Tot això crec que és molt important. Aquí, més que la pobresa, que s'ha exaltat molt, es refereix a la senzillesa. El món actual necessita tot aquest conjunt de virtuts com el pa que menja. Si no anem a una vida senzilla —compte!: no pobra, sinó senzilla—, el món s'ensorrarà: s'acabaran els recursos. Tot el que puguis fer d'una manera senzilla, no ho facis d'una manera complicada. A la senzillesa li hauríem d'aplicar el principi de subsidiarietat: davant de tot procediment senzill que faci el mateix servei que un de complicat, tria el senzill. I aquí aniria el missatge original de Francesc d'Assís, que era un home senzill.

Sanka (5). Aquesta ja s'acosta més cap a la persona individual: vol dir no deixadesa, no brutícia, cura, polidesa, deixar les coses ben acabades. I també bellesa, elegància. Netedat. Condícia. Tot això és de la tradició hindú, no m'ho invento jo. Tot això està en els sis sistemes ortodoxos de l'Índia, que són derivats dels vedes i dels upanixads².

2 Els upanixads (cf. supra, nota 6) com a ensenyança sagrada fonamental del final dels *Veda*, conformen la part de revelació i base del pensament hindú posterior. Cf.: *Els upanishads*, a cura de J. Mascaró, Col. "Raixa", 169 (Ciutat de Mallorca: Moll, 2005); Daniel de Palam: *Upanisads* (Madrid: Siruela, 1997)

Suadeixi (6). La paraula *sua*, de *suadeixi*, és del mateix origen que 'seu'. El seu i el meu. *Sua* vol dir el propi. Els països occidentals, per dir aquesta idea, diem *auto*. Doncs aquí ve a dir que un mateix s'ha de fer les coses que materialment pugui; si bonament pot, fer-s'ho tot: fer-se un mateix el llit, el menjar, a no ser que hi hagi un pacte de confiança entre dos. Vull dir, tenir cura de no viure a costa d'altres.

Suarai (7). És l'autosuficiència, l'autodeterminació; disposar d'una economia pròpia. Intentar fer unitats, en tot allò que es pugui ser autosuficient i no haver de necessitar coses de fora. Això es feia bastant a l'Arca de Lanza del Vasto i Gandhi ho va intentar de fer a tota l'Índia.

A la introducció a la 1ª edició catalana del llibre de M. K. Gandhi, *La noviolència en la pau i en la guerra*, el crítico una mica quan parla d'economia, però fixem-nos que ara tractem d'individus. Tant si es tracta d'individus com de comunitats, l'autosuficiència és bona com a disciplina. Ara bé, per ajudar-se els uns als altres, per completar-se, perquè tots no hagin de fer el mateix —el que sap més d'una cosa pot no saber-ne tant d'una altra—, llavors es pot superar aquest precepte. Tanmateix s'esdevé que se supera des del punt de vista individual, però es genera des del punt de vista comunitari; és a dir, trava els elements d'una comunitat com una unitat. Aquest procés de conjunció també es pot anar estenent fins i tot al món sencer. En altres paraules, no necessàriament la solució econòmica del món és l'autosuficiència de cada país, de cada estat; aquesta només es fa necessària quan hi ha enemics que et volen atrapar —per exemple, disposant els teus recursos— per allò que necessites d'ells. Quan hi ha fraternitat universal, no és necessària l'autosuficiència; més aviat és millor que no n'hi hagi.

Del *suarai* va sortir una de les coses que molta gent antipolítica no entén de Gandhi. Gandhi era un polític, secretari general del seu partit —el Partit del Congrés, que és el més important de l'Índia encara ara—, i volia la independència política del seu país. Tanmateix ell deia que feia política des de la religió, feia política des de l'esperit; el seu esperit li demanava l'activitat política. No feia política per fer política, ni pel poder ni per res de tot això, sinó perquè ell considerava que l'esperit li demanava que ajudés a madurar el seu poble. I ell s'esforçava per portar el poble a la maduresa i, per consegüent, a la independència. És el mateix que s'esdevé en una família si un fill arriba a madur i s'allibera dels seus pares. A partir d'aleshores són amics, tenen bons tractes; però el fill no ha d'obeir ni ha d'estar sotmès ni controlat pels pares, perquè és lliure del tot.

He posat una condició: “si arriba a madur”. Aquesta condició s’oblida molt. I l’obliden els fills: volen la llibertat però no porten a terme la maduresa. I tenir maduresa vol dir assumir totes les responsabilitats de la vida. La gent vol la llibertat, però no vol la responsabilitat. I això sí que és estar en fals.

Per a Gandhi, el tema de la independència és cabdal i l’aconseguí. Lluità durant quaranta anys i sembla que, d’aquests, durant els primers vint no volia la independència. L’Índia es trobava dintre de la Commonwealth, que era l’imperi britànic i que, malgrat tenir molts defectes, també tenia virtuts. La gent té poca formació política i sovint ignora que, en principi, formar part d’un imperi és bo; el dolent és estar sotmès a un imperialisme. Imperi vol dir unió de nacions per ajudar-se mútuament des d’un punt de vista cultural, econòmic, militar, etc. L’imperi és bo; no és dolent. El problema és que, dels imperis que coneixem, tots són imperialistes. En els imperis antics hi havia hagut un moment en què no hi havia imperis imperialistes, però ara pràcticament tots ho són. Llavors un dels que ho era menys era l’imperi britànic. Un altre que gairebé ho va ser poc, també durant molts segles, va ser l’imperi alemany de l’Edat Mitjana: va ser molt respectuós per a cadascuna de les seves nacions constituents.

Bé, doncs, en principi, Gandhi no volia marxar de l’imperi, sinó combatre la part dolenta de l’imperialisme de l’imperi per convertir-lo en un imperi bo. A més, ell veia que era molt millor estar units que no separats; sempre és millor estar ben units que no separats, encara que sigui millor estar separats que mal units. Es va passar vint anys intentant-ho i, al final, es va convèncer que no hi havia solució: que els anglesos que eren dintre de la Commonwealth eren opressors i tractaven la resta d’associats com a colònies, no com a nacions germanes. Llavors canvià i demanà la independència, que és el *suarai*. I la va aconseguir. Això és indubtable i demostra la força de la noviolència. Va mobilitzar sis-cents milions de persones. Fou una gesta gloriosa.

Àsana (8). Vol dir posició per meditar. Un bon assentament per poder meditar sense recordar que et fa mal això o et fa mal allò del cos. L’exigència d’*Àsana* consta a l’Índia a partir dels *Aforismes de Patañjali*, també anomenat *Raja-Ioga*, origen de la resta dels iogues. Parla d’*àsana*, però no parla de cap postura en concret; parla de tenir una bona posició per meditar i prou.

El ioga ha desenvolupat centenars d’aquestes posicions al llarg de segles. La ignorància creu que es tracta d’exercicis gimnàstics quan són posicions d’equilibri. De la posició adequada per a la meditació ja en parla Ignasi de Loiola, als seus exercicis espirituals, que se semblen una mica als *àsanas*, però que no són iguals.

Hartal (9). No desequilibri, ni en el menjar ni en el beure; vigilància en la qualitat. I aquí hi entra el dejuni, les vagues de fam, etc. És una espècie d'*àsana* aplicada als aliments. Aquí val tant el no menjar com el que menges, la quantitat i la qualitat. Totes aquestes variacions, controlades.

Pratyahara (10). El recolliment de tots els sentits: parlar, mirar, escoltar, assaborir... En el medi cristià en deien recolliment, esperit recollit. Tenir-lo volia dir no mirar gaire a totes bandes. Per això les monges i els capellans saben mirar de cua d'ull. Fan veure que estan recollits, perquè el superior no vegi que mouen el cap: és la hipocresia institucionalitzada.

Aquí, la manca de recolliment es refereix més al ball embogit dels sentits. La clausura és tan important com l'obertura. Avui dia som en un món on sols se'ns demana que siguem oberts, ben oberts i amants a tot reclam. No podem bandejar la clausura i el silenci, el recolliment en la pròpia intimitat.

En el tema del silenci, per exemple, Gandhi, cada setmana s'autoimposava callar el divendres; no dir ni una paraula. Ja podia venir expressament el governador de l'Índia a parlar amb ell de coses urgents i importants: "Doncs, no: és divendres; s'ha equivocat de dia". A la Bíblia hi trobem profetes que, si els reis anaven a consultar-los intempestivament, els profetes els responien: "Avui no tinc paraula de Déu per a vostè". El rei se'n tornava amb un pam de nas. El profeta no parlava perquè no tenia res a dir. ¿Per què mai en els sermons als capellans no se'ls ocorre dir: "Avui no parlo: s'he m'ha acabat la paraula"? Sempre n'hi ha d'haver, de paraula! Cal omplir l'espai del verb a qualsevol preu.

La gràcia d'aquestes disciplines és que siguin educatives, no que siguin punitives. Són mitjans per assolir llibertat, no per generar esclavitud. En el cas del *xàbat* dels jueus, si la comunitat està viva, és amorosa i decideix lliurement que els dissabtes no es treballa, doncs, que no es treballi. El problema és quan una decisió d'aquesta mena es pren des d'una part de la comunitat i s'imposa a l'altra el seu compliment obligat.

Dit d'una altra manera: tot ens és permès, no hi ha cap prohibició (1Co 10, 23). Si estàs deslligat, si ets verament lliure i responsable, fes el que vulguis, canta, parla, mira, menja, balla..., fes tot el que vulguis. La *pratyahara* no prohibeix, diu que "no"; s'aconsella el "no" solament a aquell que no pot dir-se a si mateix que "no". Et demana que si estàs enganxat, et desenganxis. Primer, autodisciplina't, i, després, fes el que vulguis. No cal dir que, quan la dependència és molt

forta, costa, aquest desencanxament; en això consisteix l'autodisciplina. A la joventut sana li plauen les proves, els reptes. La joventut les ha de menester, però que siguin proves sols per saber que és lliure; no per la mera prohibició de "coses dolentes". No hi ha accions que siguin vicis en si mateixes; només és vici allò que no pots deixar de fer com, per exemple, fumar; llavors, si tens un vici, et cal ser dur amb tu mateix. Allò que es feia en totes les tradicions i que en deien "iniciació", en sànscrit "*sadhana*" o via espiritual, en què consistia? Posar-se reptes per provar-se a un mateix que és lliure de quasevol dependència. Hem de fer esforços per provar-nos que som lliures. I la joventut és la millor etapa de la vida per fer-ho.

Gandhi va mobilitzar tota l'Índia; pràcticament va aconseguir el *hartal*, un dejuni general de tota l'Índia. Una altra forma de *hartal* és el de les vagues obreres. Gandhi tenia un "cos d'oficials", per dir-ho d'alguna manera, on hi havia diversos graus. Nerhu³ i els seus germans, que eren d'una família molt rica, se li van presentar un dia tot dient-li: "Som a la teva disposició perquè facis el que vulguis de nosaltres". I Gandhi els va dir: "Si voleu venir amb mi, haureu de prendre tots el diners que teniu i totes les propietats i lliurar-les totes al Partit del Congrés; a vosaltres, el partit us assignarà un sou". I van acceptar. Tanmateix, Gandhi no considerà mai del tot els Nerhu dins de l'"alta oficialia" del seu "exèrcit", perquè no havien passat per l'*aixram*, on s'aprenia el camí de l'alliberament personal i col·lectiu per la via de la renúncia.

Tot això ho poso d'exemple, però no hem de sentir-nos impotents si no arribem tan amunt. Cadascú sap allò que el seu cor li demana. Cal aprendre a fer passar les disciplines assumides pel seu sedàs interior. Si aconseguíssim unes quantes persones que es regessin per aquests principis, podríem anar muntant algun projecte col·lectiu estable; altrament, aquell que ha fet els seus deures ha de restar tranquil. Ningú no pot obligar els altres a fer allò que no volen. Això fóra violència i les grans fites s'han de guanyar a les bones. Però no és dolent de prendre'n nota pel fet que hi havia uns determinats nivells. Quan Nerhu arribà a primer ministre de l'Índia, el Partit del Congrés continuava regint-se per aquestes tremendes exigències. Durant tota la seva vida, Nerhu va cobrar un sou petitet. Això, evidentment, és anticorrupció.

3 Bharat Ratna Sri Pandit Jawaharlal Nehru (1889-1964) va ser un polític hindú que liderà l'ala moderada socialista del Congrés Nacional Indi des de la lluita per la independència. Format a Cambridge, va ser la mà dreta de Gandhi: formà el primer govern hindú el juliol de 1946 amb l'oposició de la Lliga musulmana que aspirava a crear un estat separat (Pakistan). Arribà a primer ministre de l'Índia des de la independència (15-VIII-1947) fins a la seva mort. La seva filla va ser Indira Gandhi.

Santoixa (11). No avidesa, no luxe. Equilibri en el sexe. Acontentament. No desig. Allà ho tenen molt clar. El budisme va sortir de l'hinduisme i el missatge principal de Buda no és que no es desitgi, sinó que no neixi el desig. No prohibeix tenir desigs ni mana reprimir el desig —que és allò que priva a Occident—, sinó que no ens esclavitzï la necessitat.⁴ Cal vigilar la font del desig, no el desig, perquè el desig, una vegada ha nascut, si el reprimeixes fa mal per una altra banda; és una força desencadenada que si no pot anar per un lloc, va per un altre. És com l'aigua, que si n'obtures el pas envaïeix coses que no ha d'envair: inunda. Doncs, això, amb el desig, passa sempre. A Occident, en els últims 500 anys aproximadament, s'ha insistit molt a prohibir desigs. Buda, en canvi, ensenya la manera perquè no et neixi el desig esclavitzador i això és el convenient. Una vegada ha crescut el desig, millor donar-li la sortida més adequada; ara bé, si pots, abans procura que no neixi.

Tanmateix Buda encara anava més al fons de la qüestió. Ens ve a dir que es pot fer l'experiència de viure en el desig, separat de l'objecte del desig. (La vibració, la moció dels nervis que comporta el desig, en termes psicològics s'hauria de dir la *libido*, en llatí *libido*, 'l'ansia', 'el desig', 'el capritx', 'la luxúria', 'la concupiscència'.) El pots gaudir "en si" sense fer res ni tenir res. El desig és una producció del nostre cos. Això també passa amb les idees. Segons les nostres idees pensem, per exemple, que hi ha una taula, o que hi ha el color blanc; i, no: el blanc és una segregació de les meves neurones per les ones que els arriben. Però aquestes ones no arriben al cervell; les ones només arriben als cons i als bastons de la nostra retina i, a partir d'aquí ja fabriquem una vibració nerviosa pròpia. I aquesta vibració pròpia, més o menys modulada per les ones, és la que arriba al cervell, de manera que el cervell torna a fabricar una altra vibració; objectivament, aquesta altra vibració és el desig. A nivell subjectiu en diem la *libido*. Ara bé, aquesta vibració permanent, més o menys intensa segons el grau de vigília i de vigilància, si no hi ha incitació externa, és indiferenciada, però no deixa de ser plaent, no deixa de ser afectiva i no deixa de ser desig. El que passa és que és desig i prou. No cal objecte de desig.

Viure en el desig és una emoció impressionant, molt recomanable. El desig surt de més enrere, allà on es troba el jo. Quan una persona

4 Per a S. Pániker, Buda s'inscriu parcialment en el brahmanisme: accepta les nocions de *karma*, *samsara* i *moksa*. Però rebutja la *l'atman* (el "jo" permanent d'un ésser i de la realitat, que passa a ser impermanent en el budisme) i el *brahman* (designació de la realitat absoluta). Buda descobreix que en el cor de les coses hi ha no-res, però aquest no-res és *nirvana*, llibertat. Amb l'alliberament, en l'hinduisme, surt la suprema identitat, que és pura consciència; en el budisme, el que apareix és el buit.

retorna al jo, el desig li surt o no li surt, però no l'esclavitza. Aquesta és la coneguda postura típica del lotus del Buda, amb aquella cara ni somrient ni seriosa, però completament serena. Això és el no-desig.

Brahmacarya (12). Aquesta paraula vol dir dedicació a la transcendència. L'hinduisme defuig de personalitzar la transcendència. Ho considera una imperfecció antropomòrfica. Ha situat la sacralitat al cor de totes les coses. Llavors, la castedat, per exemple, com a renúncia a l'amor humà, té ple sentit perquè l'amor transcendent, que és l'amor profund, ens absorbeix. Però no deixa de ser un capítol més del punt onzè o *santoixa*. Això es pot aplicar també al matrimoni, usant el matrimoni sense dependències; per tant, en el matrimoni pots fer tot el que vulguis en perfecta castedat. El que passa és que la gent s'hi encadena, és a dir, està massa identificat amb el sexe i amb l'amor humà. Si aquesta victòria no s'aconsegueix a nivell individual, el que es construeix a nivell de comunitat serà en fals. Això no vol dir que sempre s'hagi de començar per l'individu. En realitat sempre s'ha de lluitar en tots dos nivells.

A l'Evangeli hi són esmentats els que es castren pel Regne del cel (Mt 19,12), però com a consell, no com a obligació. Històricament hi ha hagut persones que han renunciat a casar-se per dedicar-se més al servei dels altres, o de Déu, o del que sigui: la ciència, l'art, la política...

Aquest principi no imposa límits ni prohibicions, ans al contrari: pretén tallar cadenes, alliberar. Santa Teresa de Jesús diu: "Si un ocell, que està lligat a terra, per tres-cents lligams, li talles dos-cents noranta-nou, encara no podrà volar". A la Bíblia hi ha un cas colpidor d'un jove que s'acosta a Jesús i li diu: "Vull seguir-te", i li respon "Vine i segueix-me". I continua el jove: "És que se m'ha mort el pare i el vull enterrar". Jesús li contesta "Deixa que els morts enterrin els seus morts; tu vine i segueix-me" (Mt 8, 21-22; Lc 9, 59-60). Jesús no li recomana que no enterri els seus morts; li diu, senzillament, que si això és un obstacle per seguir la crida interior, enterrar els morts, ni que sigui el teu pare, no val res. Si enterres el teu pare per quedar bé amb la família, no val res. I la major part de coses les fem per conveniències, per quedar bé.

Fixem-nos en una cosa ben sorprenent i, potser, difícil d'acceptar i encara més d'assolir. La gent creu que hi ha coses de les quals no ens podem desprendre; per exemple, hem de respirar per força, hem de menjar per força. Doncs, no. Segons el que estem dient, hem d'estar disposats a morir per no respirar. S'explica d'algun iogui que morí a voluntat privant-se de la respiració. És clar que si ets un adult verament madur, respire perquè no vols morir-te i, per consegüent, estàs fent el que tu vols. No actues per necessitat. No respire per addicció

ni per cap vici. No depens de cap necessitats. L'esperit humà és independent: no depèn de res.

I si et fiquen a la presó? Home, allà estàs lligat, estàs realment oprimit, estàs tancat a la presó i barrat les reixes: no pots sortir. Doncs, bé: si tens un esperit lliure de veritat, independent de veritat, ni la presó ni res no el poden atacar. Pau de Tars diu: "*Ubi autem Spiritus Domini ibi libertas*" ("On hi ha l'Esperit del Senyor hi ha la llibertat": 2Co 3,17). Si un home privat de llibertat, empresonat, volgués sortir de la presó, sortiria, potser mort però sortiria. Posaré un exemple de la meua experiència. Vaig escriure dos dietaris a la presó⁵ i, sobretot el segon és un intent de demostració que a la presó pots estar-hi totalment lliure, fer el que tu vols, i que el director de la presó t'obeeix a tu. Fas el que vols i la persona que no ho fa és o perquè no ho sap fer i se li ha d'ensenyar; o ho sap fer i no vol fer-ho: vol viure esclau. I llavors és una persona degradada.

Tapa (13). No desordre ni atabalament. Disciplina, ordre, endreç, clarividència. Virtut de la prudència. Tampoc no va contra el vell desordre ni l'eufòria que convé sovint a l'artista per crear la seva obra. En realitat, el desordre resultant de la deixadesa no agrada a ningú. Si ens el permetem, és perquè ens agrada més dedicar el temps a d'altres coses. Aquest "agradar" haurà de restar lliure de servituds; altrament el desordre esdevé viciós. Mantenir desordenades coses accidentals per poder mantenir l'ordre en les essencials no és viciós. Pot ser molt prudent.

Pranayama (14). El control de la respiració. Darrere de la respiració els orientals hi veuen una cosa que en diuen *prana*.⁶ L'agitació de la nostra vida porta a la respiració bloquejada, reprimida, espasmòdica, amb les consegüents disharmonies funcionals del cos i de l'esperit. El menjar és el combustible; cal que sigui l'adequat, però també l'aire que es respira és el comburent i cal que sigui adequadament tractat.

Suadhyaya (15). No egolatria, no jo alienat, inflat o fictici. El que la gent diu "ego", la imatge que un té d'un mateix. Retornar al teu jo vertader, sabent que el jo vertader és buit, és no-res.

El número setze (16) no té nom sànscrit perquè em sembla que se'l devia inventar el Lanza del Vasto a l'Arca d'Occitània. A l'Arca tenen

5 Es refereix a *L'espectacle obsessiu. Diari de presó, I/1974* (Barcelona: Nova Terra, 1976), i a *Entro en un gran buit. Diari de presó, II /1975* (Barcelona: Nova Terra, 1976). Ambdós van tenir diverses edicions a més de la castellana.

6 En sànscrit es refereix a l'energia vital, a la força de les coses vives de l'univers. Distingeix un cos viu d'un de mort; quan un ésser viu es mor la *prana* se li escapa pels seus porus. Alguns el consideren l'energia còsmica primària.

el que en diuen vot de **correspon-sabilitat** que, en realitat, es relacionaria amb la part social d'aquests principis. Però, de tota manera, pel costat que toca a cadascú, també és individual. És un vot holístic que consisteix en el fet que si algú de la comunitat falla tots se'n senten responsables. És a dir, no només l'interessat és culpable sinó que tota la comunitat se sent amb una part de culpa de manera que si qui ha fallat no accepta una contrapartida —no accepta rectificar—, llavors un altre se la imposa per compensar. Això vol dir corresponsabilitat, que també es diu solidaritat. En termes jurídics: rescabament *in solidum*. Els primers cristians ho feien a les seves comunitats; consideraven que si algú fallava, fallava tota la comunitat i tota la comunitat es posava a fer revisió mental i actes de disciplina per corregir-se. Això, realment, no sempre és veritat del tot, perquè cadascú té la seva responsabilitat pròpia, però quasi sempre hi ha denses relacions socials d'implicació en qualsevol acte individual.

Recordo que, quan era senador, vaig posar una esmena a la Constitució que s'estava gestant. Venia a dir que a l'hora de jutjar una persona també es jutgessin els seus pares, els seus mestres, els polítics en exercici quan aquest nen estava creixent, etc. Quasi no hi ha cap delictes que sigui només propi de la persona acusada. Pel sistema occidental, analític, només hi ha un possible delinqüent, a qui cal jutjar; tot el pes de la responsabilitat cau damunt d'ell o res. I això, evidentment, és fals.

Encara que aquest punt sembla més adient per a un tipus de vida comunitària, si tu vas al fons de les coses, veus que tot està lligat. Si tu vius una vida profunda, ni que visquis sol, et sents corresponsable de moltes coses de les quals no te'n sentiries si estiguessis realment aïllat. L'exemple sublim és el de Jesús el Natzarè, que se sent responsable dels pecats de tots els humans. Això no vol dir que exoneri tots els altres de la pròpia responsabilitat; vol dir que ell dóna un exemple d'amor universal.

Ixvarapranidhana (17). No seguretat, ni en un mateix ni en les coses. Abandó en el Senyor. Aquest *Ixvara* és l'únic indicatiu que hi ha a l'Índia de Déu personal, és l'única configuració de Déu com si fos una persona. Pensem en l'impacte d'aquest punt en una societat com la nostra que avantposa la seguretat a valors immensament superiors.

Hi ha el món exterior i el món interior. Els dos últims punts anirien cap al món interior, però la gràcia és aquest moviment de vaivé, que puguis dansar entre el defora i el dedins. No hi ha contradicció. La contradicció és quan vols estar a tot arreu a la mateixa vegada,

però sí que pots estar una estona aquí i una altra allà. És el que a l'Índia es diu La Dansa de Xiva.⁷

L'*Ixvara* és l'entrada en el món de la mística, és ajuntar tota l'energia, que tinc disseminada dintre meu, en el meu centre. Thérèse Brosse,⁸ una gran metgessa francesa, diu que això es realitza en els lòbuls prefrontals del cervell. Tots els nervis, tota l'energia nerviosa, en l'home i en els animals més evolucionats, conflueixen en els lòbuls prefrontals que ho sintetitzen tot: cultura, natura, instint i educació. L'instint ens ve per sota i per dintre; la resta, de la part posterior del cervell a partir dels sentits.

Dharana (18). La concentració. Ho explicava molt bé Lanza de Vasto, en l'esmentat curset d'estiu a Castellterçol, i que es resumia en tres paraules: conèixer-se, posseir-se i donar-se. Aquí tractem de posseir-se, de concentrar-se. Aquesta autopossessió o concentració és una meravella: no som res però ho som tot, tinc la força d'un elefant, l'energia d'un elefant. Això és previ a qualsevol sortida d'un mateix. Abans de sortir cal tenir-ho tot a punt. La frase de Joan de la Creu és: "*En una noche oscura, / con ansias en amores inflamada / ¡oh dichosa ventura!*), / *salí sin ser notada, / estando ya en mi casa sosegada*".⁹

Deia Lanza del Vasto —i a més ho practicava—, que una persona que sap concentrar-se així, a partir del moment en què ho ha aconseguit, sap situar l'energia concentrada allà on li dóna la gana. Tot això requereix un tractament savi i prudent, si es vol fer ben fet. Perquè, si no vols morir, no retiraràs l'energia que precisa el cor per bategar. Suposant que hi ha molta concentració, la persona té una força tan gran que pot fer bé o mal de veritat. Pot ser una meravella de persona o pot ser un dimoni. I els dimonis no són més que persones molt poderoses que tenen l'energia a les seves mans i la dediquen a fer el mal, el qual consisteix a fer-la servir per als propis interessos sense ni un gram de solidaritat amb la resta de l'univers.

7 En l'hinduisme, Xiva és una de les deïtat més importants. El Senyor Xiva (literalment: "l'auspicios") , el destructor o transformador de tota la creació, conforma la *trimurti*, juntament amb Brahma, déu creador i Vixnú, el conservador de l'univers.

8 Thérèse Brosse (1902-1991), cardiòloga francesa que participà en la resistència i fou presonera de la Gestapo. Als anys 30 viatjà a l'Índia amb un electrocardiògraf portàtil i va descobrir un iogui que podia aturar el seu cor a voluntat. Han estat molt reconeguts els seus llibres *L'educació de demà* i *Consciència-energia: estructura de l'home i de l'univers: les seves implicacions científiques, socials i espirituals*.

9 Primers versos de la composició de Sant Joan de la Creu (1542-1591) *Noche oscura*, que porta com a subtítol: *Canciones del alma que se goza de haber llegado al alto estado de la perfección, que es la unión con Dios, por el camino de la negación espiritual*.

Santa Teresa, en un fragment de *Las Moradas*,¹⁰ diu que en un tombant de l'escala es troba amb “la comunicació horrenda”: és el diable. Jesús se n'anà al desert i s'hi encarà, amb el diable.

Dhyana (19). Això és l'oració de meditació. “Salí sin ser notada”. Fixeu-vos que el que passa en la mística no és res d'aquest món, perquè s'ha deixat tot i “entrem en” o “sortim a” un altre món.

Occident té molt oblidat aquest tema, perquè hem perdut de vista la meditació de què es parla aquí. Una cosa és meditar en un tema determinat. Podem estudiar geometria, música o el que sia. Això també pot ser meditar. Meditar vol dir passar d'una cosa a una altra amb ordre, controladament. Però, aquí, parlem de la meditació mística i es tracta de passar d'un esperit a un altre. Sobre això, a Occident, va haver-hi una espècie de florida molt forta a partir de la família Fox¹¹ d'Estats Units, que fundaren l'esperitisme (1848). S'estengué per Europa. Però, on ha pres més força actualment és al Brasil, on s'ha fet una síntesi de religions negra, cristiana i ameríndia, i n'ha sortit, per exemple, la *macumba*,¹² que és el relligament de l'animisme, que portaven els esclaus negres de l'Àfrica, amb les idees que venien d'Europa, de l'esperitisme d'Allan Kardec,¹³ i, també, amb les idees cristianes imposades des de l'inici de la invasió, per la força. Això ens està passant a nosaltres continuadament. Sempre es donen influències espirituals. Els Evangelis diuen una cosa que els capellans no repeteixen ni comenten mai: “Tot pecat serà perdonat menys el pecat contra l'esperit”. Hi ha un pecat imperdonable que els capellans no tenen poder per perdonar, i és el pecat contra l'esperit (Mc 3, 28-29; Mt 12, 31ss; Lc 12,20). Qui juga amb l'esperit peca contra l'esperit. El pecat contra l'esperit és un pecat d'àngels i, fixeu-vos

10 Cap. 23, punt 9, quan Teresa explica el quart vers de la segona estrofa del poema *Noche oscura* de Joan de la Creu, que fa així: ‘*A oscuras y en celada*’, escriu: “Otras veces prevalece el demonio y comprehende al alma la turbación y el horror, lo cual es al alma de mayor pena que ningún tormento de esta vida le podría ser; porque, como esta *horrenda comunicació* va de espíritu a espíritu, algo desnuda y claramente de todo lo que es cuerpo, es penosa sobre todo sentido; y dura esto algún tanto en el espíritu, no mucho, porque saldría el espíritu de las carnes con la vehemente comunicació del otro espíritu; después queda la memoria que basta para dar gran pena.”

11 Catherine i Margaretta Fox, en una casa prop de Hydesville van sentir cops paranormals en diferents ocasions fins que van demanar a l'estranya força que seguís els cops a una taula que elles feien. Conegueren així l'autor d'aquelles psicofonies: l'esperit d'un quincallaire assassinat a prop, que els indicà on era el propi cadàver.

12 Enllà del gènere musical, avui es considera una religió afrobrasileira relacionada amb la bruixeria capaç de convocar esperits per assolir els propis desigs.

13 Allan Kardec (1804-1869), és el pseudònim del metge i pedagog francès Hippolyte Léon Denizard Rivail, conegut avui com el sistematitzador de l'esperitisme; cf. Kardec, Allan: *El libro de los espíritus. Una enseñanza transcendental* (Màlaga:Hojas de luz, 2006).

que, tornen a sortir els àngels i els dimonis, torna a sortir aquell mite de Lucifer, que s'aixecà contra Déu, i de Miquel que va lluitar contra ell. El pecat dels àngels és pecat d'anar-se'n de dret a l'infern. Ja no serà mai perdonat, perquè aquest pecat és imperdonable: és el pecat per excel·lència. És l'únic pecat que no té aspectes de debilitat, de feblesa. Tots els altres pecats tenen excuses; aquest no en té cap.

Però, deixem els àngels tranquils i baixem a la terra. No sé si ens recordem gaire de l'Evangelí quan Jesús anava amb les prostitutes, amb els pecadors, a favor de tota la púrria i, en canvi, estava totalment en contra de les autoritats religioses. Als mestres de la Llei els deia: "Sepulcres blanquejats!" (Mt 23,27), "Raça d'escurçons" (Mt 23,33). Enteneu-me el que vull dir. Aquests sabien que feien el mal i el feien; els altres, pobres, eren uns desgraciats que tenien poca cultura, pocs diners i moltes misèries. Hi ha gent que té tot el poder a la seva mà i fa el bé i hi ha qui té el poder i fa el mal. I tots hem tingut moments d'això, d'una cosa i d'una altra. Ens ha salvat segurament la desconcentració, perquè qui està concentrat ho compromet tot en cada instant i en cada cosa que fa. Per això hi ha un moment a la vida, una temptació a la vida, en què cada persona és sotmesa a la prova suprema. És a dir, la vida ens porta moments a dir que "sí", o a dir que "no", en algun afer que ens marcarà per sempre. I hi ha gent que és morta des de fa anys, perquè en el moment important va dir que "no" quan havia de dir que "sí" i, com un dimoni, és condemnat a l'infern. És mort; és una persona condemnada. Aquesta condemna, potser, no és absoluta mentre tenim vida. Però molt sovint resulta irreversible. Molts fugen de la concentració per evitar aquests moments decisius de la vida. L'horror els arriba quan se'ls apropa la mort física.

El bé és l'esperit universal. Unes tradicions el podem anomenar Esperit Sant; Plató en deia l'Ànima del món. Cadascú pot anomenar-lo com vulgui. Hi ha qui en diu transcendència, Déu, naturalesa. Digueu-ho com vulgueu. Spinoza deia: "Déu o bé la naturalesa". Per a ell era el mateix. Del món de l'esperit en sabem molt poc, perquè hi ha molta tradició que hem deixat perdre.

Samadhi (20). És ja el lliurament total. En aquest lliurement hi ha dues tendències. En la tradició cristiana, una és l'herètica, i és la que m'agrada a mi. Segons aquesta, quan un es lliura, es perd a si mateix. L'altra, que és catòlica ortodoxa, diu que ni pots lliurar-te del tot ni et perds tu mateix mai del tot, en aquesta vida, sinó que es mantenen els dos extrems diferenciats, tu —o la teva ànima— i Déu, o l'esperit universal i el teu esperit particular.

Els primers místics importants de l'Edat Mitjana, que van ser alemanys, belgues, holandesos, eren les beguines i els begards. O, en general, el beguinatge; encara hi ha avui dia monges beguines a Holanda o a Bèlgica. Les beguines tenien comunitats on es guanyaven la vida treballant i vivint amb molta senzillesa. Foren fundades com a repulsa contra l'Església de Roma, aleshores —i ara?— carregada de riqueses. Després es fundà la branca masculina mendicant. I es creà una xarxa enorme de monestirs, tots contemplatius, on les dones treballaven per guanyar-se la vida, mentre que els homes pido-laven de porta en porta.

Llavors, Roma s'estripà les vestimentes. (Ep! Cal estimar Roma — l'adversari—, encara que ens costi. Recordeu el que diu Gandhi: "Tot allò que existeix, existeix per alguna raó i cal cercar-la". Cal estimar els enemics com a enemics.) La raó de la indignació romana venia del fet que aquests "germans" deien que, lliurats del tot a Déu, tot els era permès. Pel fet d'haver-se fos amb Déu, ja no estaven sota cap llei. Roma creu impossible aquest lliurament total en aquesta vida. I pensa en les greus conseqüències que molts, pretesament deíficats, es lliurin a una disbauxa total. Això fóra una corrupció, una falla moral, és clar; però el problema fonamental és l'altre, esmentat suara: realment l'home es pot fondre del tot amb Déu? La doctrina ortodoxa catòlica afirma que això no pot ser en vida: això, si de cas, pot esdevenir quan mors (que és quan no es veu). Llavors Roma va enviar un visitador que era dominic (els dominics eren els inquisidors). Visità tota aquesta xarxa amb ganes de repartir estopa... i es convertí a les creences beguines! Això creà a Roma un problema enorme, perquè aquell home, que era el mestre Eckhart,¹⁴ tenia un gran prestigi i no s'atreviren a condemnar-lo. Però sí condemnaren les seves obres quan va morir. Eren els temps de Ramon Llull, el qual també tingué relacions amb ells. A Ramon Llull, per causa de les seves simpaties amb els heterodoxos, no el van fer sant, només és beat. En temps de Santa Teresa també hi havia beguines que establiren contacte amb la santa.

Hi ha gent que diu que els hinduistes pensen com les beguines, que la persona es fon. Quan arribes a aquell estat, allà on ja no hi ets. Crec que després en pots sortir, perquè, com dèiem, aquesta espècie de caos original és fecunda. Res no desapareix en fondre's. Tot queda, però virtual, és a dir, la persona roman potencialment. Desapareixes realment, però virtualment romans perquè pots tornar a sortir d'aquest estat. Entres en una espècie de forn, que és l'esperit universal, i jo penso — no crec que les beguines ho pensessin — que més tard pots tornar-ne a

¹⁴ Es refereix a mestre Eckhart de Hochheim (1260-1328), un dels més grans teòlegs i místics de l'Edat Mitjana. Acusat d'heretgia, morí reconciliat amb l'església.

sortir. Però, si realment hi has entrat, no en surts de qualsevol manera: en surts profeta. És adir, no en surts com una persona normal i corrent, perquè ja no ets tu que fas les coses, sinó l'esperit que les fa per tu, a través teu, i tu ets obediènt totalment perquè ja no hi ets. Hi ha la forma, la figura, però tu no hi ets; estàs posseït per l'esperit de Déu.

I aquest és el sentit de la paraula grega "Crist", paraula que vol dir "ungit de l'esperit de Déu". Déu pren possessió d'ell. L'important no és Jesús: l'important és Déu, l'Esperit de Déu, que es fa efectiu a través de Jesús. El problema és quan el profeta desobeeix, com és el cas del Jonàs bíblic. Si els profetes es resisteixen a Déu és que no han entrat del tot en la vida suprema: encara els queden alguns fils que els lliguen a la vida terrenal i es resisteixen. A Jonàs, per exemple, Déu li va dir: has d'anar a Nínive a predicar penitència, ja que aquella gent està corrompuda (Jo 1,2). Nínive era la capital d'un imperi terrorífic i torturador, el dels assiris. Jonàs tingué por i agafà el vaixell en direcció contrària, cap a Tarsis (Cadis). El vaixell fou escomès per una forta tempesta i Jonàs va anar a parar al ventre de la balena i li van passar un munt de coses. Doncs bé, d'aquests exemples que relacionen els humans amb l'Esperit, la Bíblia n'està plena. A mi, la Bíblia gairebé només m'interessa com a enciclopèdia d'informacions i experiències sobre l'Esperit.

Els hinduistes i el mestre Eckhart no tenen inconvenient a dir que pots experimentar el *samadhi*. Qui té inconvenient és l'ortodòxia eclesialística catòlica. Aquesta església nega la consecució plena del *samadhi*, per por que els il·luminats escapin del seu estatut moral i ella perdi tot control sobre ells. La gent pensa que la mística és una cosa abstracta; confon espiritual amb abstracte. Allò espiritual pot ser abstracte i pot ser concret, com allò material. La materialitat pot ser abstracta com, per exemple, la geometria, i hi ha coses concretes com són les físiques sensibles. Entre les coses espirituals n'hi ha de místiques que són concretes i de místiques que són abstractes. La mística és experiència. Una cosa curiosa, que no es coneix massa, és que els comunistes a Iugoslàvia, en temps de l'ocupació hitleriana, s'aliaren amb els franciscans, com ara els comunistes s'han aliat amb la teologia de l'alliberament a Amèrica del Sud. Per què s'han aliat? Perquè els comunistes, com a bons materialistes històrics, mai no han anat contra la religió, sinó contra l'idealisme; el que passa és que tota la religió que vivia Karl Marx¹⁵ en el seu temps era idealista. Els protes-

15 Karl Heinrich Marx (1818-1883), filòsof, historiador, economista, sociòleg, escriptor i pensador alemany, pare teòric del socialisme científic i del comunisme, juntament amb Friedrich Engels —amb qui publicà el *Manifest del Partit Comunista* el 1848—, és considerat una figura clau per entendre la societat i la política. El primer volum del seu llibre clau, *El capital*, elaborat a les sales de lectura del Museu Britànic durant 18 anys, es publicà el 1867.

tants i els catòlics eren idealistes: no treballaven l'experiència; treballaven la idea. Però quan es troben gent amb mística concreta, bona, amorosa, molts comunistes no han tingut cap problema a col·laborar-hi, perquè, com deia Marx, tot és praxi.

L'Església catòlica posa molts entrebancs per viure la mística. Sobretot margina els que en són profetes. Aquesta eina —el profetisme— és a la mà de qualsevol humà; diria que fins i tot els nens petits ja la tenen. Nosaltres, els grans, els descavalquem d'aquest cavall, els inclinem cap aquí, cap allà, i perden l'equilibri. Els nens tenen una maduresa innata: per això crec que els nens són els únics profetes que ens queden vius. Els nens ens avisen d'aquest equilibri, d'aquesta maduresa primitiva que ara només conserven normalment els orientals, d'una manera molt ingènua, molt rudimentària, però amb tots els elements.

Justament per això mateix, la humanitat primitiva és animista: perquè no han perdut l'ànima. Diuen que la humanitat primitiva no era tècnica? I tant, que ho era! Tant, que la coneixem per les destrals que feren, per les tècniques que seguiren. Era molt tècnica, molt física, però també era mística: veien l'ànima inspirant totes les coses, però no era cap imaginació de l'ànima sinó una experiència de l'ànima, que nosaltres hem perdut perquè estem expulsats del paradís interior de les ànimes. L'ànima la portem dins, però castigada al "quarto" fosc. Santa Teresa de Jesús ho diu d'una altra manera: "Al centre del nostre cor hi ha un pou". Tu mires pel pou i ho veus tot negre: no hi veus res. És el resultat del fet que allà va a parar tota la brossa de dalt. Si treus aquesta palla, de seguida comença a filtrar-se, provenint de sota, una llum molt forta. I és que en el fons hi ha or fos, brillant, lluent, però tapat. És quan treus el brossam i destapes, que veus que hi és. No el tens fora; el tens a casa. L'Apocalipsi diu: "Truco a la porta de tothom per veure si m'obriu. Si ho feu, entraré i soparé amb vosaltres" (Ap 3,20). Com dient: farem el gran convit. El gran convit a la Bíblia vol dir això: el cim de la mística. Per això l'eucaristia és un convit, precedit del convit pasqual de Moisès.

Dins del mateix Esperit de Déu es poden considerar Buda¹⁶ i Mahoma¹⁷. Passa que el que ens ha arribat d'un i de l'altre s'ha d'es-

16 Nascut Siddhārtha Gautama, en el si d'una família noble, potser a l'actual Nepal, encara es debat l'època del seu naixement (els experts actualment l'apropen al s. V aC, al final del període vàedic). Va viure una època de canvi cultural i va ser un gran reformador de la tradició hinduista, reforma de la qual s'originà el budisme. *Buddha* ('intel·ligent', 'il·luminat'), en la seva religió s'aplica a tot humà que hagi aconseguit el *nirvana*.

17 Mahoma (570-632), fundador de l'Islam, segell dels profetes per ser el darrer de la llarga cadena de missatgers enviats per Déu, entre els quals hi hauria Abraham, Moisès i Jesús.

tudiar perquè, igual que amb Jesús, s'ha llençat molta brossa a damunt seu.

La tradició mística cristiana va florir sobretot en un conjunt de monestirs que es deien cenobis. Aquests foren precedits per anacoretes i eremites solitaris retirats al desert. Com que els arribava gent atreta per llur santedat, formaren comunitats. El primer ermità, Sant Pau de la Tebaida¹⁸, segons la llegenda, va estar cent cinquanta anys vivint sol, dedicat únicament a la contemplació de la transcendència.

Per aconseguir dur a terme una acció noviolenta en el món social, els individus han de ser fermes i no és fàcil d'aconseguir-ho sense que ningú et guii. Per madurar en aquest aspecte necessitem una certa fraternitat, que no és el mateix que el paternalisme d'aquell que continua essent paternal quan "el fill" ja és madur. El paternalista el vol supeditar. Cal no confondre el paternalisme amb la paternitat, ni el populisme amb la popularitat. Hi ha molta gent poderosa que, per desqualificar-la, denominen populista una acció popular. Ho espatllen tot amb una paraula. I certes accions necessàries, que són paternals, les desqualifiquen tot titllant-les de paternalistes.

18 Egipci ric, que va viure entre el segle III i IV dC i fou objecte de l'hagiografia de Jeroni *Vita Sancti Pauli primi eremita* escrita durant la segona meitat del segle IV. Sembla que al final de la vida va rebre la visita d'Antoni Abad (251-356), fundador dels eremites.

17.- LA COMUNITAT, SUBJECTE COL·LECTIU: CONSENS I CONTRACTE, APERTURA I TANCAMENT (CULTURA DE MEMBRANES)

Gandhi, com hem explicat més amunt, feia *aixrams*, que eren, sobretot, formatius. Allà es preparava cada individu per a l'acció social, però ja encetaven la vera comunitat, més enllà de l'individu. La comunitat, com a tal, ha de madurar, i no només l'individu. Una de les causes per les quals no s'ha consolidat aquell camí tan gandhià a l'Índia és perquè, com reconeix el mateix Gandhi a les seves notes de les darreres hores de la seva vida, no va tenir prou cura d'aquest tema. També és comprensible, perquè allà la població era de set-cents o vuit-cents milions d'habitants i organitzar-la comunitàriament no era gens fàcil. Nosaltres aquí, als Països Catalans, tenim onze milions d'habitants i no sabem ni com començar!

Precisament per això, després faré referència a la família, a la llar, perquè és la comunitat més petita de totes i, per tant, s'hi veuen més els elements en estat pur en relació a d'altres comunitats més complexes. He dit això de la llar pensant que Gandhi, també als *aixrams*, feia llars.

Abans, però, cal començar distingint entre *consens* i *contracte*. Normalment, quan es diu que la Constitució espanyola es va fer per consens, es comet una inexactitud: es va fer per contracte. Contractar vol dir pactar unes lleis, uns punts, que són els termes del contracte; són determinats, físics, objectius, clars, no misteriosos, sinó concrets. Consens vol dir el "comú sentir" de diverses persones i, perquè n'hi hagi, de consens, cal que aquestes diverses persones arribin a sentir el mateix. És lògic que el contracte s'estableixi després del consens, però també pot passar al revés. Per exemple, els àrabs casen els seus fills per contracte, i quan va bé, acaben estimant-se. És a dir, podríem dir que el contracte trepitja el terreny de l'objectiu i el consens el del subjectiu; per això abans hem estat tan insistents en el subjecte. Per tant, podríem dir que el consens pertany a la meditació, perquè són maneres de sentir de subjectes diferents que s'ajunten en un. Entre

dues persones que s'acosten l'una a l'altra i es fusionen, ja veurem fins a quin punt, en resulta més que una simple suma.

El contrari del contracte és el “distracte”, la distracció, que vol dir que les parts contractants no han quedat d'acord en res. I el contrari del consens és el dissens, el dissentiment. La nostra civilització cultiva el dissentiment, la diferència, la discordança, l'oposició, la competitivitat... Tot això pertany a una cultura del dissens. Jo diria que el dissens és superficial i el consens és profund: és místic. Per exemple, en un arbre les fulles dissenteixen: quan una es posa damunt l'altra li fa nosa i li és una amenaça, perquè li tapa el sol. Es produeix una espècie de guerra. Quan jo parlo massa ràpid i, de resultes d'això, em mossego la llengua, tinc una dissensió entre les dents i la llengua; a vegades, quan camines molt ràpid, amb un peu dones un cop al turmell de l'altre peu. Això és un dissens entre tots dos peus. Però, aquests dissens són ocasionals; en canvi, el de l'arbre, per dins és consens, no hi ha mai una guerra d'una branca contra una altra branca: és una pau per dintre malgrat les fulles semblin dissentir per fora.

Parlo del consens, perquè vull introduir la noció de *subjecte col·lectiu*, noció gairebé abandonada a Occident; només es tolera la noció jurídica de persona col·lectiva, com per exemple una empresa. Però no es creu que hi hagi una ànima col·lectiva amb responsabilitat i lliure albir propis. Molts, a Occident, ni tan sols creuen que hi hagi, tampoc, ànimes individuals. Ens tractem com màquines. Ara bé, les ànimes col·lectives existiren en la consciència humana amb plena acceptació durant molts segles i, aquí, una de les persones que més les va defensar va ser Averrois,¹ àrab famós de Còrdova, i la introduí al món cristià tot i que li costà molt, perquè en el món cristià encara que pràcticament s'havien acceptat les ànimes col·lectives fins a Sant Agustí, després, ja no; per exemple Sant Albert Magne i Sant Tomàs ja hi anaven en contra. Hi va haver una lluita a totes les universitats cristianes, els averroistes contra els anti-averroistes, sobre si hi havia ànima comuna o no hi havia ànima comuna. A la Bíblia hi ha ànimes comunes, se'n diuen àngels: l'àngel de Pèrsia, l'àngel d'Israel. Sant Raimon de Penyafort², un dia arribà a Barcelona. A la porta de la muralla, hi trobà un àngel que no el deixà passar i que li digué: “Què

1 Averrois, nascut Abu-l-Walid Muhammad ibn Rušd (Còrdova, 1126-Marràqueix, 1198), filòsof, metge, jurista i astrònom d'Al-Àndalus. Afirmava que l'ànima està dividida en dues parts, una individual perenne (*intel·lecte passiu*) i altra divina i eterna (*intel·lecte actiu*), comuna a tots els homes. L'*intel·lecte actiu* es converteix en *intel·lecte passiu* quan es troba unit a l'ànima humana. La condemna de les doctrines d'Averrois el 1277 —que sobrevisqueren en autors posteriors—, preocupà a Tomàs d'Aquino, que volgué salvar-ne part.

2 Ramon de Penyafort (1175/80-1275) religiós dominic, canonge, confessor de Jaume I, capellà i penitenciari del papa Gregori IX, home clau de la Santa Seu a la Catalunya del seu temps.

véns a fer a Barcelona?" Sant Raimon li ho explicà i l'àngel el va deixar passar. D'aquí ha quedat encara el nom de Portal de l'Àngel: per a aquella antiga entrada a la ciutat. (Si algú hi passa veurà que a la Plaça Catalunya, just al Portal de l'Àngel, hi ha dues barres fetes d'alumini per recordar l'esdeveniment). L'àngel de Barcelona hi era per vetllar per Barcelona, perquè no tothom hi tingués accés lliure. L'àngel seria avui titllat de racista? Creieu que encara hi ha àngel a Barcelona? Karl Popper³, que és un ideòleg del capitalisme, diu que les ciutats han d'estar totes obertes, que tothom hi ha de poder circular lliurement.

A mi em sembla que cal obrir i cal tancar. El problema és encertar quan s'ha d'obrir i com s'ha d'obrir, quan s'ha de tancar i com s'ha de tancar, i a qui s'ha d'obrir i a qui s'ha de tancar. Això és tota una saviesa; jo l'anomeno *cultura de membranes*. Les persones que saben fer aquestes distincions, les anomeno persones amb frontera. La frontera ni s'ha d'obrir ni s'ha de tancar. La frontera és material, però també hi ha l'esperit. Per exemple, cada una de les estrelles envia la llum a tot arreu i no hi ha fronteres, de manera que cada una entra al territori de l'altra, dels raigs de l'altra estrella. Els travessa. Fins i tot s'ha demostrat, per calcular la massa de les estrelles, que s'ha de comptar com a massa no solament la que té sinó la que li arriba en forma de llum de totes les altres estrelles. Tot interpenetrat i sense fronteres perquè tenen tenen llum per donar i vendre. Despenen llur abundant riquesa interna i en reben de les altres estrelles.

Però, malgrat tot, hi ha fronteres. Hi ha un punt entre una estrella i una altra, en què un satèl·lit artificial no cauria ni cap aquí ni cap allà. És a dir, que, segons com t'ho mires, hi ha frontera i segons com, no n'hi ha. Suposant que les parròquies fossin realment comunitats cristianes de veritat, dividir la ciutat en parròquies com si tinguessin fronteres tant pot ser bo com dolent. Un ideal seria que cada parròquia irradiés esperit i totes s'entrellacessin i la gent anés a la que més li convingués. Però, un altre ideal que no cal oblidar, seria que cadascuna tingués un àmbit d'irradiació local propi que generés la comunitat social de la vida pràctica quotidiana.

Amb això vull dir que, així com els *contractes* determinen l'estructura de la comunitat, entre d'altres la *frontera*, el *consens* determina l'ànima de la comunitat, entre d'altres la *comunió* universal. I l'ànima de

3 Karl Raimund Popper (1902-1994), filòsof, teòric del coneixement i de la ciència i sociòleg, nascut a Àustria, però ciutadà britànic. Tot i les seves contribucions a l'epistemologia i a la sociologia (criticat per membres l'Escola de Frankfurt com ara Adorno i Habermas), va ser un teòric del liberalisme i un defensor de la societat oberta enfront dels sistemes totalitaris com ara el comunisme i el nacionalsocialisme.

la comunitat és no res físic ni psíquic, és *el jo de la comunitat*, el subjecte comunitari que és no-res, igual que el subjecte individual. Tot el que hem explicat de l'individu es podria aplicar a la comunitat. Encara que no en tenim el costum, la comunitat hauria de ser també així.

Com es passa a la persona comunitària? Com es fa? Parlaré tot seguit, com he promès més amunt, de la llar.

18. LA LLAR, COMUNITAT TRONCAL

Prenem la comunitat més senzilla de totes, que és la de la *parella*. En dir parella no prejutjo si han de ser tots dos homes, dues dones, o home i dona, o, fins i tot, més de dos; només em refereixo a un compromís de convivència global en totes i a totes. I, quan dic “a totes”, vull dir *comunitat troncal*, aquella que es responsabilitza del respecte total a les persones que formen la comunitat. Moltes vegades, el matrimonis i les parelles es fan a base de robar-se la llibertat un a l’altre. És a dir, entro en possessió de la teva llibertat, tu entres en possessió de la meva llibertat, i en fem una parella d’esclaus. Això no serà mai una unió lliure de persones madures i lliures, sinó que més aviat és una societat de “socors mutus”, en què un només se sent acomplert en l’altre i s’han de menester tots dos. Aquest aspecte, més aviat biològic, també és important, perquè la naturalesa necessita que ens adaptem d’aquesta manera; però nosaltres, per damunt de la naturalesa animal, tenim cervell i som capaços de tenir aquesta llibertat major.

Una construcció de parella sana existeix quan dues persones, cadascuna de les quals s’aguanta damunt dels seus propis peus, s’ajunten, no per necessitat, sinó per pura voluntat lliure de tots dos. Aquestes persones mantindran la unió mentre, lliurement, totes dues vulguin; si una no vol, s’ha de poder desfer. El que passa és que hi ha d’haver una gradació de compromís. Dues persones madures també són madures en l’art de ser fidels, que és una virtut de la qual no es parla gaire, avui dia. Fidel no vol pas dir ser un xaiet; no vol pas dir ser un esclau de l’altre; vol dir saber distingir les coses importants de les no importants i que, per mor de les coses importants, s’aguanta el consens, malgrat les dificultats existents en les coses menys importants. La gràcia és que aquest consens sigui una novetat per damunt de la vàlua de cadascun dels individus que l’avalen, és a dir, que no sigui merament una suma. Si de la unió de dos, o de tres o de vint-i-cinc, no surt una cosa nova, més enllà de la suma dels components, no hi ha comunitat. Quan tocava a un servidor presidir el sagrament del matrimoni deia als contraents: penseu que en aquest

moment ja no sou dos, sinó tres: tu, tu i el matrimoni, o bé la llar, o bé la comunitat. Al començament de la unió la comunitat és petiteta, acaba de néixer; en canvi els components ja són grans, perquè són adults quan es casen i, per tant, la comunitat és una filla que s'ha de vetllar. Si no, s'ensorra.

La paraula comunitat ve de *cum-munere* ('amb-regal'), que vol dir oferir regals a l'altre, sorprendre'l amb presents (*munus*), ajuda (*munio*, *munificentia*), defensa (*murus*). Això és la comunitat: una guerra d'altruïsmes. En el fons, una persona no és madura per fer comunitat si no té desenvolupada la dimensió altruista. Si només és egoïsta, si va a la unió per egoïsmes, som davant d'una societat anònima en què cadascú va a treure el major profit possible. Aquí tenim l'exemple de les comunitats de veïns, on uns es barallen com a dimonis contra d'altres per veure qui paga menys a l'hora de posar un ascensor; tenim l'exemple dels debats entre partits a les eleccions, en què tothom es vol menjar la nació, però cadascú tira cap al seu terreny. En aquests casos hi ha una pressió anticomunitària cent per cent. La veritable comunitat s'esdevé quan tots dos, de bon principi, mimen la comunitat i mimar la comunitat no vol dir autodisminuir-s'hi, vol dir ampliar la dimensió conjunta. És una dimensió nova: allò que dèiem de l'acció i la retroacció. Una mica, les dues persones són cibernètiques, cada una compensa allò que no ha assolit a fer l'altra, i apareix una cosa nova: *la comunitat de llar*, que no és cap dels individus, que és una cosa nova que ha de créixer, se l'ha de mimar, se l'ha de regar. I tot això ho fas perquè vols: és una cosa nova que només s'aguanta en la voluntat dels dos.

Els llibertaris deien que, perquè hi hagi veritable ànima, qualsevol de la comunitat ha de tenir la potestat de posar, si ho creu convenient, el veto a les coses comunitàries; és a dir, que, si vol, ha de poder marxar-ne. També ho sostinc, això: si el compromís del matrimoni obliga els dos contraents de per vida, pot dur al desastre, perquè obliga a estar junts dues persones que potser no s'estimen, i això, per a mi, és fornicació.

Segons la teologia catòlica vigent, els ministres del matrimoni són els que el contracten; es a dir, els contraents són destinataris i ministres, ¡"sacerdots" del propi matrimoni! (El sacerdot present, no administra res: simplement presideix i testimonia el contracte en nom de la comunitat.) La matèria del sagrament és el lliurement comú i mutual, i la forma, l'expressió explícita d'aquest amor. Per tant, es podria celebrar a casa tranquil·lament sense demanar permís a ningú. I t'hi quedes perquè t'hi has casat. Bé que l'Església prohibí aquests matrimonis, això és tan veritat que durant la guerra, quan no

es podien celebrar matrimonis, es donà permís perquè es pogués fer. (Teològicament no calia, però el donaren perquè a les autoritats els agrada atorgar permisos i tenir-ho tot controlat.) Li deien “matrimoni de consciència”. (Com és obvi, hi havia l’obligació, després, de celebrar-lo oficialment quan s’acabés la guerra.)

Torno una mica enrere. Quan dos es casen, ho poden fer per raó d’amistat o per raó d’enemistat. Això és una exageració, vull dir que hi ha persones que es casen per comoditat mútua, hi ha gent que es casa d’esma, i hi ha els que busquen una altra persona ben diferent d’ells perquè els estimulin. Enllà d’aquests exemples, podem trobar tots els graus intermedis. Quan he dit que es poden casar enemics, no penso solament en uns ogres terrorífics; crec que dins de cadascú també hi ha un enemic. Quan dic “No em convé fumar”, jo sóc amic meu; ara bé, quan dic “Però, tanmateix, fumo”, ja sóc enemic meu. Això és per posar l’exemple que dintre de nosaltres tenim un amic i un enemic; l’amistat i l’enemistat tots la tenim molt barrejada. Però, això, ja ho tractarem més endavant, sobretot les tècniques de la noviolència per treballar amb l’enemic, vist que el treball amb l’amic surt bastant fàcilment.

En el pacte matrimonial de què parlem, hi poden jugar —o no— l’afinitat biològica, física o hormonal. Hi poden jugar, sí, mentre no ens enganyin. I aquí caldria esmentar les regles contràries a les del treball amb l’enemic: les regles per treballar amb l’amic perquè no es faci malament: hi ha una degeneració de l’amistat, que es diu “amiguisme”, que és mortal. Per exemple, tinc amics que s’han enfadat amb mi per això que diem de l’amiguisme. Podem portar vint anys junts i, no haver pogut ser gens creatius junts, ni proliferat en res, ni estar capaços de captar gent nova enmig nostre. Comptat i debatut, si no progressem, si no som creatius, si no eixamblem el nostre petit cercle, ¿no és amiguisme, i no amistat, el que hi ha entre nosaltres?

Us recomano que sapigueu mirar sempre el món per damunt dels amics, perquè, si no ho feu, el món es converteix en aquell “*petit món*” esquifidet, en què nosaltres ens hi trobem tan i tan bé, en què ens permetem de condemnar sempre la resta del món, sense deixar-hi entrar ningú més. Per què faig aquesta recomanació? Doncs, perquè al sistema li encanta que aquesta dimensió col·lectiva que tots tenim no arribi a quallar mai en cap comunitat de veritat. Posat que no la fem, si el que busquem sols és l’amistat, aleshores cadascú busca el camí que es tria i li ve de gust. I, no: en una veritable comunitat no pots triar allò de què et responsabilitzaràs i allò de què no. L’altre, en *la parella*, és com és. Al *barri*, el *municipi*, que també són comunitats troncales, passa el mateix. Et toca gent que t’agrada i gent que no. A la

comunitat hi ha amics i enemics i cal fer comunitat amb ells. Això no és pas comú, ja ho sé. La gent s'envolta d'uns quants amics i l'energia individual sobrant no la despèn pas a comunicar amb els enemics — simplement els ignora — i la consumeix exclusivament amb els amics. Amb aquesta actitud, el món es divideix en grups d'amics superconeguts, que no coneixen res de l'exterior, i els altres. Els amics dels grups creuen que tot el món ha de ser com ells pensen... I és tan diferent, tan terriblement diferent! Caldria pensar tot un reguitzell de consells per tal que l'amistat no degeneri en amiguisme.

Dèiem que, en una veritable comunitat, apareix la personalitat nova i la gràcia està en reconèixer-la com a tal. El millor exponent d'això a la comunitat de la llar, són els fills. El fill no és ni el pare ni la mare; és una altra persona. I aquest ésser té tots els drets. Els pares, a tot el món en general, són molt generosos: allò que els fills semblaran quan siguin grans quasi mai no ho recolliran els pares, sinó que els pares sembren i els fills ho recullen; els fills sembren i ho recullen els néts. Tenir fills és, més aviat, un acte de generositat implícit en la generositat de formar una comunitat entre dues persones individuals adultes. A més, tenim un cervell al qual li sobren forces, li sobren enormes energies. Quan un és egoista, el cervell se li queda petit com una nou; en canvi, si no se n'és, es desenvolupa molt més. Passar a la comunitat és semblant a passar a Déu, com dèiem en parlar de la mística: és passar a un esperit nou. I morir és la mateixa cosa. Vull dir, ara, morir perquè vols, morir perquè et desenganxes de les teves esclavituts, sense deixar de ser tu mateix i sense deixar d'existir.

Llavors, aquesta dialèctica entre l'individual i el col·lectiu és una dialèctica preciosa i quan, alguna vegada, per exemple, es fa a base de diverses famílies en un barri, encara que hi vagi de cada família un individu, no va a representar-se ell, els seus interessos, sinó els interessos d'aquesta tercera persona, la col·lectiva, que poden ser coincidents o no coincidents amb els seus particulars. I encara que no siguin coincidents, encara que aquest tercer subjecte vagi en contra dels meus interessos, pel fet de voler-ho jo en nom de l'altre al capdava resultant suportable. No és un sacrifici negatiu; és una acció positiva: és una construcció superior. Això val per a qualsevol altra comunitat, no únicament per a la comunitat de la llar. I aleshores, quan un ha vetllat la comunitat i aquesta s'ha fet gran, arriba un moment en el qual és tan forta que s'aguanta sola. Els individus ja s'han fet vells i la comunitat fa de mare, de tendre aixopluc, i els avis viuen de l'amor que han semblat durant molts anys de la seva vida. Això, malauradament, avui dia, es veu poc. Si a nivell de barri aquesta actitud quasi no hi és, imagineu a nivell més ampli!

Fem un pas més. Si mirem la comunitat objectivament, per a mi, l'autodeterminació de la comunitat duu a una federació lliure entre gent diferent amb iguals drets en el seu interior. (És la comunitat mirada contractualment, que si no té esperit i, per consegüent, no hi ha consens, no es pot mantenir.) Una comunitat implica que les parts es puguin retirar quan vulguin i, per tant, el divorci ha de ser-hi acceptat d'antuvi perquè és una confederació entre individus lliures, diferents, amb drets iguals dintre d'ella. Però, a més a més del consens, a la comunitat també li cal un contracte, una constitució que sigui el reflex exterior del consens interior. Les comunitats que no es constitueixen i es mantenen només a nivell de concòrdia interior poden acabar malament.

19. L'ACCIÓ, LA REACCIÓ I LA RETROACCIÓ

Crec que els éssers humans tenim l'honor immens d'assistir a l'evolució de l'univers, a la creació de l'última comunitat més avançada de totes, que és la comunitat social, perquè la comunitat de cèl·lules sóc jo, la comunitat de molècules és una cèl·lula, la comunitat d'àtoms és una molècula, la comunitat de nuclis és un àtom, etc. Són comunitats tan fortes i estan tan ben fetes, que aguanten molt. A veure si fem aguantar aquesta pobra i estantissa comunitat humana que sempre cau; a veure si passem de violència a noviolència. Noviolència seria l'equilibri dinàmic que aguantaria la comunitat humana, com aguanta la cèl·lula.

A la guerra espanyola dels tres anys, la gent va ser afusellada, exiliada, reprimida. Tant una cosa com l'altra, l'acció i la reacció, van ser pura violència. Un cop consumada la repressió s'arriba a una situació —la “pau” dels vençuts—, que, de vegades, sembla menys violenta, però ho és més: es perd la noció que hi ha violència, perquè sembla que no n'hi ha, però resulta la violència permanent.

Dic això recordant-vos que ja vam parlar de la cibernètica. Aquest és un sistema de *feed-back* o de retroalimentació o retroacció. N'hi ha de dues classes, de retroalimentació, la positiva i la negativa. La positiva és aquella en què l'acció és contrària a la retroacció, la modera. Per exemple, quan un planeta volta entorn del sol, la gravetat fa que s'hi acosti; és a dir, hi ha una força que l'estira. Però, aleshores, en disminuir la distància, per la llei de la gravetat, que diu que és inversament proporcional, quan més proper al sol és el planeta més gravetat hi ha, com més gravetat més caiguda, com més caiguda més gravetat... Això pot dur a una catàstrofe perquè podria caure al sol i explotar. Aquestes s'anomenen retroaccions positives. El nom sembla bonic, però és a l'inrevés: és el fet lleig. També hi ha les retroaccions negatives, el nom de les quals sembla lleig, però té l'efecte bonic, perquè la retroacció regula l'acció: són les que aconseguen els equilibris. I aquests són molt bons, perquè són equilibris no estables, dinàmics. *Reaccionar*, exercir una *reacció*, és respondre a un estímul,

esforçar-se a resistir una *acció*. La *retroacció* és molt diferent i fa molt més que una simple *reacció*; *retroaccionar* no és pas oposar-se a una acció. En un sistema, en un procés que es regula a si mateix, l'efecte retroactiu és aquella acció per la qual cada resultat del procés incideix en el conjunt que el precedeix integrant-s'hi i modificant-lo.

Aquesta és l'avantatge dels sistemes cibernètics, que t'alliberen d'una energia que es necessitava per anar contrarestant les oposicions reactives i vas més amunt. Per exemple, els humans tenim el sistema tèrmic estabilitzat i, quan fa fred, tenim una reacció i quan fa calor en tenim una altra: sempre tendim a trenta-sis graus i mig. En un sistema cibernètic t'alliberes d'aquesta lluita contra les variacions en les temperatures i pots dedicar-te, per exemple, a escriure o a parlar de la noviolència.

És important la bondat d'aquest sistema, perquè l'acció s'ha de deixar governar per la retroacció. Si no es deixa influir, evidentment va a la seva. I la retroacció ha de voler influir en l'altra i preocupar-se'n. Si la retroacció es fes al buit i fos egoïsta, no s'esdevindria res; en canvi, el que fa és perquè es preocupa de l'altra i totes dues tenen una preocupació conjunta.

Es necessita intel·ligència per muntar un sistema cibernètic d'aquests. És a dir, Hegel¹ parlà de tesi, antítesi i síntesi, però no ens explicà com es feia la síntesi. Ens va dir que era la superació de la tesi i l'antítesi, però, com es fa? Com s'hi arriba? En canvi, la cibernètica ens posa exemples de com es fa, sense donar receptes universals. En cada cas, la recerca de la veritat que deia Gandhi, ha de descobrir quin mecanisme hi ha d'intel·ligent, útil i bo, perquè, sense negar l'acció, li posi aquest regulador de la retroacció.

I ja que parlem d'acció, serà bo plantejar-se d'entrada *què és l'acció* al món? A la societat està accentuat un sistema d'actuació vertical que va des de l'autoritat fins al poble. Tenim les lleis, la coacció, els exèrcits, les presons, tot assegurat. L'executiu —l'element actiu de l'autoritat— té tota la força. Per això dic, d'una certa manera irreverent respecte de la política, que molts polítics són aquells senyors que fan tots els possibles per fer-se amb el control de l'exèrcit, de les presons i de la força, per imposar als altres el que ells volen. Aquest sistema, diguem-ne de baixada, fa que haguem d'obeir l'autoritat, perquè, si no obeïm, ens trobem uns senyors amb porres que ens esperen i ja sabem què passa. És a dir, tot està lligat d'avantmà. No hi ha realment

1 Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), filòsof alemany considerat el cim de l'idealisme i com un revolucionari de la dialèctica. Influència en el materialisme històric de K. Marx, en el pre-existencialisme de S. Kierkegaard, la crítica ontològica de M. Heidegger, la filosofia nietzscheana de G. Bataille i la teoria de la deconstrucció de J. Derrida, entre d'altres.

democràcia, no hi ha participació del poble. Evidentment que hi ha certes línies de tornada, com són les eleccions, però estan molt controlades i són uns fils molt prims, on imperen els grans partits que et permeten dir tres paraules: sí, no o res.

El que proposem nosaltres és el sistema de Gandhi: el de la desobediència cívica. Aquest és contrari a l'obediència i va a l'inrevés. Però aquesta desobediència cívica hauria de ser més intensa, hauria de tenir la iniciativa de baix a dalt. La societat, per compensar-se bé, necessita les dues coses: acció, de dalt a baix, i reacció, de baix a dalt. Els anarquistes es carreguen la baixada i només postulen assemblees de pujada, de baix a dalt. Si fas això estàs fent una altra acció que no té retroacció. En canvi, si ajuntes les dues coses, acció i reacció, en sortirà una societat equilibrada.

20.- LA PETITA VEU SILENCIOSA, EL CIRCUIT DE LA VISITA I L'ADORACIÓ (SAMYAMA)

Hi ha una cosa que impressiona de Gandhi. Deia: “Jo no tinc gaires problemes, perquè tinc una petita veu silenciosa dintre meu que em guia”. És silenciosa en el sentit que parla molt poc, fa molt poca remor, però es nota. De vegades hi poden haver silencis que comuniquen moltes coses. Gandhi seguia aquesta veu silenciosa que li anava bé per a l'acció.

Això lliga amb allò de la recerca de la veritat o el que generalment es diu la veu de la consciència, el *Pepito Grillo* del conte dels nens. Ja vam dir que Sòcrates deia que ell tenia un dimoni dintre seu —la paraula dimoni (*dáimon*) volia dir el mateix que un déu, era sinònim, cosa ben significativa—, i afirmava: “És un dimoni que no em diu mai el que he de fer. Quan no ho he de fer m'avisava, però quan ho he de fer em deixa en llibertat”.

Doncs bé, hi ha aquesta petita veueta interior, que Gandhi treballa molt. Diu que no és fàcil discernir-la, perquè esta molt barrejada amb els instints, els desigs egoistes, les normes d'educació. I discernir-la és la feina de l'oració, de la meditació. S'han de treure les palletes, la brutícia, el fang i fer una font ben feta d'on surti l'aigua neta. Aleshores, tenir cura d'aquesta veu és essencial. És a dir, el que va a la seva, topa amb totes les cantonades; el que acull aquesta veu, rep la veu de l'univers que parla a cadascú tenint en compte totes les condicions de la resta de l'univers, cosa que nosaltres, per molt ecologistes que siguem, mai no abastarem. No podem abastar, posseir i dominar l'univers! Si voleu, es pot dir que l'univers ens posseeix, ens domina i és ell qui ens guia a nosaltres. Nosaltres som un aspecte de l'univers que sols pot actuar en llibertat fins a cert punt. Cal actuar d'acord amb el conjunt i és aquesta veu silenciosa qui ho diu.

Una altra cosa important és que aquesta petita veu silenciosa, al meu judici, no és només 'veu'. És 'veu', que vol dir llum, claredat, intel·ligència, raonament, argument i dues coses més: 'força' i 'felicitat'. És 'força'. Junt amb la claredat de la veu hi ha un paquet de força

addicional, enganxat a la veu. S'esdevé justament el que dic: la veu ve amb força, és a dir: a nosaltres, la llavor de la veu ens ve acompanyada d'adob, ja que porta força i seguretat, estabilitat interior, per defensar allò que se'ns demana. La tercera cosa que dóna és felicitat; a nivell animal seria plaer i a nivell humà felicitat. És a dir, que és una 'gozada' fer la voluntat de Déu.

Hi ha aquestes tres coses que en sànscrit es diuen: *sat*, *cit*, *ananda*. El *sat* és la seguretat, la força; el *cit* és la intel·ligència, la veu, la clari-vidència, l'enteniment, el missatge, el contingut; i, l'*ananda* és la felicitat que se'n deriva. El problema rau en el fet que la gent no sap tractar aquesta realitat profunda i s'avicia; som així de dèbils i incoherents, els humans. Hi ha gent que dins del *gustirrinín* de fer qui sap què troba una certa clari-vidència, es troba eufòric; però no ho porta fins a les darreres conseqüències i, d'aquesta manera, veu, força i felicitat es fonen i es perden.

També hi ha un cicle psicològic que tots ens hem repetit cent o mil cops. A la vida, de vegades estem deprimits, capolats, o bé tenim un problema que pot ser gros o petit. Per exemple, has perdut una clau que t'han donat. Comences a tenir un petit problema i t'has d'espavillar només confiant en tu. Busques i intentes recordar on l'has posada, etc. De vegades es troba, però, de vegades, no. Arriba un moment en què desisteixes de buscar-la i abandones la batalla; al cap d'algunes hores, quan ja no hi penses, la trobes a la butxaca de la jaqueta. D'això en dic la *Visita* del que ho sap tot. I amb aquesta *Visita* trobes la clau perduda o la solució del problema que tenies. Aleshores ve el repòs, fins que una altra cosa et torna a inquietar. I així anem per la vida. Podríem dir que ens deixem endur per l'exaltació i, després, per la depressió. Esforç i deixar-se anar. Aprofitament.

Aquest cicle que he exposat a propòsit d'un tema banal com el de la clau, es podria aplicar a temes més importants. Per exemple, cada dia, quan ens aixequem, tenim aquesta actitud: durant la primera meitat del dia tot ho veiem bé. Solucionem més o menys bé els problemes i, al final del dia, ens n'anem a dormir. També podríem veure-ho en el cicle de la infància, l'adolescència, la joventut, la maduresa i la vellesa. Cada temps per a cada cosa. Tot és del mateix estil.

En aquest plantejament hi ha un punt important. Un té un problema i se'l resol pel seu compte, no consulta a ningú i continua la seva vida particular. Però, si no se'n sortís, arribaria un moment que abandonaria i ho podria fer de dues maneres: una, quedar-se en l'abandó; i, una altra: esperar que algú l'ajudés. Interiorment, i a poc a poc, sol venir l'ajuda. Dic sol venir, perquè alguns tenen tan obstruït aquest circuit que ja no n'assaboreixen la fluïdesa; en canvi altres el tenen tan

bé que sempre troben la solució. És tota una actitud i aquesta actitud és l'ascètica cristiana: és la duresa, el guany de virtuts, el domini dels vicis, el treball. Una vegada arribes aquí, deixes els remes de la barca i esperes que el vent bufi. I el vent bufa. O no bufa. Això darrer seria la nit activa de l'ànima, segons Santa Teresa de Jesús i Sant Joan de la Creu. És un procés difícil, perquè ho busques i no ho trobes. O busques i treballes, o abandones i esperes. O et desesperes. Si et desesperes, es talla el procés; si esperes, el vent ve quan ve. Com diu la Bíblia, l'esperit no se sap d'on ve, ni on va, ni quan apareix; no té reixes, no pot ser lligat ni per una llei, ni per dir ara et mano que vinguis. El vent no obeeix.¹ *Ubi autem Spiritus Domini ibi libertas* ("On hi ha l'Esperit del Senyor hi ha la llibertat": 2Co 3,17) *Verbum Dei non est alligatum* ("La paraula de Déu no es pot encadenar": 2Tm 2, 9).

Aquesta constatació és important, perquè, en general, a l'esperit no se li sol concedir aquesta llibertat essencial.

El meu pare, de tant en tant, se n'anava a Anglaterra, perquè hi tenia feines, i quan tornava, invariablement, portava per a cadascun dels fills una bosseta de *toffees*, que són uns caramels de cafè amb llet folrats de xocolata. Quan tocava el timbre, tots els fills anàvem a la porta a esperar el pare. Volíem fer dues coses: una, agafar els *toffees* i menjar-nos-els, i una altra, fer una abraçada al pare. Una cosa és l'abraçada al pare i l'altra és menjar-se els *toffees*. Què volíem nosaltres, el pare o els *toffees*? Depèn: s'hauria de mirar cada cas. Una cosa és l'amor, l'adoració, la contemplació pura, la glòria celestial, sense cap mena d'interès encara que no hi hagi *toffees*. I una altra, el premi que són els *toffees*. És com allò de trobar la clau i usar-la i, si ja no esperes res més, et quedes tan tranquil.

Petit consell: primer adora, i que la clau o els *toffees* quedin en segon terme. Quan tinguis un problema no busquis mai la solució, busca la connexió amb el fons de l'univers, que té totes les solucions. A més, no ho hem de fer perquè tingui les solucions, sinó que ho fem perquè l'estimes. És a dir, el fons de l'univers és amor. I aquesta és la tradició de la taumatúrgia. *Thaúmatos*, en grec, vol dir 'meravella', 'cosa admirable', i un taumatúrgic és un home que fa miracles, persona miraclera.

Al meu llibre *Subjecte*,² el segon capítol està dedicat a aquest tema. És un problema de depressió i exaltació: l'exaltació, però, és una mena d'esforç de la persona humana; l'adoració en canvi, ja no és un

1 "El vent bufa allà on vol; en sents la remor, però no saps d'on ve ni on va. Així mateix passa amb el qui neix de l'Esperit" (Jn 2,8).

2 *Subjecte. Meditació delirant a prop d'una font dita "Font de la Vera Pau"* (Barcelona: Claret, 1975); versió castellana del mateix any a Salamanca: Ed. Sígueme/Barcelona: Claret.

esforç: l'adoració és una cosa que s'oblida i de la qual no es parla. La paraula “*ad-oració*” vol dir posar la boca (...) en una cosa. Però, en l'àmbit de la mística, l'adoració és l'acte més sublim de la persona humana individual i col·lectiva. Tradicionalment, en l'imaginari col·lectiu, es deia que això únicament ho feien els àngels superiors. (Eren els querubins i els serafins, els qui tot el dia miraven Déu cara a cara; els altres àngels s'entretenien baixant i enviant claus i *toffees*, i resolent problemes nostres.) Hi ha una actitud interior de viure de cara a l'ànima universal i d'esquena al món tot i que se segueix actuant en el món, i que —ja ho hem dit abans— és l'actitud del profeta. El profeta és una persona a la qual Déu té el cor robat. En comptes d'allò que sortia als contes de vendre's l'ànima al diable, si volem, podem vendre-la a Déu. Ell et posseeix, i un posseït de Déu és un adorador. És una persona que està de cara a l'univers per amor desinteressat, i com més desinteressat, més miracles fa.

Una part dels *Aforismes de Patañjali*³ es dediquen al que es diu aprendre a fer *samyama*, que és la suma de les tres últimes regles que he comentat (*dharana*, *dhyana* i *samadhi*). El capítol tercer dels aforismes, en la seva major part, es destina a ensenyar a fer miracles. Sembla broma, però no ho és. Cada aforisme és un miracle, i pràcticament tots vénen a dir: si tu arribes a *samyama* podràs anar ... a la lluna. Les coses més rares i estranyes s'esmenten allà. *Sam-* vol dir “acoblar” (‘*ensamblar*’, en francès), vol dir “tot a la vegada” (tenim “ensems”, en català); *-yama* vol dir “control total, de tot a la vegada, en un sol acte”. D'aquests temes no se'n parla i la gent ni sap que existeixen. Però tots, alguna vegada, hem experimentat l'adoració, quan ens quedem embadalits davant la mare, la promesa o davant d'un quadre bonic. El que passa és que és adoració focalitzada a una cosa parcial i, en canvi, aquí parlo de l'adoració universal.

Totes les tradicions tenen eines per treballar l'adoració, però gosaria dir que, a més a més de les eines, tots hi tenim accés directe i els nens petits ho tenen de natural. Per això Jesús diu: “Mireu de no menysprear cap d'aquests petits, perquè us asseguro que en el cel els seus àngels veuen constantment cara a cara el meu Pare celestial” (Mt 18,10) És per això que dic que els nens són profetes. Van perdre la profecia a mida que es fan grans; aprenen unes coses i en perden unes altres: guanyen les d'aquesta vida i les altres les van perdre.

3 Se solen datar del s. II aC; Patañjali diu en els seus aforismes, que ioga és aturar la fluctuació mental; per accedir a aquesta quietud de la ment cal passar per vuit etapes: són els *astanga ioga* de Patañjali. Cf.: Patañjali: *Aforismos sobre el yoga* (Madrid: Doncel, 1972); Desikachar, T.K.V., *Yogas?tras de Patañjali*, (Mèxic: Edaf), 1994; *Svadyaya Yoga. Aforismes sobre la saviesa, l'amor i la meditació. Sutras i Upanishads del yoga* (introd., trad. del sànscrit i ed., J. M. Duch i Plana), Samadhi Marga-Dalmau, Barcelona, 1998.

(Per això, els adults, quan ens fem grans, volem fer ioga: per poder passar les cames per darrera del coll; en canvi, els nens les hi saben passar sense haver pagat cap classe de ioga.) I això, tant passa en l'àmbit físic com en l'espiritual. Recuperar la universalitat és un signe de maduresa, de maduresa plena. Tot això és per no perdre's en el laberint psicològic de les veus interiors.

Gandhi deia: Quan llegeixes una cosa i trobes que allò et convenç, para de llegir i posa't a fer-ho; un cop fet, continua llegint. Això és el contrari del que fem contínuament tots. Rebem mil seduccions de coses importants, que ens convencen i que ens toquen el cor, però anem saltant d'una a una altra sense fer res. Al final ho sabem tot i no fem res. Això és una burla, una autèntica burla a la transcendència, que fem contínuament. Segur que ens ha passat alguna vegada d'anar a veure una pel·lícula, per més simple que sigui. Si hi surt una persona que fa actes heroics i et sensibilitza —no importa el tema: una mare que se la juga pel fill, un gos que salva el seu amo, etc.—, t'emociones. Doncs bé; si t'emociones, estàs "obligat" a incorporar aquell suggeriment en la teva vida pràctica. Quan ho hakis fet, torna al cinema a veure una altra pel·lícula. Però si, en comptes de fer això, vas al bar, fas un vermutet, vas a dinar, et poses davant de la tele i veus una altra pel·lícula, aixafes la Visita. Aquesta Visita és molt senyora i, si no la tractes bé, se'n va i no torna.

En canvi, les persones que saben aturar-se per contemplar i practicar —a adorar—, surten d'aquesta roda de la banalitat. Hi ha unes rodes a la vida que tenen una tangent per la qual t'escapes: la il·luminació dels gnòstics, el *satori* del zen, el *nirvana* dels budistes, o la *moksa* dels hinduistes... Quan en surts, ja no tens depressions, ni pujades ni baixades, sinó que estàs eternitzat. Transcendeixes les pujades i baixades d'aquest món. És important saber que es pot fer això i que hi ha una sortida de l'angoixant roda prometeica de la vida: per la tangent.

La part alta de la roda és la part d'exaltació mística; la part baixa és la part d'aquest món: els problemes, la quotidianitat, etc. Aquí hi ha el temps i l'espai; a dalt, no. Això provoca que la persona guanyi en profunditat; és a dir, no es tracta que es desdobli, que es desconnecti: es tracta de tenir una àrea profunda al costat de la superficial. La persona, superficialment, en la vida corrent, no deixa de ser igual a les altres: no cal que es posi perfum de sàndal ni que mengi coses rares ni que digui paraules especials; res de tot això. Hi ha llibres que ens ho expliquen, com *Siddharta*, de Hermann Hesse.⁴ El protagonista és un home que passa tot un procés d'iniciació i acaba vivint tenint cura dels gossos d'un príncep de l'Índia. El gran home, l'home sant,

4 Herman K. Hesse (1877-1962), escriptor, poeta i novel·lista d'origen alemany. Nobel de literatura el 1946, la seva obra *Siddharta* és de 1922.

es dedicà a atendre gossos. Això, arribar a una vida humil, també està explicat per Santa Teresa i d'altres. Quan un arriba a dalt de tot de veritat, deixa de manifestar-se estrany, estranger, extàtic. Pel camí sí que pot semblar estrany, però quan un ha acabat adorant, en el món físic es torna mansuet, es troba més enllà del bé i del mal; sembla que visqui com tothom i hi viu en superfície; en profunditat, està molt més connectat a la totalitat de l'univers. Això s'ha comprovat no solament a nivell individual, sinó a nivell col·lectiu i a nivell planetari: a tots els nivells s'esdevé el mateix. Hi ha un recull d'escrits dels primers cristians —*Els pares apostòlics*— molt il·luminador.⁵

Per exemple, per ser cristià no havies de ser ni pobre ni ric, ni polític ni no ser-ne; no calia que fossis ni de dretes, ni d'esquerres.... Explicaré una cosa curiosa. La gent es preguntava: un cristià que vol dur una vida amorosa, com pot allistar-se a la legió romana com un legionari qualsevol? Doncs bé, sí: hi havia legionaris cristians, que no feien objecció de consciència: havien passat a un estadi molt més fons que costa molt d'explicar. Només dir que hi ha un creixement de la interioritat de la persona, la qual conserva les seves relacions anteriors, malgrat la seva gran relació sigui la pregona, la que el connecta amb tot l'univers. Al principi, no: al principi hi ha l'èxtasi o unió extàtica, en què quedes com fugit d'aquest món. Però, quan s'arriba a un altre nivell, llavors hi ha la unió transformant i aquesta persona torna en aquest món, com si no li hagués passat res. El que ha passat és imperceptible, és quelcom d'invisible: ho transforma tot d'una manera quasi bé imperceptible.

Així es guanya un espai interior, tan important, per exemple, en el cas de les tortures. Una persona que té aquest fons, es pot trobar a si mateixa torturada, però alhora separada de la tortura. Per exemple, una persona és al calabós de la policia i és torturada; ara bé, a qui torturen és el seu jo superficial: tot i sentir el dolor de la tortura, sap evadir-se'n i alliberar-se d'aquest fet perquè ell està per sobre de tot i no l'afecta. Entra a la presó lliure. Té una espècie de rebotiga, que en el *Càntic dels càntics* de Joan de la Creu se'n diu la cel·la del vi; és a dir: té un celler on s'ho passa bomba, encara que externament s'ho passi fatal.⁶ El cos de Jesús suava sang a l'hort de Getsemaní, però, d'altra

5 El segle patristic va de mitjan del s. IV a mitjan del s. V, i comprèn els denominats pares orientals i els occidentals. Entre els primers, cal esmentar Atanasi d'Alexandria (296-373), braç dret del seu bisbe a Nicea quan sols era diaca (325); Ciril de Jerusalem (~315-387), bisbe de Jerusalem des del 348; Basili el Gran (~330-379), Gregori de Nazianç (~330-390), Gregori de Nisa (~335-394), Joan Crisòstom (~350-407), Ciril d'Alexandria (~376-444)... Entre els occidentals, Hilari de Poitiers (315-367), Ambrós de Milà (339-397), Jeroni (~347-420); Agustí (354-430), Lleó el Gran (papa del 440 a la seva mort, el 461).

6 Referència a les estrofes del poema esmentat: "*En la interior bodega/ de mi Amado bebí, y cuando salía/por toda aquesta vega,/ ya cosa no sabía;/ y el ganado perdí que antes seguía.// [...]Y luego a las subidas/ cavernas de la piedra nos iremos/ que están bien escondidas,/ y allí nos entraremos,/ y el mosto de granadas gustaremos.//*

banda, deia: "He desitjat amb gran desig arribar a aquest dia" (Lc 22,15). Sóc de l'opinió que Jesús, com qualsevol home en el seu lloc, ho passà fatal a la creu. Imagineu-vos una persona a qui pengen clavada amb tres claus; deu ser tan terrorífic que més no ho pot ser. I crec, tanmateix, que alhora era felicíssim. Com que no tot és perfecte, hi ha moments que no pots aguantar i de vegades caus en l'horror. Ell deia frases com: "Déu meu, per què m'heu abandonat?" És bo que sàpiguen aquells que s'escandalitzen que això és el començament d'un salm, el salm 22. I, doncs, que Jesús, a la creu, cantava salms.

Aquest exercici tan pregon de connectar amb l'univers es pot fer amb una vulgar clau perduda; no cal anar a la crucifixió ni rebre tortures per practicar-lo. Però succeeix que, quan una persona va seguint aquesta veu, la veu cada vegada es fa més forta. La gent, una vegada l'ha sentida, té por d'aquesta veu, perquè sovint demana coses diferents de l'ordenament social que ens envolta. Qui escolta la veu i la segueix possiblement ho passi molt malament i, si encara no està molt segur de si mateix en la contemplació, alguna cosa es pot trencar; fins i tot es pot caure en una depressió. Si fóssim bons educadors, veuríem que als nostres nens la consciència els demana molt poc d'aquesta connexió al començament. Quan t'acostumes a aquest ritme suau, de mica en mica, el pots accelerar.

Tots nosaltres hem tingut deliris de grandesa. Sobretot quan érem adolescents ens volíem menjar el món; o no? Volíem una quantitat de coses que després, la vida ens ha anat rebaixant. Però, normalment, ens són rebaixades perquè volem que el príncep blau amb cavall blanc se'ns presenti aquí de la manera que ens l'havíem imaginat; i la realitat és d'una altra manera. El príncep blau se'ns presenta moltes vegades i el deixem passar. Després diem que no ha vingut, però la veritat és que l'hem deixat escapar. Hem d'aprendre a ser més senzills i no somniar amb cap príncep blau. Quan a una Visita li dius que no, i a una altra li tornes a dir que no i que no, al final t'ençegues; la petita veu silenciosa calla, quedes deseparat en aquest món i has d'anar endavant a les palpentes.

21.- LA LÍNIA D'UNIVERS I LA FONT DIVINA DE L'ÀNIMA UNIVERSAL

Una altra consideració que pot ser interessant respecte a tot el que diem és allò que anomeno "*línia d'univers*". Ve a tomb perquè l'exercici de l'obediència —externa a tu— i el de la llibertat —interna—de vegades semblen contraposats. En el cas de què parlo el límit és encara més fi: es tracta del conflicte entre el teu propi lliure albir i la veu interior o divina. Si obeeixes aquesta darrera ja no fas el que tu vols sinó el que ella vol i, per tant, sembla que la teva llibertat queda minvada. Doncs bé, en aquest cas som davant d'una realitat misteriosa. No es tracta d'una altra persona que entra en competència amb tu mateix, sinó que es tracta del Tot, en el qual jo estic submergit com un nen en els braços de la mare. I això és l'important. Es dona una situació rara, perquè, aquest Tot, aquesta *ànima universal* vol el millor per a mi, però no ho vol sense mi i vol que jo li digui que sí. Això es podria resumir si diem que la màxima llibertat és renunciar a la llibertat per la voluntat del guany universal. Però, això sí, se't reclama que siguis tu el que renunciïs i això és un acte molt pur de llibertat. A més a més, si no ho veus clar, pots retirar-te. Mentre no hakis mort, pots esquivar la petita veu silenciosa i dir "Això no ho vull".

Em sembla que el que dic resulta prou interessant, perquè nosaltres manem sobre el món però l'ànima universal mana sobre nosaltres. L'ànima universal no es pot manipular com es manipula el món. Les temptacions de Jesús són trampes fallides que li posa Satanàs, perquè manipuli l'ànima universal com es pot manipular el món. I Jesús li dona carabasses perquè sap que l'ànima universal no es pot maneflejar. Doncs bé: per desgràcia, la immensa majoria de les religions institucionalitzades no fan gairebé res més que manipular Déu i intentar reduir Déu a llur servidor; els capparets d'aquestes religions es diuen representants de Déu, però l'administren de tal manera que Déu ha de fer el que ells volen. El fan passar forçadament per uns sacraments, unes lleis dogmàtiques, unes lleis morals, un dret canònic, una litúrgia. La vena religiosa és molt més profunda que tot això

i està molt més enllà de nosaltres. Si volem, si la deixem entrar, ens posem pel cantó més inesperat.

Dit d'una altra manera: en l'ànima universal no hi ha espai ni temps ni evolució. Aquests accidents són d'aquest món. Allà, tot és etern; això és, d'una manera diferent de com són les coses aquí. I l'ànima contemplativa les va descobrir. Sant Pau diu: "Conec un home [...] que, ara fa catorze anys, va ser endut fins al tercer cel. No em pregunteu si va ser amb el cos o només en esperit; sols Déu ho sap. Però allà va veure coses que cap ull humà ha vist, va sentir coses que cap oïda humana ha sentit i va escoltar paraules que cap humà ha pogut escoltar mai" (2 Cr 12, 2s). Si l'ànima de l'univers és la responsable última de l'univers, ella sap per què fa les coses i sap com les fa. Si tu segueixes la seva veu, tot és fàcil; encara que des de fora sembla difícil, tot és fàcil i tot rutlla sol. Posaré un exemple simple, però que és molt curiós. Aixecar un coet des de la terra fins a una òrbita de satèl·lit costa una barbaritat d'energia, de pol·lució, de mecànica, etc., però, una vegada és en òrbita, pot donar tres voltes a la terra en un dia, o en una hora, i no despèn gens de carburant. La lluna fa uns quants milions d'anys que roda i encara és l'hora que vagi a una gasolinera a repostar, perquè la lluna està en l'ona-línia de l'univers i, en canvi, el coet de què parlava, en alçar-se verticalment, anava tallant línies de l'univers, anava perpendicular a la seva línia d'univers.

Les coses que ens costen molt no sempre són les més bones. Les dones fan fills tot fent ganxet. En canvi, els homes amb carreres d'enginyers fan cotxes amb mil dimonis d'esforços afegits. I, tanmateix, un fill és molt més perfecte que un cotxe. Si pel bon resultat comercial d'un producte s'han d'invertir molts diners en publicitat, es tracta d'un mal producte: segur. Quan una opció política s'ha de vendre, tot planificant moltes estratègies, pintant parets, acaparant la televisió, etc., malament. Si una paraula, perquè corri, se la d'empènyer, mala paraula. La paraula bona és la que corre sola i la gent se la fa seva.

Cada espècie nova a la terra, animal o vegetal, per arribar fer-se, per arribar a esdevenir com és ara, pot trigar un milió d'anys o més, amb provatures i més provatures. Ara bé, la naturalesa no fa un pla general perquè, per exemple, a Alaska es provin els nous cromosomes o aquí s'experimentin els flagells o allà evolucionin les mitocondries... No, no: les coses de la natura no van així. En un racó del món, el més petit de tots, en un toll d'aigua ridícul, hi pot haver una mutació, i aquesta mutació es reproduïx vitalment i creix al seu voltant. Si no s'adapta, la nova vida mor; tanmateix, si s'adapta, comença a créixer i creix sense mesura, sense enginyers que la vigilin. Un tipus

de formiga petita d'aquí, te la trobes a Califòrnia o a l'Àfrica del Sud, i te la pots trobar a tot arreu. I no hi ha campanyes de promoció ni publicitat ni multinacionals al darrere; no hi ha res: es promou i corre tota sola. És a dir, les coses noves, depenent de com siguin, si són adequadament útils per a la totalitat, triomfaran sense esforç; si no és així, altrament seran coses que no tiraran endavant. Quan un llança un missatge i no el recull la gent és perquè no és el seu moment, o és inoportú, o està mal redactat, mal pensat, mal difós. El que dic lliga una mica lliga amb allò de saber-nos valorar nosaltres quan fem les coses; no transferim només els nostres fracassos als altres culpabilitzant-nos de no voler creure o assumir una veritat que nosaltres veiem com a evident (i que no deixa de ser la "nostra" veritat). Realment pot esdevenir-se perfectament que jo no hagi treballat amb la veritat veritable: la veritat no pot reduir-se a cap idealisme meu; no és el que jo puc voler o anhelar. És el que vol l'univers per a mi.

La Via per no allunyar-se de la "línia d'univers" és fàcil i no violenta. L'univers es confabula tot ell, i en aquesta confabulació, que és un consens universal, té aspectes positius i aspectes negatius sovint equilibrats. És a dir, per aconseguir certs objectius, se n'han de perdre d'altres. Llavors hi ha una espècie de *quid pro quo*, en què s'arriba a una avinença, com s'esdevé en el matrimoni.

No crec que la crucifixió de Jesús fos res fàcil ni planer per a ell; ara bé, amb simplicitat, entengué que era el seu moment. Era el que Jesús havia de fer i va ser el que va fer. I això, en el fons, malgrat la tragèdia, el va fer del tot feliç. I va servir perquè la humanitat entengués el tipus de donació de Jesús quan mirés la crucifixió. Gratuïtat total. Amb totes les tergiversacions que s'han fet de la creu, amb tots els mals usos que s'han fet, a qualsevol persona que la miri li arriba el missatge.

Amb tot això vull dir que cal afinar allò que se'ns demana i una forma còmoda d'afinar-la és obeir la confabulació universal, de la qual cadascú és un trosset. Posaré un exemple ben especial. Quan els animals ens vam posar dempeus i vam esdevenir bípedes, els micos superiors i l'home, atenyérem un avanç tal, que, per exemple, només amb la mirada, dominàvem tota la resta de bèsties. Però, en canvi, posant-nos drets, accentuàvem un problema de cervicals i de lumbar continuat, perquè l'espina dorsal està feta per aguantar-se com un arc de diferents pedres, en els peus del davant i en els peus del darrere. Hem guanyat en unes coses i hem perdut en altres I, una de dues: o acceptes el punt d'arribada o el corregeixes.

Quan parlem d'aquesta font divina, ànima universal o natura, hi ha un fenomen clau perdut de la tradició: és l'horror de Déu.

Nosaltres només volem pensar en l'amor de Déu. Ho diré a la manera cristiana: Déu és tan horrorós que només ha trobat la manera de convertir el món trinxant el cos del seu Fill. La creu és un horror. Cert que tots els pobles primitius veien l'horror acompanyant l'amor, tots dos junts, però l'un no minvava l'altre. Es tractava d'un amor horrorós i un d'horror amorós. I això és felicitat en el fons, la veritable felicitat. Ara nosaltres tenim la felicitat flonja del *colchón Flex*, on només hi ha d'amorós allò que fa que sigui *colchón Flex* i no altra cosa. Felicitat de la comoditat, del confort, del divertiment, del que sigui.

A la roda de la vida que pretenc exposar, tota la part de pujada ("Repòs[®] Problema[®] Recerca") és esforç. En canvi, la part de baixada ("Visita[®] Adoració[®] Solució") és com el vent que empeny la vela del vaixell. Quan una persona ha arribat a dalt de tot, es pot estalviar l'esforç perquè està sempre cara al vent de Déu. Potser ens podríem haver estalviat l'esforç. Però penses: bé, com a mínim, per a arribar fins aquí dalt, he hagut d'esforçar-me a pujar per aquí. I jo dic: no. Si ja guiéssim els nens de petits, no caldria tant d'esforç. Els nens ja, quan neixen, vénen empaquetats del cel amb unes instruccions d'ús que diuen: "No els pertorbeu massa perquè no fareu més que espatllar-los: el seu mecanisme és molt delicat i, si de cas, porteu-lo a fàbrica, però no el toqueu".

Ja ho vaig dir: els nens ja fan ioga de natural, dobleguen les cames com si fossin de goma sense necessitat d'anar a classes i pagar. Els grans, com que hem perdut l'harmonia general amb l'univers, l'hem de recuperar i pagar. Tot plegat costa un fotimer de diners. Si sabéssim educar bé el nen quan és petit, aniria pujant per la seva línia d'univers i no la perdria mai. Som capaços d'imaginar quin guany per a ell i per a la seva comunitat? En canvi, la persona gran, si vol arribar a dalt de la roda —i li costa molt—, cal que passi per les proves de les quals parlen Santa Teresa i Sant Joan de la Creu, quan esmenten i expliquen en què consisteix *la noche oscura del alma, los desiertos, las pruebas, las arideces...* O el nostre Ramon Llull quan ens parla del "desconhort".¹ *Las pruebas, noches, "desconhorts"*, etc., són el resultat d'una mala educació i d'un mal enfocament: el de voler només la clau, la solució, sense l'adoració, sense l'harmonització amb el Tot. A qui només busca la clau, la solució, qui s'enamora sols dels resultats de l'adoració i no de l'adoració mateixa, li ve la caiguda, la nit, la separació. Ha de tornar a remar, a pujar, a esperar. Ha de tornar a

1 *Lo Desconhort*, poema considerat el més important de la producció de Ramon Llull (1232/1233-1315/1316), escriptor, filòsof, teòleg i místic, laic proper als franciscans. Encara es debat si el va escriure el 1295 o el 1305 i hi reflecteix una gran crisi moral sobre la seva capacitat per dur a terme el missatge diví. Hi compareixen qüestions teològiques d'alt nivell: predestinació i lliure albir, demostració de la veritat del cristianisme, essència del pecat i la virtut... Llull va ser un punt de referència de Xirinacs, com ho palesa el seu *Dietari final* (2007).

arribar al cim. Segons certa literatura mística, sembla que les persones estan obligades a tenir nits o a passar nits fosques —i això vol dir sofrències—, com sembla que és obligat patir per aconseguir alguna cosa; això ve de mentalitats masoquistes i neix d'un complex de culpabilitat, d'una necessitat de redempció. Si connectem amb la transcendència, si nosaltres estem sempre en perpètua adoració, com aquells àngels dels nens que esmenta l'Evangelí (Mt 18,10), doncs no hi ha nits: desapareixen les nits. Evidentment, que tots tenim oscil·lacions petites o grans, imperfeccions, etc., i ens pot caldre esforçar-nos; però, si assolim la connexió esmentada, no apareixen els esforços ni les nits com a necessàries.

Abans hem distingit la felicitat flonja del *colchón Flex* de la felicitat que inclou l'horror; i he dit que, si eduquéssim bé els nens, els estalviariem esforços per connectar amb l'ànima universal. Doncs em toca d'aplicar-ho: el bé del nen és el que vol l'adult o el que demana el nen? Hi ha molts aspectes a considerar en aquesta qüestió, no pas ociosa. Primer de tot, que la major part d'horror del nen s'esdevenen perquè la realitat té una part horrorosa; és a dir, l'horror ve dins del paquet. El nen petit, però, no té egoisme maliciós, sinó egoisme bo; és l'instint de conservació. L'Agustí Chalaux, per tornar-lo a esmentar, diu: "El nen petit és egoista i l'adult és altruista si son sans; si són normals, l'adult és altruista i el vell torna a ser egoista". Ha de ser així. L'egoisme és bo; l'egoisme rau dins de la perfecció. Normalment, el nen, a mida que es fa gran, es preocupa més per les coses dels altres, perquè li sobra energia: es fa altruista. Els petits dels mamífers (i l'home ho és), surten molt desvalguts, molt imperfectes; això, paradoxalment, a la llarga, és un signe de major perfecció. Com més imperfecte neix un animal és que pertany a una espècie més avançada. Com més petita o més antiga és l'espècie, els fills neixen més acabats; en canvi, les noves han de recórrer un llarg camí per transformar-se.

No vull dir que el nen només sigui sols adoració, i entro en un altre aspecte a considerar. El nen també té cos, sensacions, emocions i va aprenent de fer coses. El que passa és que té una unitat molt gran d'aquests múltiples aspectes. A més a més, també hi ha una altra qüestió: la referent als cromosomes. Dels factors d'herència a l'Índia n'hi diuen *samskara* ("les traces que deixen les vides dels nostres avantpassats a la nostra herència i que ens marcaran"). Això, evidentment, s'esdevé. Hi ha vides més inclinades a la tuberculosi, al piano, a l'alcoholisme, a les matemàtiques o a qualsevol altra propensió, perquè els avantpassats els les han transmises.

Cal considerar, a més a més del factor genètic, el factor congènit, que és constituït per tot allò que els nens aprenen des del ventre de la

mare, on comença a filtrar-se el factor educatiu o deseducatiu dels adults envers els infants. Per tant, el respecte a la línia de vida de l'infant hauria de començar des de la fecundació, des del començament de tot, perquè tot el que passa durant el temps de la gestació ja és important. És interessant de constatar com les persones joves i adultes que viuen desconcertades, s'equivoquen, es torcen o es vicien mentre no tenen fills, quan comencen a tenir-ne fan un rebobinatge cap enrere i es tornen més innocents, més bones persones; i tot gràcies a l'esdeveniment del naixement d'un nen. Això és una forma de millorar les equivocacions de la humanitat, una mena de part natural. No conec cap sant que no sigui imperfecte. Tampoc no es tracta de ser perfecte en aquest món; en principi aquest món és imperfecte; per això sempre fa proves i alguns tenen èxit i altres fracassen; contínuament es fan proves. En el món hi ha aspectes bonics, com una posta de sol, i aspectes molts lletjos, com un terratrèmol, horror i mort. Cada persona rep un cos, amb una sèrie d'aspectes positius i negatius. Tot plegat és real i físic, i no ho nego. El que dic és que al darrere d'aquesta immediatesa real i física hi ha un altre àmbit, sense negar aquest, i que si t'hi saps situar, superes els horrors d'aquest món o els propis aspectes negatius. I que hauríem d'educar en aquest sentit.

Les sincronicitats són connexions en l'espai i en el temps fora de les lleis clàssiques de l'espai i del temps. Tots els punts de l'espai i del temps són equidistants de l'eternitat. A través d'ella, s'arriba al domini del passat i del futur en el temps i a la multilocalitat en l'espai. L'eternitat no és una cosa que existís abans del temps ni que existirà després del temps, sinó que es troba a sota o a sobre del temps, i cada punt del temps i de l'espai té una connexió directa amb la transcendència, amb l'eternitat.² Els miracles es poden explicar així.

El que denominem casualitats són molt improbables. Hi ha tant en joc, que és molt difícil que les coses surtin per casualitat. Dit d'una altra manera (i això ho calculen els matemàtics), si agafem *El Quixot* i el posem en lletres de plom per imprimir, quantes vegades hauríem de tirar, perquè algun dia surti *El Quixot* ordenat tal com el va escriure el seu autor? Doncs això no és res comparat amb el nostre cervell! Vull dir que les casualitats són mentides: Freud deia que fins i tot quan et cau el mocador a terra, té una intenció. En definitiva, les coses que fem i que ens poden semblar insignificants, no ho són; totes són significatives. Totes estan connectades amb l'ànima universal. I en aquest sentit puc discrepar de la predestinació.

² Cap al final de la vida, Xirinacs esplaià aquestes concepcions amb un assaig titulat *Tempiternitat / La meua concepció d'aquesta noció paratàctica, introduïda per Raimon Panikkar* signat el 12-VIII-2006.

22.- EL TRACTE PROPER D'INDIVIDU A INDIVIDU I LES SEVES PROVES

Vull tocar ara la qüestió del tracte de persona a persona, d'individu a individu. Cada vegada més, la nostra civilització posa mediacions entre els individus, que aparentment haurien de facilitar la relació. Quan ens parlem a través de cartes, *mails* o d'altres mitjans, no és dolent, però rebaixem la veritable comunicació, l'aprimem, i gairebé sempre la fem més abstracta. Cada vegada més la comunicació és per mediació: telefonem, naveguem per internet, fem viatges, amb metro cotxes, avions, TGV... Aquesta facilitat aparent fa que ens comuniquem molt amb gent llunyana i que menyspreem cada vegada més el tracte amb la gent veïna, la gent pròxima. El pitjor de tot és la comunicació a través de les notícies, la qual ens fa patir pel Vietnam, per Cambodja, per Kosovo o per l'exterminació de balenes i, en canvi, sortim al carrer, trobem un pobre home que dorm a l'aire lliure, i passem de llarg, tot i que és allà mateix.

Ens fa una por terrible el cara a cara, perquè ens implica molt més. Altrament, a distància, no ens comprometem a res i ens atrevim a fer alguna cosa més. Quan una persona indigent se'ns acosta i ens demana diners, sovint els hi donem perquè no molesti i se'n vagi. El problema és si no marxa. Ai! És el moment del contacte, del cara a cara, del cos a cos. I aquí rau el problema: no estem acostumats a tenir relacions humanes, perquè estem deshumanitzats. La mateixa relació verbal, com deia l'Stefano Puddu¹, té perills, perquè, en tant que mediació, oculta moltes trampes. Totes les mediacions poden arribar a manipular. Poso un exemple biològic: els nervis humans són un *continuum* que ho recorre tot i es comuniquen amb tot, però cada neurona comunica amb la següent per un espai que no és neuronal, que és la sinapsi; un espai químic, que segrega unes substàncies que el traspassen. A continuació torna l'espai nerviós bioelèctric. Aquesta substància química és una mediació. Llavors, t'injectes cocaïna o el

¹ Stefano Puddu Crespellani (Cagliari, 1961) és un artista compromès, que viu a Catalunya des de 1990 (la Garriga), on treballa com a creatiu gràfic.

que sigui, i t'amara totes les connexions i et fa sentir coses que no sents normalment. O sigui que sempre que hi ha mediacions, hi ha possibilitat de trampa, d'intromissió.

Quan a l'epístola de Sant Joan llegim "Si algú afirmava: «Jo estimo Déu», però no estima el seu germà, seria un mentider, perquè el qui no estima el seu germà, que veu, no pot estimar Déu, que no veu" (1Jn 4,20), cal que ens ho apliquem. A vegades, diria a algun dels independentistes que ens envolten: Com vols la independència de Catalunya si no ets independent a casa teva? Mare de Déu! El que ens falta per madurar abans d'arribar a tenir la independència de Catalunya! Abans, s'han assolir moltes més independències, individuals i comunitàries; altrament, aquella serà falsa. I consti que no em refereixo només a la política: sempre que construïm alguna cosa menyspreant etapes necessàries anteriors, acabem destruïnt i cal tornar a començar de nou. Hi ha la possibilitat d'aguantar artificialment un temps, amb molts esforços, amb sacrificis, amb crueltat, a base de forçar la població; al capdavall, tot cau. Tot el que no es fa pujar bé des del principi i amb respecte envers els altres, és fals. Fins i tot la veritable salut prové de baix, ja que nosaltres som humans, però també (i abans) som animals, vegetals i minerals. Passa, de vegades, que hi ha falles perquè el de baix no ho fa gaire, vist que el de dalt tampoc no ho ha fet. Si no es respecta allò que s'ha fet en etapes anteriors, malament.

Doncs bé, tornant a l'inici: socialment sembla no tenir cap importància si sabem tractar-nos amb el veí cos a cos, cara a cara, ulls a ulls. I cal saber-ne. I no sols amb el veí que triem nosaltres (aquí s'amaga aquella altra trampa de l'amiguisme). És bo tenir amics; és un consol, és una ajuda Però de vegades ens fem un niu massa tou i esquifit entre nosaltres, autobandejats dels altres (i fem una injustícia amb tota la resta de l'univers): és l'amiguisme del qual ja hem parlat abans. L'amic ens el triem; el veí, no. I qui diu el veí diu el parent, que antigament era l'únic veí que hi havia. Abans, les comunitats eren solament de parents; només que, de tant en tant, hi arribava una persona de fora, de pas o per casar-se i establir-se. El parentiu és *sòcio-obligatori*, l'amistat és *sòcio-voluntària*: la triem nosaltres. Els fills no els triem. La dona, sí; i ens tria. Aquest cas és d'associació voluntària des de bon començament. Després s'esdevé, per la corresponsabilitat de la llar, socio-obligatòria. Els fills els hem d'aguantar tant si són bells com si són lletjos. No és perquè siguin bons o dolents que els hem d'estimar, els hem d'estimar perquè són fills. Al proïsme o al veí els hem d'estimar com a tals, no perquè siguin bells o lletjos, ni perquè siguin amics o enemics; els hem d'estimar perquè són prò-

xims. Quant al tema de l'amor a l'enemic, ja vaig dir que ens hem d'espavilar per saber com ho hem de fer per estimar un enemic i a la vegada protegir-nos-en. El tema de l'amor a l'enemic és tan cabdal que jo diria que és la pedra de toc de la noviolència.

Lanza del Vasto, a l'Arca, abans d'anar a dormir, feia posar tothom en fila: el primer s'encarava amb el segon, es posaven les mans l'un a les espatlles de l'altre, i es miraven als ulls un moment, un segon. Després el tercer i el quart. I així successivament. Cadascú passava, abans d'anar a dormir, un davant de l'altre. Si estàs barallat amb algú, costa molt mantenir la mirada; procures mirar cap a una altra banda. Lanza del Vasto deia que quan dos no es poden aguantar la mirada s'han de reunir a part i aclarir la situació. Si no s'aconseguia aclarir res calia comunicar-ho a la comunitat i aquesta havia de fer l'exercici de mirar-se a si mateixa, perquè havia provocat que dos dels seus membres no s'entenguessin. En això consistia el vot de responsabilitat, que ja havia esmentat més amunt.

Aquestes serien les consideracions que volia fer de les relacions de persona a persona. La finalitat última rau en el fet que de dos en resulti un. L'Islam, quan parla de l'u, i diu que sota l'u hi rau *Allah*, és com una cosa personal i és un misteri (també diu que hi ha l'Amor); però quan diu que sota l'u o de l'u s'origina l'U, em fa dubtar. D'una dona no surt mai cap fill; de la unió sí; doncs bé, de l'u no en surt res. Entenc que els islàmics i els jueus tinguin una gran preocupació per l'u, perquè hi havia molt de politeisme i molta idolatria, tant a Palestina com a Aràbia, on s'originaren respectivament les religions jueva i islàmica. Però, ull viu amb el concepte d'unitat: deriva fàcilment en imperialisme. Als escrits gnòstics dels primers cristians es deia: "Sabeu quan vindrà el Messies, quan s'acabarà el món? Quan de dos se'n faci un". No deixa de resultar curiós que, en el cas dels amics, la major part de les vegades s'amaguin coses (com també passa amb la parella). Per estar bé amb l'altre, només s'ensenya el que convé; la resta queda fora. Caldria no amagar-nos res. Ara bé, si sents l'exigència de la teva veu interior que et sol·licita alguna cosa i els teus amics no combreguen amb tu, comença a dubtar: o la teva veu està equivocada o aquests no són vertaders amics.

És interessant posar a prova l'amistat. Jesús ho diu a l'Evangeli: "Jo us dic que aquella nit n'hi haurà dos en un mateix llit: l'un serà pres i l'altre deixat" (Lc 17, 34). Es refereix a la crida del Fill de l'home, és clar, quan el cridat se n'ha d'anar i deixar l'altre. Però hi ha d'altres contextos: "He vingut a desunir el fill del pare, la filla i la mare, la nora i la sogra" (Mt 10,35s). O aquell altre text: "Qui estima el fill o la filla més que a mi, no és digne de mi" (Lc 12,52). S'ha de

posar a prova l'amistat i també la relació de parentiu, sobretot quan és molt positiva, quan és d'amistat, quan va molt bé. Si va molt malament, en canvi, s'ha de saber desenvolupar aquest amor als enemics, que encara no tenim present en la humanitat com una exigència moral o ètica fonamental: tractar els enemics amb amor sense que deixin de ser enemics.

Aquest hauria de ser l'imperatiu ètic. L'altra cosa és dissimular i fer veure que l'enemic és amic; això és trampa. No tots som germans avinguts en el sentit fraternal. Ja hem dit que la finalitat d'una comunitat seriosa, entre dos o entre més components, és que de la relació entre els membres en surti un altre jo comú, als dos o a tots els components. Això és molt difícil d'aconseguir; per exemple, amb la policia, educada no humanament sinó com a força repressiva; o amb gent que està completament en contra de les exigències de l'Esperit. En el món dels polítics, per exemple, s'està molt acostumat a dissentir, no a consentir; i s'està molt acostumat a dissentir per sistema. Els advocats també ho fan en qualsevol litigi: cadascú es carrega els arguments de la part contrària i acaba encegat per les pròpies raons.

23.- PRÀCTICA DE LA LLUITA NOVIOLENTA

Ara entrarem en les diferents tècniques, o maneres de fer, d'una persona noviolenta, o d'un grup noviolent, per actuar al món. Em sembla que amb el que porto dit, tothom pot deixar anar la seva imaginació creativa per inventar maneres d'actuar que siguin útils en aquest sentit. El que faré a partir d'ara només serà com una espècie de grans apartats esmaltats amb alguns exemples per a cadascun.

23.1. COOPERACIÓ

L'apartat primer, com una mena de mandat inicial per a un noviolent, fa referència a la cooperació amb l'adversari. Aquesta primera tècnica a Occident xoca molt. El que has de fer amb qualsevol adversari és oposar-t'hi, sobretot si estàs convençut que tu tens la raó de la veritat al teu favor i ell no. Tant és que sigui per interessos com per conviccions.

En canvi, l'actitud implicada en aquest punt de la cooperació amb ell és molt interessant; es tracta de donar confiança a l'altre i no pensar, d'antuvi, que l'altre està equivocat. Pot ser que l'equivocat sigui jo i, si col·laboro amb ell, em pot convèncer. He de saber escoltar molt bé el que em diu per tal d'esbrinar per què fa tot allò que a mi no em sembla bé. Cal que m'ho expliqui, i així, potser, em podrà convèncer. És a dir, cal tenir l'actitud de ser vençut per l'altre, si és necessari. Encara que ens sembli estrany, l'actitud col·laboradora la practiquem tots moltes vegades al dia. Tothom fa coses que no desitja fer. Potser no ho fem gaire espiritualment, però de segur ho fem, tot i que sigui per altres raons: per estalviar-se disgustos o discussions o pel que sigui.

Ara bé, aquí no es tracta d'això; l'actitud és més pregona. Es tracta de col·laborar amb l'adversari durant un temps, tot i que ens pugui semblar que no fa les coses prou bé. I ara cal que faci una referència

del tot imprescindible. Molta gent creu que la noviolència és actuar sempre així i, sense adonar-nos exigim a Déu que sempre sigui bondadós amb nosaltres. Déu és bondadós i col·labora amb nosaltres durant molt de temps. A la Bíblia, Déu avisa que hi ha un temps de paciència i un temps d'ira. I la gent s'ha inventat un Déu només pacient i bondadós. Doncs, no: hi ha un temps de paciència i un temps d'ira. El temps de paciència existeix, té uns límits, però hi és. Alguns precipiten els límits i s'oposen de seguida als altres. I hi ha gent que ho allarga massa i sembla que converteixi Déu en fang per emmotllar-lo i per fer-ne el que volen.

D'aquesta fase primera —cooperar amb l'adversari—. crec que en tenim milers d'exemples a la vida en què es pot practicar i s'ha de practicar. Els entesos en col·laboració parlen d'un ordre creixent de cinc etapes —des d'una cooperació passiva fins a una cooperació tan activa que desencadeni les contradiccions del contrincant— però, per passar per qualsevol de les cinc etapes a una altra, s'hi pot passar de maneres molts diferents. Hi ha un cas en la vida de Gandhi molt interessant, en què el virrei de l'Índia, anglès, va posar una llei que Gandhi, i també el seu moviment, no consideraven bona ni justa. Aleshores demanà audiència al virrei i li digué: “Senyor virrei, em sembla, i al nostre moviment també, que aquesta llei és injusta i no es pot suportar. De tota manera ens donarem el termini d'un mes de temps, perquè nosaltres també puguem reflexionar-la. Personalment faré una vaga de fam per purificar el meu pensament, no sigui cas que estigui influït per una actitud de parcialitat que no em deixi veure el conjunt o la utilitat d'aquesta llei. Tanmateix, si passat aquest mes, continuem pensant el mateix que ara, començarem a actuar-hi en contra”. Quan marxava, li digué: “Si vostè també volgués fer una vaga de fam per purificar-se, ens ajudariem mútuament”. És interessant aquest exercici de donar un vot de confiança a l'adversari. Cal pensar en tot moment que no sempre l'adversari és el dolent; pot ser que el dolent siguis tu. O potser ho sou tots dos a mitges, una mica cadascun.

Em direu que no deixa de ser una mica xocant, si la consciència et diu una cosa, que facis el contrari per col·laborar amb l'enemic. Però s'ha d'admetre com una prova, per no jutjar massa ràpidament. Jesús diu: “No jutgeu i no sereu jutjats, no condemneu i no sereu condemnats. En la mesura que mesureu, sereu mesurats” (Mc 4,14; Mt 7,2; Lc 6,38). Això és donar joc a l'altre.

23.2.- DENÚNCIA

Aquest segon apartat és adient quan un ha fet un esforç molt gran, seriós i honest, de comprendre l'adversari i tracta d'acceptar-lo, però s'adona que és impossible i la pròpia consciència arriba a un punt que li diu prou. Llavors, arriba l'hora de la denúncia. La denúncia és el que a l'engròs es diu el judici final, el judici últim, el dia de la ira, el dia del Senyor que diu l'Evangelí; els profetes antics en deien el dia de Jahvé, el dia de Déu.¹ Pot referir-se o atènyer a petites coses com la pèrdua d'una clau com a coses grosses (per exemple, com un model de societat comunitària). Es pot aplicar a tot. No hi ha una paciència indefinida; la persona que té paciència indefinida és perquè se li ha trencat alguna cosa per dintre, algun ressort. Arriba un moment en què la consciència ben neta ens diu prou. Si callo i segueixo fent el que no he de fer, estic col·laborant amb el mal dintre de la meva consciència. Cert: abans de la denúncia, abans del judici, la consciència s'ha d'alimentar amb molta informació, ha d'estar oberta, no tancada (no ha de ser fonamentalista!). No ha de considerar només un costat de les coses. De vegades, cal buscar ajuda i demanar consell. Quan has fet tot això, aleshores arriba el moment de fer una denúncia. Obviament, aquesta, si no tens una posició forta, pot sortir molt cara. Hi ha gent que no és valenta i no arriba a fer mai la denúncia. És una posició covarda; tanmateix, per fer-la, cal abans enfortir del tot la teva posició.

Es pot denunciar de moltes maneres. La imaginació dóna a cadascú la forma en què pot denunciar, però s'ha de fer només quan es tracta d'una opció que t'obliga, perquè no es veu prou clara la posició de l'altre. Cal ser valent i dir-ho. Una de les diferències dels procediments noviolents dels violents és que, normalment, els violents tendeixen a la clandestinitat, a la conspiració, a la sorpresa; en canvi, els noviolents tendeixen a la publicitat, a actuar en públic, sense cartes amagades. No obstant això, donat que la vida és molt complexa, Gandhi recomanava una certa astúcia i Jesucrist diu aquella frase que els capellans no solen esmentar gaire: *"Estote ergo prudentes sicut ser-*

1 El "Dia de Jahvé", profetitzat a l'Antic Testament, ha de ser una jornada fulgurant (Am 5,18), combatiu i guerrer (So 1,14; Is,13,2s; Ez 30,3; Jl 1,5) fins a ocasionar la ruïna de Jerusalem (Ez 13,5), amb efectes còsmics (Ez 30,3; So 1,8; Ml 3,19); causaria pànic als homes (Is 2,10.20; Ez 7,7) pel seu caràcter d'extermini (So 1,18), judici i purificació final (Ml 3,20; Ez 7,6s). Per a alguns teòlegs, Jesús havia pres el dia del Senyor de l'Antic Testament i se l'havia "fet seu" — Schweitzer, per exemple, creia que equivocadament —: "Ai de tu Corazin, ai de tu Betsaida!" (Lc 10,13=Mt 11,20); d'altres opinen que l'hi van fer "seu" els redactors creients d'aquell estrat primerenc de textos. Xirinacs interpreta aquest dia com el corresponent al "judici" de cada generació en un moment clau de la història; tant "judica" el poble jueu l'any 70 com el poble català el 1714.

pentés et simplices sicut columbae" (Mt 10,16). Fixem-nos-hi: la Vulgata diu "Sigueu prudents com les serps i senzills com els coloms", però la frase original s'hauria de traduir per "astuts com les serps", de manera que quedaria "Sigueu astuts com les serps i innocents com els coloms", com tradueix la Bíblia Catalana Interconfessional. Aplicar l'adjectiu "prudent" a la serp, deu ser prudent, però no massa astut. Molesta molt la paraula serp, perquè la serp s'identifica amb el dimoni al Gènesi, quan la temptació d'Eva. Tanmateix, resulta que, a Egipte, la serp és la representació de la saviesa i la representació de la bellesa: no hi havia res de més bonic. Els jueus, enemics ancestrals dels egipcis, ho van voler veure del revés i la van posar al paradís terrenal per enredar la dona. Jesús es deixa de punyetes, de jueus, d'egipcis, i diu: "Sigueu astuts com la serp".

I jo em deixo d'excursos i torno a l'interrogant plantejat: com fer-la, la denúncia, d'una manera astuta i senzilla i prudent? Tinc la meua versió, que no sé si podrà ajudar gaire. "Sigueu senzills com els coloms amb els coloms", diu un servidor; i afegeix: "i astuts com les serps amb les serps." Quan col·labores amb una persona, en principi se suposa que és colom i et comportes amb ella amb senzillesa i cooperació. Si passa el temps i el colom canvia a serp, aleshores has de ser astut. L'astúcia no és contrària a l'honradesa; senzillament és una forma d'honradesa, perquè t'has de protegir d'un enemic que et pot fer mal. Et cal vigilar: has de ser astut per necessitat. El discerniment entre quan un és colom i quan és una serp és difícil. També et pot enganyar el teu egoisme. La teua parcialitat et pot donar una resposta equivocada. També això s'hauria de consultar a l'adoració per veure si aquesta persona és una enemiga o jo sóc una bleada.

Pel que fa a l'astúcia, Gandhi el que feia, en ocasions, era dir que actuaria, però no deia que tenia preparat tot un reguitzell de substituïts seus, per tal que, si el ficaven a la presó, poguessin substituir-lo en el seu lloc automàticament per a la bona prossecució del moviment. No explicava aquesta mesura. Expressament la guardava clandestina i secreta. Amb d'altres paraules: mai no hem d'ensenyar totes les cartes; sempre ens cal amagar un roc a la faixa, com diem els catalans, i no per això enganyes ningú.

La denúncia pot ser més gran o més petita, més solemne o menys, depèn del cas. Crec que és més natural començar d'actuar en grups petits; després, les coses ja transcendeixen. I quan es difonen ho han de fer perquè s'escampen soles, no perquè hàgim fet propaganda de les nostres idees. Si la nostra actuació és oportuna, malgrat les dificultats que sempre hi són, correrà. Ara bé, una denúncia pot ser petita, adreçada a la comunitat de convivència. Un dels bons consells de

Lanza del Vasto és que la noviolència no és només d'ús extern, com algunes medicines, sinó que també és d'ús intern. Fins i tot arriba a l'interior del propi individu: "Denuncio que el fumar em fa mal!". Tinc un enemic dintre meu i cal denunciar-lo (prendre consciència del mal, jutjar una pròpia actitud dolenta).

Denuncies, doncs, sempre que sigui possible, petites i poc solemnes. Recordeu allò que diu l'Evangelí, tan bonic: "Quan vagis a oferir el teu do, si tens alguna cosa contra el teu germà deixa l'ofrena al peu de l'altar i vés primer a reconciliar-te amb el germà" (Mt 5, 23-24). Si no ho fas així, l'ofrena no té cap sentit. Si et reconcilies, magnífic; si no ho aconsegueixes, busca dues o tres persones de la comunitat, que siguin sàvies i bones i amb elles intenteu trobar la solució al problema. Si s'aconsegueix perfecte; si no, comuniquen-ho a la comunitat. És a dir, la denúncia pot ser perfectament gradual; no necessàriament ha de ser un espetec d'entrada. Com menys denunciis millor i, si ho fas, millor que sigui en un àmbit restringit.

La major part de conflictes esdevenen entre gent que té la consciència pròpia força fosca i sempre ho embolica tot encara que no vulgui. Per això he esmentat més amunt la necessitat de neteja de la font privada, perquè, si no estàs molt net per dintre, totes aquestes actuacions poden esdevenir molt confuses i molt costoses. Dir que tens la font interior neta, no és tan fàcil: et pots enganyar a tu mateix. Força vegades pots necessitar consell d'un altre, no pas per sotmetre-t'hi. Caldrà dir-li: "Si escolto la meva consciència em diu això; què et diu, la teva, si l'escoltes?" Aquest servei sempre te'l donaran els bons amics i les persones de gran vàlua. Els altres et faran adonar-te de coses teves que, tot i saber-les, o bé te les amagues o no les vols saber.

En qüestions de tipus espiritual, cal tenir present sempre el perill del fonamentalisme, el perill de fer trampa, de dir que tens a Déu i no tenir-lo, perquè el que tens pot ser un caprici, o afany de poder particular. Si no tens en compte la confabulació general de l'univers, com he dit abans, malament. Jo li dic "pacte federal de l'univers". J. Habermas² ho diu d'una manera especial: "la consulta universal". Seria com una mena de parlament universal.

2 Jürgen Habermas (1929), pensador, filòsof i sociòleg alemany. La seva obra de referència és *Història i crítica de l'opinió pública*. Arrelat a les teories crítiques de l'Escola de Frankfurt, té profundes divergències amb els seus mestres i predecessors, en especial en les seves anàlisis de la democràcia i de la primacia de la llei pública.

23.3.- NO COOPERACIÓ (RESISTÈNCIA PASSIVA)

El tercer capítol de la pràctica de la lluita noviolenta incideix sobre la qüestió de la no cooperació amb l'adversari. Cal emprar la força de la no cooperació, aparentment negativa. Aquest és el punt més evidentment negatiu de tota la teoria i pràctica de la noviolència. (Recordem que la noviolència, ja conceptualment, és una cosa negativa; per això a Gandhi no li acabava d'agradar el mot.) Doncs, ara cal entrar en la gran qüestió de què és la *resistència passiva*. Cal també veure la força del "no".

Tots tenim la imatge d'aquells objectors de consciència al servei militar que s'encadenaven davant Capitània General. Els policies els tallaven les cadenes i ells es quedaven ajaguts a terra. Llavors els arrossegaven cap a la furgoneta o cap a fora. Es deixaven caure. Aquesta sembla una negació formal; ara bé, de fons, no és gens negativa.

Analitzem una mica la força del "no", la força de la negació, de la no cooperació. En física el buit no és fàcil: és tan difícil com el ple. Pels espais interestel·lars hi ha cent vegades més buit, que el buit més gran que l'home pugui fer a la Terra. I és que, encara que intentem buidar un espai totalment, mai no ho acabariem d'aconseguir-ho del tot. Negar allò que hi ha és un esforç enorme. Els famosos hemisferis de Magdeburg,³ ho explica la física, eren dues semiesferes de metall, només unides per la força del buit obtingut en llur interior. A ambdues bandes hi enganxaren cavalls en un intent de separar-les. Fou endebades. La força del buit fou superior a la dels cavalls.

Cal introduir una rectificació mental. La gent occidental creu que el "no" vol dir zero, quelcom de merament buit, neutre, on no es troba res; el ple vindria a ser el contrari i voldria dir farcit de moltes coses. A Orient no ho veuen així. Veuen que allò que és neutre, que no té energia, que està mort, que és una espècie de pasta inerta, no és ni plena ni buida. A l'Orient la buidor és tan forta com la plenitud, però de signe contrari. A Occident veiem el món com un pessebre. Si hi ha un lloc buit, hi posem un cel; posem suro a sota i fem una muntanya. Com una caixa de teatre hipotèticament buida. Això seria el buit. A dins de la caixa hi podem posar figuretes, un nen Jesús, pastorets, xais... Hem d'omplir la caixa buida de coses. Se suposa que aquest buit és neutre i que encara que remenem i hi posem o en tra-

3 Dispositiu construït l'any 1654 per Otto von Guericke (nascut a Magdeburg el 1602) per tal de mostrar els efectes de la pressió atmosfèrica. Consisteix en dos hemisferis metàl·lics buits, de 70 cm de diàmetre, els quals, un cop col·locats formant una esfera, de la qual hom extreu l'aire, costa molt de separar, pel fet que la pressió atmosfèrica no contrarestant els manté fortament units.

guem coses, no hi tenim cap responsabilitat. En canvi, a Orient no: sempre que manipules alguna cosa toques tot l'univers; qualsevol cosa que es mogui s'ha de tornar a recol·locar a l'univers, perquè tot està unit amb tot. A més a més, hi ha matèria (ple) i antimatèria (buit), els electrons negatius o negatrons són forats i els electrons positius o positrons són plens.... En física quàntica tot està doblat. En canvi, nosaltres tenim una irresponsabilitat total: ens imaginem l'espai com una immensa caixa buida a la nostra disposició. I no és cert, perquè no hi ha res buit del tot. Per buidar has de treure coses i, quan treus d'aquí, omplis allà i prems allò d'allà; per tant, el buit representa un esforç.

És curiosa, aquesta manera de pensar. Quan es va inventar l'electricitat, no se sabia encara que hi havia electrons; llavors deien que hi havia un corrent elèctric i no se sabia en quin sentit del fil circulava. On posàvem els signes? Aquí el signe més (+) i allà el signe menys (-)? Semblaria que, per omplir, la cosa hauria d'anar del menys al més, no? Doncs bé, en la teoria de l'electricitat, és igual posar signe més aquí i el signe menys allà o fer-ho a l'inrevés, perquè el menys i el més són simètrics, són contraris però simètrics. És igual considerar ple l'electró i buit el positró, que a l'inrevés: el buit és un ple del revés.

"No" i "sí": buit i ple. Explicaré un exemple rebut de Lanza del Vasto. Al Sudan africà, que era el lloc on, els portuguesos primer i els espanyols després, agafaven esclaus, hi havia una tribu que es deia dels *felates*. Quan hi passaven els portuguesos i hi recollien els esclaus, se'ls enduien caminant fins al mar, travessant tot el Sàhara i, amuntegats a les bodegues dels seus vaixells, els portaven a Amèrica. Doncs bé: quan els portuguesos topaven amb aquesta tribu per capturar-hi els homes, aquests es deixaven caure a terra i els havien d'arrossegat. No menjaven ni bevien ni parlaven: se'ls morien pel camí i no sabien què fer-ne. Els portuguesos s'avisaren entre ells dels problemes que hi tenien, i decidiren saltar-se aquella tribu, ja que no els era gens rendible. Ens n'adonem? Amb la sacrificada resistència d'uns quants se salvaren moltes vides. Si cada grup tribal, solidàriament, hagués intentat protegir la seva tribu, amb pocs anys n'hi hagués hagut prou per acabar amb l'esclavisme en aquella zona del Sudan. És la no cooperació portada a l'extrem. També explicava Lanza del Vasto que les orenetes no poden viure en gàbies perquè ni canten ni mengen. Es moren.

Com deia també Stefano Puddu, hem de col·laborar per salvar tota la tribu, però vist que ens hem tornat tan egoistes, també ens hem tornat vulnerables (el poble desunit sempre és més vulnerable). En el

cas del treball es veu ben clar: l'únic que treballa és el poble. Les autoritats fan treballar; vull dir, caricaturitzant, que l'única feina que tenen per fer és donar feina, que no és pas fàcil. Ara bé, la feina real, la fa el poble. (Quan era a la presó, els únics que treballàvem eren els presos. Els funcionaris no hi feien res. Senzillament, amb prou feines dirigien les coses que calia fer. Tot ho feien fer i s'ho feien fer.) Vist que el poble és el que treballa, la no cooperació pot ensorrar totalment la societat. Ens adonem de la força que pot alliberar aquesta resistència, aquest "no" a la cooperació en el món del treball? Hi ha coses que no estan classificades oficialment dintre de la noviolència ortodoxa, però una vaga obrera és un no fer, és completament passiva i resistent. El problema és que no tenim el tremp necessari per tirar endavant projectes de no cooperació. Ens cal esmerçar un gran esforç en els conflictes laborals i se'ns n'acaben les existències; no disposem del necessari sobrepuig d'esforç i, en canvi, no emprem l'estri de la no cooperació. Imaginem-nos situacions de no cooperació. Quanta feina es podria arribar a fer sense esforços innecessaris! En Manuel de Pedrolo féu una novel·la titulada *Acte de violència*.⁴ Escrita en temps d'en Franco, proposa, sense dir-ho explícitament, una rebel·lió contra el dictador i s'inventa una campanya amb l'eslògan següent: "*És molt senzill: quedeu-vos tots a casa*". Ni aldarulls ni manifestacions.

A Hongria i a Txecoslovàquia, quan hi va haver l'aixecament contra els russos, canviaven tots els cartells de les carreteres i els tancs anaven perduts. Això ja ultrapassava la no cooperació, cert.

Tanmateix, aquest repte de la no cooperació topa amb un obstacle: tenim una vida massa còmoda. Gandhi deia: "Els meus amics i jo, que lluitem tots junts, hem de viure de tal manera que el dia que ens fiquin a la presó ens sembli que anem a un hotel de tres estrelles". Si a la presó hi ha màrfegues, dormiré a casa sense res, a terra, o damunt d'una fusta. Això suposa reduir la qualitat consumista mitjana de la vida de les persones a un nivell molt més baix del que ara gaudim i del qual no volem desprendre'ns. No obstant això, per raons ecològiques, seria molt necessari baixar el nostre nivell de consum. Recomano que, d'una manera natural, aprenguem a ser més senzills.

4 *Acte de violència* de l'escriptor Manuel de Pedrolo (1918-1990, Premi d'Honor de les Lletres catalanes 1979), és la recreació dinàmica d'una ciutat que viu uns dies sense precedents: després de quinze anys d'un govern de caire dictatorial, una estranya solidaritat va guanyant els ànims dels seus habitants, els quals sense haver-se posat d'acord, obeint una consigna anònima i senzilla ("*És molt senzill: quedeu-vos tots a casa*"), instauren una situació nova que els permetrà de conquerir la llibertat sense vessaments de sang. Va ser guardonada amb el premi Prudenci Bertrana 1961 i inicialment prohibida per la censura (no es pogué publicar fins a 1975).

Ser una mica com Diògenes⁵. Gandhi sempre practicà la senzillesa. Això no treu que, de tant en tant, no pugem tirar la casa per la finestra i permetre'ns un festí. Aquest tema no és per angoixar-se, sinó per esdevenir més àgils, més lliures, més poderosos, més segurs.

Dins de l'àmbit de la no cooperació hi ha un fet famós, conegut com el Tancament de Caixes⁶ de finals del XIX, en què tot Barcelona no pagà cap impost, a conseqüència d'unes lleis injustes. Això ho promogué també Bernardette Devlin⁷ a l'Ulster. Deia: "No pagar impostos és més eficaç que tenir tancs". Amb una decisió d'aquestes, toques el fonament de l'edifici. Als manaies, se'ls esfondra de cop. Però, és clar, això també porta conseqüències. Caldria una reflexió de com aconseguir que siguem molts a dur accions així, en un món on un cop de televisió de dos minuts pot fer canviar el vot de milions de persones.

Una altre tipus de no cooperació és no menjar: el dejuni, la vaga de fam. Recomano entrenar-se a fer-ne de tant en tant. No cal esperar a fer-ho quan surtin enemics, sinó practicar-ho per a alliberament dels propis instints. Al llibre de l'autobiografia de Gandhi, aquest ens explica com es va trempant el seu caràcter, com es va fent fort en la noviolència, mitjançant una pràctica suau, des de la senzillesa. Si com diu ell, cal desmuntar suaument les pròpies esclavituds, si fóssim llestos ja hauríem d'educar els nens petits des del principi en aquesta senzillesa. Un nen petit gaudeix més amb la sorra i una pala, que amb un *meccano* d'aquells tan sofisticats. Ara bé, vist que nosaltres ja estem aviciats, se'ns fa molt difícil evitar el parany de no oferir-li

5 Diògenes de Sinope (413-323 aC), filòsof grec considerat com el membre més destacat de l'escola cínica fundada per Antístenes. Apareix en els relats sempre com un extravagant que porta fins a les últimes conseqüències la tesi bàsica de l'escola cínica: el viure conforme a la naturalesa, el menyspreu de les convencions socials i l'absoluta independència pel que fa a les institucions. Sense cap afecció pels béns materials, Diògenes viu com un vagabund, s'allotja dins d'una bóta i, a plena llum del dia, busca, llum d'oli en mà, «un home» enmig d'una multitud, un home vertader, no un membre del ramat embrutit. És famosa l'anècdota segons la qual, Alexandre el Gran, situat davant la bóta en la qual es refugiava el filòsof, li va dir que li demanés el que volgués; Diògenes li hauria contestat: « Doncs et demano que no em tapis el sol ».

6 Conseqüència de la crisi colonial de 1898 que portà al govern a pujar impostos i promogut per la Junta de la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, el tancament fou una protesta dels botiguers i industrials contra la llei del Gabinet de Silvela i del seu ministre d'Hisenda, Raimundo Fernández Villaverde. Consistí a donar de baixa els establiments comercials i indústries per tal de deixar de pagar la contribució sense que això fos il·legal. La protesta fou encapçalada pel Dr. Bartomeu Robert, alcalde de Barcelona, s'inicià el 20-X-1899 i s'escampà a Sabadell, Mataró, Manresa, Vilafranca... El batlle va haver de dimitir, però també ho va fer el ministre català al govern, Duran i Bas. Com fan els ministres d'ara...

7 Josephine Bernadette Devlin McAliskey (1947), política irlandesa, va fundar el Partit Socialista Republicà irlandès i va assolir gran notorietat l'any 1960 en els conflictes de Derry/Londonderry quan era estudiant de psicologia. Catòlica, nacionalista i progressista, amb 22 anys va ser elegida a la Cambra dels Comuns representant l'Ulster.

coses sofisticades —un *meccano* o una consola de televisió— en comptes de deixar-lo al seu albir. També tenim la societat que ens prem en sentit contrari al que fóra correcte. (Entre parèntesi, una de les formes que tenen els nens de no cooperar, és no menjar. Ells tenen les seves resistències i les usen molt bé. Tenen altres dispositius més actius com ara cridar o plorar, però en tenen de passius com el no menjar; llavors hem de mirar si és culpa seva o nostra. Potser d'alguna manera se sent oprimat per alguna cosa que fem malament en relació amb ell i no ens n'hem adonat.)

A propòsit del menjar, cal distingir el que menges i quan menges. El que menges fa referència a la dietètica: cal consumir els aliments que siguin més bons per a la salut i per a l'equilibri. Diuen, no sé si és veritat o no, que els mamífers que mengen herbes tenen molta força i tots són pacífics: les vaques, els elefants, etc. La raó que donen del perquè són pacífics és que la carn deixa anar de seguida la seva energia a l'estómac i, tot seguit, ve la baixada energètica; en la pujada sobtada ets agressiu i quan es produeix la baixada l'efecte és que vols més carn, és a dir, et tornes agressiu perquè en vols més. En canvi els herbívors, en tenir els budells llarguíssims i en ser l'herba de poc valor energètic, absorbeixen l'energia més a poc a poc i aquesta manera d'obtenir-la més lentament fa que no siguin agressius.

Crec que, si mirem les coses senzillament i humana, tots som agressius quan se'ns acaben els arguments o els mitjans per no ser-ne. Les persones, de natural, el primer que fem és intentar arranjar les coses per la via de la conciliació; desitgem entendre'ns. Però, si tant t'acorrallen i no tens sortida, et surten les urpes. Vull dir que, malgrat hi hagi persones excepcionals, que no els hi surtin, passa que quan no tenim autoconsciència i no dominem la situació, ens surt l'agressivitat. Això és un mecanisme psicològic que tots tenim dintre. Ara bé, no es pot admetre que l'home o l'animal siguin radicalment violents; més aviat som noviolents i només som violents quan no trobem cap altra sortida.

Quan una persona està apurada i agredeix, quasi estic per dir que es tracta d'una violència sana; en aquest cas és la naturalesa la que la defensa i tothom es defensa com sap i com pot. El que passa és que, per ser noviolent, has de ser tu mateix i estar atent a la situació. En canvi, la violència pot ser cega i surt més fàcilment en moments de màxim perill.

Acabaré aquest apartat fent una referència al poble euskaldun. Crec que, tot i no estar gaire gent d'acord amb aquesta tesi, els bascos van sortir massa tard del matriarcat i, per aquesta raó, no varen ser violents durant molt de temps (tota l'Edat Antiga). En temps del romans, els bascos eren noviolents, quan la resta de pobles ibèrics

eren violents. Gràcies a això, encara conserven l'idioma i la cultura, entre altres coses. Més tard es tornaren violents i, a hores d'ara, en bona part encara continuen essent-ho, continuen practicant la violència primària. I no ho explica entendre la violència com a tapadora a una política d'esquerres, ja que en temps dels carlins, els lluitadors violents bascos eren de dretes, en la guerra dels Tres Anys els *gudaris* bascos eren del PNB, de centre, i ara l'ETA és d'esquerres. El que els importa és la lluita —no tant ser de dretes o d'esquerres—, això és, una raó per justificar la lluita primària d'una nació que pot estar condemnada a extingir-se. Són gent molt primària i, de vegades, els agrada buscar brega. Aquesta és l'opinió que en tinc i els ho he dit a ells mateixos per ràdio a la seva pròpia terra. L'ETA sorgí d'un poble trepitjat per defensar-se. A la base de l'ETA hi ha una realitat innegablement sana: el fet de no conformar-se a ser un poble trepitjat. Li han trepitjat l'ull de poll i es defensa. Nosaltres, els catalans, som tan civilitzats que diríem, amb les més bones maneres: "Si us plau, senyor, podria treure el seu peu que és sobre el meu?" o bé "No troba que seria més just que el seu no estigués sobre el meu?" Portem dos mil anys de civilització i la primera universitat basca és del segle XX: mai abans no havien tingut universitat!

23.4.- DESOBEDIÈNCIA CIVIL

Després de la cooperació, la denúncia i la no cooperació, la quarta tècnica no violenta és la desobediència civil amb totes les seves conseqüències i seqüeles. És una tàctica que sembla abandonar el caire negatiu, per donar pas al positiu. Es tracta, tanmateix, de desobeir una llei imposada, i això no deixa de ser una negació de la llei. En el temps de Gandhi fou una autèntica novetat. És una gran idea de Gandhi: la desobediència és el *feed back* retroactiu que complementa l'acció de l'obediència. **Contra el vici de manar malament, hi ha la virtut de desobeir. És una correcció del manar malament.** Gandhi inventa això, a nivell social; organitza uns moviments a l'Índia de desobediència civil que compensen l'actuació de l'autoritat i la legislació, és a dir, l'estructura legal i executiva de la societat. Dóna al poble una eina per poder actuar amb eficàcia. Es poden fer moltes coses, si un és creatiu, en el tema de la desobediència civil.

Un dels moments més culminants sobre la desobediència civil a l'Índia —ho palesa molt bé la pel·lícula *Gandhi*—⁸ és quan fan la

⁸ Es tracta del film biogràfic de 1982 dirigit per Richard Attenborough i guardonat amb vuit òscars; Ben Kingsley interpreta el paper del Mahatma.

marxa en contra de l'impost de la sal. A l'Índia la sal, als llocs menys desenvolupats tecnològicament, és molt important; és de primera necessitat. A tot arreu, antigament el salari, sovint es pagava en sal. D'aquí li ve el nom. (*sal*>sal-ari). Doncs bé, els anglesos posaren un impost sobre la sal. Gandhi i la seva gent van pensar que allò no era de dret, perquè la sal és un bé natural a l'abast de tothom. La marxa de la sal va ser l'arrencada decisiva de la noviolència a l'Índia, on grups de gent, de tot arreu, van anar cap al mar per fer salines espontànies. Tot i que els hindús delinquiren contra aquest impost, varen guanyar: els anglesos hagueren de retirar-lo. Com aquesta acció, Gandhi en va fer moltes més. A part de l'Índia, a d'altres llocs també hi ha hagut grans mobilitzacions. Els joves alemanys ho feren contra la instal·lació de caps de míssils nuclears al seu territori. Milions de persones s'hi manifestaren en contra. Als EUA també hi hagué un gran rebuig a la guerra del Vietnam; a França contra la guerra d'Algèria... Gairebé totes aquestes lluites es varen guanyar.

Un treball de l'alemany Jürgen Habermas i un d'un nord-americà, John Rawls,⁹ en posen les condicions. El d'Habermas es titula *Anàlisi de la definició de desobediència civil segons Rawls*. I dóna un primer punt: "Un acte de desobediència cívica ha de ser, abans de res, un acte públic. Cal que l'acte sigui públic, no clandestí, i cal avisar convenientment les autoritats". Habermas comenta: "Es tracta d'un acte públic, que, per regla general, no sols és anunciat d'antuvi sinó que la seva execució és coneguda i valorada per la policia". Segon, ha de ser un "acte no violent", això és, "no lesiu envers els altres ciutadans, no només quant a la violència física, sinó també pel que fa a la violència jurídica". És a dir, es tracta que d'altres col·lectius o ciutadans no rebin violència de cap mena, ni física ni jurídica, del teu acte de desordre. Habermas ho veu així: "La violació de la norma, que és la manifestació de la desobediència civil, té exclusivament un caràcter simbòlic. Aquí és on resideix el límit dels mitjans no violents de protesta, fins i tot quan suposen calculades ruptures de les normes, si hi ha identificació amb els fonaments constitucionals". És a dir, es critica aquella llei, però no es critica tot el sistema jurídic-constitucional. Per això els polítics contraris al neoliberalisme no en poden fer, d'aquests actes de desobediència civil, perquè s'ho carreguen tot; voldrien una altra cosa. Aquí se suposa que no s'entra en discussió de tota l'estructura jurídica d'un sistema, sinó que només es concreta la discussió en aquella llei precisa. Gandhi també ho recomanava i deia: "Per la via no violenta no vulgueu començar a canviar-ho tot, sinó que

9 John Rawls (1921-2002) ha estat un dels teòrics polítics més importants del segle passat. La seva principal aportació, *Una teoria de la Justícia*, recolza la distribució de rendes.

s'han d'agafar coses concretes, determinants, molt centrades; i, sobretot, agafeu les que es puguin assolir". És a dir, demana prudència. Quan embarques la gent a fer moviments d'aquest tipus, ja sigui de no cooperació o de desobediència civil, si no es poden aconseguir els objectius, no va gens bé; desprestigies el moviment i abuses de la gent. És el que dèiem: les coses que no entren fàcilment no són prou bones. Lenin¹⁰ deia que s'ha d'anar una passa davant del poble per fer-lo pujar de qualitat, però no dues. En el moment que et desenganxes del poble, el poble es queda en una banda arraconat i tu et quedes sol.

De fet, Habermas era un home força conservador i creia que a Alemanya hi havia democràcia. Suposava que voler trencar una norma, no volia dir que s'hagués de trencar tot l'ordenament jurídic. Curiosament oblidava que si l'objecció és contra el fonament d'una constitució no democràtica cal més que mai la lluita no violenta i la desobediència civil, encara amb més raó. Habermas, òbviament, estava ben considerat en un país suposadament democràtic, enfront d'altres països força més desastrosos. Ningú no s'adonava que si són un desastre és sovint per culpa de la democràcia germànica? Això, apunta a una altra crítica més profunda.

Günter Frankenberg¹¹ tracta de determinar el principi de la noviolència de la manera següent: "És civil la violació d'una norma no mancada de relació amb l'objectiu de la protesta en qüestió i que garanteixi, en especial, la integritat física i moral de l'adversari de la protesta o de tercers innocents". Tot això són reflexions per pensar. I n'hi ha una pila. La desobediència és un acte conscient voluntari. Que sigui voluntari i sincer suposa que no sigui coactiu; no es pot coaccionar a ningú a participar en aquesta mena d'accions. Sincer segons la pròpia consciència vol dir que no sigui una trampa o subterfugi per aconseguir una altra cosa. És, en definitiva, un acte polític, amb la intenció de canviar una norma o una llei.

10 Lenin (1870-1924), pseudònim de Vladímir Ilitx Uliànov, activista revolucionari i pensador rus. Líder del sector bolxevic del Partit Obrer Socialdemòcrata Rus (POSR), va ser el primer dirigent de la Unió Soviètica (URSS). Exiliat arran de la fracassada Revolució de 1905, condemnà la Primera Guerra Mundial. Després de la revolució de febrer de 1917 va tornar a Rússia i convencé la direcció del seu partit que havia arribat el moment de derrocar el govern per mitjà d'una nova revolució (la d'octubre), que va portar al poder als bolxevics. Des de llavors i fins a la seva mort va encapçalar el govern revolucionari (president del Consell de Comissaris del Poble). Després de signar la pau amb Alemanya al Tractat de Brest-Litovsk (1918), es va haver d'enfrontar a la guerra civil i contra els anomenats *blancs*, que comptaven amb l'ajuda de les principals potències estrangeres.

11 Professor de Dret Públic, Filosofia del Dret i Dret Comparat a la Universitat Johann Wolfgang Goethe de Frankfurt i un dels especialistes mundials més importants en matèria de drets de la societat civil.

En la desobediència cívica, insisteixo, no es va contra la llei en general, sinó contra una llei en particular i a favor de la legislació general. Es tracta de corregir el sistema legal per millorar-lo, no per carregar-se'l. Les persones que són antilegalistes, com els anarquistes, en termes tècnics es diuen anòmics, *a-* (no) *-nomos* (llei). El concepte d'anòmia, que s'estudia en filosofia, s'aplica quan les persones creuen que no hi ha d'haver cap llei. Aquí no es tracta d'això; aquí es tracta de corregir una llei, no del fet que desapareguin les lleis. Ara bé, quan una persona ha assolit un alt grau de domini d'ell mateix (aquella connexió amb l'univers de la qual hem parlat abans llargament) tendeix a l'anòmia. Sant Joan de la Creu deia: "*Nada, nada, nada, nada, nada, nada y aun en el monte... NADA. En el monte no hay camino porque para el justo no hay ley.*"¹²

Entenguem-nos: la llei es pot saltar per baix o per dalt. Per baix, tenim el llibertinatge que vol dir: rebenta qui vulguis. Per dalt, és la superació de la llei, el més enllà de la llei. Agustí d'Hipona¹³ diu: "Estima i fes el que vulguis".

L'anòmia toca el tema de la noviolència perquè hi ha certes violències que són no violentes i altres no violentes que són violentes; la persona que és lliure de la llei està més enllà del problema i usa les for-

12 Cf. *supra*, nota 1 al punt 15: 'El Jo, en ascètica i mística, no és res'. Xirincas deu tenir present l'esquema carmelità de la Pujada a la Muntanya del Carmel elaborat a partir de l'edició de la seva obra el 1618 i no pas les còpies conservades dels croquis del poeta. Si distingim esquema (E) i croquis (C), podem dir que Joan escriu el reguizell de '*nada...*' acabats amb el colofó '*y aun en el monte...NADA*' tant en C com en E de la "*Subida al Monte Carmelo*", i exactament en el camí del mig, que puja i és denominat 'Senda del Monte Carmelo espíritu de perfección' (en l'E és anomenat, 'Senda estrecha de la perfección [Mt 7,14]')'. Aquest camí està flanquejat per dos més, a l'esquerra el 'Camino de espíritu de imperfección del cielo' i a la dreta el 'Camino de espíritu de imperfección del suelo' segons C; el primer, segons E, ofereix aquests dons o 'bienes del cielo': *gloria, seguridad, gozo, consuelo, saber*; l'altre, també segons E, aquests 'bienes de la tierra': *gusto, libertad, honra, ciencia, descanso*. Aquest camí del mig, tant en C com en E, és flanquejat per dos versos aforístics a cada banda: en una, a l'esquerra, segons C, diuen *Cuando yo no lo quería téngolo todo sin querer* (segons E: *Cuando con propio amor no lo quise/ dióseme todo sin irme trasdello*); els de la dreta, segons C fan així: *Cuando menos lo quería téngolo todo sin querer* (segons E: *Después que me he puesto en nadal hallo que nada me falta*). En C, fent arc com una línia superior, hi ha aquesta llegenda: *Ya por aquí no hay camino porque para el justo no hay ley; el para sí se es ley* (cf. 1 Tim. 1, 9 y Rom. 2, 14); en E, posa una llegenda semblant abans de les virtuts cardinals i teològics i de l'Etern Convit de la cúspide: *Por aquí no hay camino/ que para el justo no hay ley*.

13 Aureli Agustí, més conegut com Agustí d'Hipona o Sant Agustí (354-430 dC), és una de les figures més importants en el desenvolupament del cristianisme -especialment per la teoria del pecat original- i se'l té com un dels Pares de l'Església. La seva influència posterior és enorme, i ultrapassa l'àmbit de la teologia. Se'l considera un dels pensadors fonamentals de la història occidental. La frase, extreta d'un seu comentari a una epístola de Joan, cal contextualitzar-la: "Estima i fes el que vulguis. Si calles, callaràs amb amor; si crides, cridaràs amb amor; si perdones, perdonaràs amb amor. Si tens l'amor ben arrelat en tu, cap altra cosa excepte l'amor serà el teu fruit".

mes sense enganxar-se en els formalismes. La majoria de tragèdies gregues pinten situacions que xoquen amb la llei: l'heroi o heroïna — pensem en Antígona, per exemple — va més enllà de la llei, però ensopega amb la llei. En el meu escrit *Jesús, la violència i la no violència*,¹⁴ m'esforço per explicar un Jesús que està més enllà de la violència i de la noviolència i diu coses escandaloses que la gent ignora (i els capellans se les callen); per exemple, que Jesús sortint del Sant Sopar demana: “Quan us vaig enviar sense bossa ni sarró ni sandàlies, ¿us va faltar alguna cosa? Li respongueren: «No res». Ell els digué: Doncs ara, el qui tingui una bossa, que la prengui, i que faci el mateix el qui tingui un sarró. I el qui no tingui espasa, que es vengui el mantell i se'n compri una. Perquè us asseguro que s'ha de complir en mi allò que està escrit: *Ha estat comptat entre els malfactors*. Tot el que es refereix a mi s'està complint. Ells digueren: «Senyor, aquí hi ha dues espases». Ell els respongué: Ja n'hi ha prou!” (Lc 22, 35-38)

Com a mínim això demostra que anaven armats. La impressió dels experts és que tot el que es va esdevenir ha estat dulcificat pels redactors dels Evangelis, per dues raons: una, per convertir Jesús en un personatge més bondadós; l'altra, perquè quan es redacten els Evangelis els romans acabaven de guanyar la denominada primera guerra dels jueus (70 dC) i els romans mataven tot jueu que se sabia en possessió d'una espasa. I no vull deixar d'insistir que, si les idees que exposo de la noviolència no són cap dogma, tampoc no ho són els meus punts d'arribada sobre Jesús. Cal tenir una visió profunda per entendre que Jesús també va portar a terme una certa desobediència civil i religiosa. La llista d'apòstols demostra que va tenir a prop zelotes i sicaris (els grups violents d'entre els jueus), tot i que sembla que ell no s'hi va deixar anar; si de cas va ser un transviolent.

Una altra demostració que la desobediència civil no va contra tota una legislació, sinó contra una llei en particular, ens l'ofereix novament Gandhi. En els judicis que li feien no buscava cap mena de defensa, sinó que preguntava: “De què se m'acusa?” “D'aquest fet tipificat com a delictes tal...”, li responien. “Sí, jo l'he comès, aquest delictes”, responia. Llavors, tot quedava aturat perquè no s'havia de defensar de res. Per demostrar que respectava la llei, el judici i el tribunal, s'acusava a si mateix i els demanava que li posessin la pena que creguessin convenient. Els deia: “Estic disposat a acceptar la pena que m'imposin”. Una persona radical, això no ho toleraria; diria que si la llei és injusta no es mereix cap pena, la qual, de fet, també esdevé injusta. Doncs bé, Gandhi deia: “Per reparar el mal que

14 Petit assaig publicat a *El terror, la pau i el sagrat* (Barcelona: Ed. Mediterrània, 2003; 2ª edició, 2008).

pugui haver fet a l'aparell legal, accepto la condemna." Per als anglesos, aquella actitud resultava un problema: no volien condemnar un personatge d'un prestigi internacional tan gran. Haurien preferit una defensa de la seva part per trobar justificació del seu perdó per alguna clivella que els oferís. Però Gandhi no els l'oferia; al contrari. Deia una frase sorprenent: "Quan fuges del càstig, el càstig et persegueix i quan busques el càstig, el càstig et defuig."

Servidor ho he experimentat més d'una vegada, això, i m'ha anat molt bé. Els càstigs que posa el sistema són el punt de suport de la palanca de la noviolència per alçar el sistema enlaire. La noviolència necessita una injustícia, una crisi, alguna cosa que vagi malament, per poder actuar, perquè, per molt que parlis i avisis de qualsevol problema futur, a la bestreta, sempre l'avís cau en sac foradat i no podries exercir l'acció; ara bé, el sistema sol ser tan babau que sempre t'ofereix l'ocasió. Només té una tàctica. Una de les maneres que fa servir el sistema per defensar-se del noviolent és ignorar-lo, fer veure que no el veu, que no hi és. Sobretot, no permetre-li de sortir a cap diari, a cap emissora de ràdio o TV, a cap mitjà ni enlloc. Si els professionals dels mitjans baden (i, de vegades ho fan), és clar, et mors. És la forma moderna de crucificar el noviolent.

23.5- ACCIÓ ALTERNATIVA

La fase cinquena és la de més abast de totes. Es resumeix així: "Si no trobes camí, fes-te'l". Si veus que algunes coses no estan bé, doncs les has de millorar i fer-ho per la via directa, encara que sigui il·legal.

Aquesta actuació té aspectes de desobediència i té aspectes de no cooperació. Patrice Lumumba, líder noviolent del Congo ex-belga, com ja vaig esmentar, deia: "En comptes d'anar a les escoles dels belgues, millor no anar-hi fins que en tinguem de nostres". Això és no cooperació. Feren escoles pròpies. Però estava prohibit per la llei. Era desobediència civil. Tanmateix, aquesta no era la intenció. Les volien millors que les belgues i sense *apartheid*. Es tractava de fer una cosa alternativa. Criticar és fàcil. Fer coses ben fetes... costa molt més. A vegades em pregunten: Si manés ETA, aniria millor el País Basc? Criticar és fàcil, però donar solucions no ho és gens. Normalment, la gent alternativa que es passa la vida criticant no té cap experiència de dirigir. Per tant, és molt sa que, si discrepes, tractis de realitzar l'alternativa que apuntes. Et costarà molt, perquè potser el sistema se t'hi oposarà, perquè no tens experiència, perquè és una novetat, etc., però

aquí està la gràcia: cal anar fent proves sense por i tirar endavant. Trobaràs tard o d'hora la solució. Tant a la Constitució vigent com a l'Estatut de 1979, hi vaig aportar textos alternatius amb molt d'esforç i molta col·laboració. El temps valorarà aquelles aportacions!

Si no ens agrada que els bancs inverteixin en armes o en empreses poc sostenible podem aportar els nostres diners a bancs alternatius, socials, ètics... o crear-ne de nous. Existeixen alternatives. La més fàcil és una secció de crèdit d'una cooperativa; la més difícil, fer un banc o caixa cooperatius. Al complex cooperatiu de Mondragón en tenen un¹⁵. Quan es vol, es pot arribar a fer qualsevol cosa que es desitgi; només es tracta de posar-te a imaginar i construir, desenvolupar les pròpies capacitats, en comptes d'esperar que et resolguin els problemes els altres. I aquest és un punt crucial per actuar alternativament.

En acabar el procés de formació de l'escoltisme, hi havia una cerimònia, l'investiment escolta, que n'era l'última, la cloenda. A partir d'aquí es considerava que ja havies acabat la teva formació. Qui s'havia d'investir es passava tota la nit meditant a la tenda de campanya —com els antics vetllaven les armes per ser ascendit a cavaller—, amb textos preparats que solien ser molt bonics. La cerimònia s'allargava fins a la matinada, quan clarejava l'aurora. Aleshores, tot l'agrupament en ple es reunia amb el que s'havia d'investir en una cruïlla de camins i allà se li lliuraven la motxilla, les botes, el cinyell, la cantimplora... Quan estava equipat del tot, marxava camí enllà a fer una excursió en solitari d'uns quants dies. Però abans se li lliurava la destal i se li deia: "Tu segueix el teu camí a la vida i, si no el trobes, fes-te'l".

S'entén? La major part de gent pren a la vida un camí trepitjat: jo sóc advocat, jo sóc metge, etc., però probablement no hi ha dues vides iguals, ni dues vocacions iguals. I, en rigor, cadascú s'hauria de fer el seu camí nou. Es pot assemblar al de l'altre, però no té perquè ser igual. Com tampoc no ha de consistir només a seguir les línies que la societat té establertes. Hi ha persones que caminen sempre per camins no establerts. Normalment, són persones marginades i perseguïdes. El que vull dir és que no ens hem d'alienar, no hem de donar tot el nostre poder a les autoritats, el que pot fer una altra persona també ho puc fer jo. I allò que vull fer, si m'hi esforço acabaré fent-ho.

15 Fundada pel sacerdot J. M. Arizmendiarieta el 1956 i ubicada a Mondragón, a la vall de Léniz, constitueix un grup de cooperatives i empreses (264) originàries del País Basc, però avui esteses a la resta d'Espanya i a d'altres països (Índia, Rússia...). Primer grup empresarial del seu país i setè d'Espanya, és el més gran grup cooperatiu mundial, amb uns 95.000 treballadors. Abraça sectors financers, industrials i de distribució, sense oblidar les àrees d'investigació i formació. Projecta un polígon industrial a la Xina.

La qüestió de fons és fer una societat alternativa completa, un nou poble. Caldrà, en primer lloc, estudiar molt, repassar la història i mirar tot el que es fa en altres llocs per no repetir errors i aprofitar troballes d'altres.

24.- UN NOU MODEL DEMÒTIC DE SOCIETAT

Caldria tot un altre llibre per exposar un nou model de societat. S'ha posat de moda arreu del món buscar models socials *alternatius*, perquè hi ha un cansament general de la política actual que no ultrapassa models anquilòtics. La gent s'ha desentès de la política, els polítics resulten massa proteccionistes i acaben depenent massa de les multinacionals. Hi ha reformes econòmiques que serien molt viables, però, sense una empenya política, no es fan. Una reforma econòmica sola, planificada des d'algun punt, tampoc no es pot fer: el sistema és molt fort, es defensa i no deixa créixer bolets d'aquesta mena. I això no obstant, cal fer —i segurament es poden fer— reformes moderades en el sentit inclusiu de la “i” i no de la “o”. Ja no som a la disjuntiva capitalisme o comunisme, ans en la superació del capitalisme i del comunisme.

Tots hem de vigilar i tots hem d'ajudar-nos a vigilar. Perquè una cosa és la bona voluntat i una altra és la intel·ligència, que ha de ser crítica i desapassionada, per veure el bé i el mal a cada cosa. N'hi ha que semblen bones al principi i acaben essent dolentes; i a l'inrevés. Per exemple, quan a Rússia guanyà Lenin digueren: “Cal que cap obrer no es quedi sense casa”. Destinaren massa diners a aquesta finalitat però els en faltaren per a l'agricultura. Què s'havia de fer? Deixar la gent al carrer i dedicar els diners a l'agricultura? O deixar l'agricultura penjada i donar pisos a la gent, però sense menjar? Les qüestions, ecològicament parlant, són totes circulars: totes s'interinfluen. Trobar la intel·ligència conjunta és difícil. Una de les raons de la malesa del sistema és perquè està massa fragmentat i cadascú busca únicament el bé del seu compartiment. Arranjar tot això exigeix un treball seriós i molt interessant, obliga a ser social, a tenir en compte els altres. A més a més, estem condemnats a fer-ho: la terra s'ha fet petita i fins i tot arribarà un dia que les multinacionals no tindran de què viure i hauran de canviar de manera de funcionar.

Hi ha un principi que diu: “Penseu en global per actuar en local”. Això vol dir que si tu fas una peça petita, per exemple en ceràmica,

tens en compte tota la globalitat de l'univers i la fas de manera que no destorbi la resta. Quan facis aquesta primera peça vigila de donar-li aquella "curvatura" que la lligarà amb les altres, com si construïssis un arc.

24.1.- L'ÀMBIT PÚBLIC NO ÉS L'ÀMBIT OFICIAL

Imaginem una bola, amb dos hemisferis, el N i el S, per a representar la societat, entenent per societat qualsevol manera d'ajuntar individus. (Li podríem dir 'col·lectivitat'.) Imaginem que a dintre d'aquest volum esfèric, com recolzant-la per dins, n'hi ha una altra, un xic més petita, que representa l'individu. L'esfera més petita i concèntrica de l'individu pot irradiar a tots els punts de l'esfera gran. Els punts de l'esfera social. La societat se sustenta en individus. El senyor president de la nació és també un individu, tot i que representi la nació sencera. L'individu marca un àmbit, que és el privat o individual. De vegades, aquest àmbit topa amb l'altre, amb el social. Com resoldre la topada? Vist que totes les societats actuals estan fundades en la coacció i la violència, caldrà trobar una alternativa de model de societat noviolenta. L'Estat no deixa de ser l'element coactiu: fa lleis vinculants (Parlament), el govern n'executa el compliment i l'aparell judicial valora —judica— el comportament dels individus envers elles. Amb aquestes, la gent, que es pensa que és lliure, només ho és mentre no toqui les parets de la presó legal en què viu confinada. Per tant, somniar amb una societat alternativa sense coacció, de moment, es fa molt difícil. El que potser podria ser una mica més fàcil és pensar en societats menys coactives de les que tenim. Ja ho sé, que això és molt poc, que produeix tristesa, que ens agrada viure la il·lusió que tot s'arregli, però, repeteixo, hem de ser conscients que no és gens fàcil.

El que ara explicaré, resultat d'un treball de gairebé vint anys de diferents persones, és un plantejament viable; no és cap una utopia inabastable. Per saltar de la violència a la noviolència també s'ha saber frenar, perquè, si no saps frenar, pots crear més problemes dels que pots resoldre. Doncs, frenem. Primerament, com hem vist, hi ha un àmbit privat que està per sota de la societat; aquest àmbit ha estat potenciat per tot el que va ser la Il·lustració, la Modernitat, l'Enciclopedisme, la Revolució Francesa, el liberalisme, etc. És l'ideal de llibertat, l'ideal que cada individu faci el que li doni la gana. Admetem l'àmbit privat, doncs, almenys de moment. Si no hi hagués coacció social damunt dels individus, faríem el que ens donés la

gana; fins ens mataríem els uns als altres. Qui té raó, Rousseau o Hobbes? Aquest últim —recordem-ho: *Homo, homini lupus*— diu que ens mataríem i Rousseau —el d'*El contracte social*— diu que l'home natural, espontàniament i sense cadenes, funciona i ho fa la mar de bé. Atès que no podem experimentar de manera pura, no podem concloure res; només recordar que hi ha una base, diguem-ne legitimada pels Drets Humans.

De la societat, a la majoria de països, no en queda gairebé cap més àmbit que un altre espai que no és el privat: l'àmbit oficial. L'àmbit oficial, en aquest esquema, seria la mitja esfera del nord, una espècie de casquet rodó, posat damunt de la societat.

Hi ha, tanmateix, un altre àmbit de la màxima importància, que avui dia passa desapercebut, i que originalment era essencial, tant que l'àmbit privat i l'àmbit oficial eren petits territoris en comparació: *l'àmbit públic*. En alguns llocs ni tan sols no hi havia àmbit oficial ni tampoc gairebé, àmbit privat. Aquest àmbit —el públic—, que és la mare de la societat, avui dia està devorat per uns i per altres.

Aquest àmbit públic correspon, en el nostre esquema de la bola col·lectiva, a la mitja esfera del sud. Etimològicament “públic” ve de “poble” i de “púbic”; vol dir, *populus pubicus*, és a dir, poble adult, poble amb pèl al pubis. I aquest àmbit públic no és oficial ni privat. Doncs, què dimonis és? La *res publica* és ‘la cosa pública’. I quina és aquesta cosa pública? La *república*, com diuen els llatins, però amb un significat més ric. La gent només entén per “república” un règim polític en què no hi hagi monarca. I una república pot ser monàrquica. Per exemple, la República Francesa és monàrquica: encara que la corona no sigui hereditària i la presidència sigui electiva, és una persona individual la que mana (*monos-*, *-arkhos*), el President de la República. I, a més, allò que hi ha a sota del president tampoc no és una república, és un conglomerat d'àmbit privat i d'àmbit oficial, i res més.

Un exemple del que és l'àmbit públic el tenim, per fer un exemple ben concret, als boscos que hi ha a Campelles. Els anomenen “comunals”. En aquest boscos, l'ajuntament no hi pot intervenir; per la llei, té prohibit tocar-los. Els privats també ho tenen prohibit per la llei. Doncs, qui en pren cura? Segons la llei de propietats comunals, cal fer assemblea de poble i aquesta assemblea, per consens, determina què se'n fa, de la fusta i del territori del bosc. En aquesta assemblea estan incloses les autoritats del poble, és clar, però no com a autoritats, sinó com a components del poble, del comú, de la comunitat. I l'ajuntament està obligat a obeir el que digui aquesta assemblea. Se'm dirà que aquesta és una romanalla de temps antics, en què, a tot arreu, hi

havia béns comunals. Però serveix per adonar-se que els béns comunals no tenen res a veure amb els béns oficials de l'estat, és a dir, amb l'economia estatal, ni, en aquest cas, municipal; ni tampoc amb l'empresa privada. Si de cas, Estat o Municipi n'usurpen el nom i es diuen "públics" sense ser-ho. Els béns públics no tenen res a veure amb l'àmbit oficial ni tampoc amb el privat.

Quan explicava tot això, a Cardona, la gent em va dir: "Aquí també tenim una cosa igual". "Què hi tenen?", vaig demanar-los. "Aquí les fonts, les canonades, la distribució, l'economia i la comptabilitat de l'aigua són comunals." Els vaig demanar: "I, com ho fan per administrar això?" M'ho van explicar. El poble està dividit tot ell, tradicionalment, en barris per tot el municipi. Cada barri es reuneix per enviar un delegat a una assemblea de delegats de tots els barris. I aquesta decideix què es fa amb l'aigua.

Exemples semblants als de Campelles i de Cardona n'hi ha per tot arreu. Resten encara àmbits on es discuteixen les coses públiques, com es feia en l'àgora grega antiga o el fòrum romà. Avui encara roman en alguns llocs la plaça pública com a lloc de reunió. Quan jo era rector de Santa Maria del Camí,² tothom assistia a la missa de dotze o missa gran, menys les dones que havien vingut a la de vuit per preparar després el dinar. A la sortida de missa gran, els homes es reunien davant de la plaça i explicaven acudits i referien mil enraonies, però, sobretot, discutien de la cosa pública, la cosa de tots en conjunt. Això és la vida pública, l'àmbit públic.

L'ideal fóra que la sanitat fos pública i no privada o oficial, que l'ensenyament fos públic, no privat ni oficial... Algunes escoles van provar de fer-ho així en temps de la Mancomunitat de Catalunya, però han acabat essent oficials (dels ajuntaments o de la Generalitat). També als mitjans de comunicació oficials es confonen: "Catalunya Ràdio" es diu ella mateixa "la ràdio pública de Catalunya" quan és la ràdio oficial (no n'hi ha prou de sostenir-se amb diner públic per ser veritablement cosa pública). Una altra cosa hauria de ser pública: la terra. I quan dic la terra, vull dir el sòl, no l'habitatge. També cal que siguin públiques les infraestructures de transport i les comunicacions de llum, d'aigua, de gas, etc.

2 Lluís M. Xirinacs va ser rector de la parròquia de Santa Maria del Camí des del juliol de 1967 fins a l'octubre de 1972, quan el bisbe de Vic Ramon Masnou li envià un decret en castellà, en el qual acceptava la seva determinació d'emancipar-se del bisbe i deixava "sin efecto toda relación jurídico-pastoral del mencionado religioso con este Obispado, quedando como consecuencia sujeto a sus Superiores de religión".

Karl Marx ja s'ho flairava. Quan ell parlava de socialització, es referia a convertir a l'àmbit públic tot el possible. Lenin i Stalin³ ho pervertiren en estatalització. I per què cal un augment de l'àmbit públic? Doncs, per tractar d'aconseguir un control de l'estat per part del poble. Ara bé, el poble no són els individus; ni tan sols la suma de tots ells. El poble és una altra cosa que ara anirem veient. La característica més important del sector públic hauria de ser l'assemblea de barri, de municipi, de comarca, etc. L'assemblea no és de ningú: ni de cap partit ni de cap sindicat ni de cap individu privat ni de cap estat. És a l'inrevés: l'Estat ha d'obeir l'assemblea. Si la cosa pública anés per aquests camins, es generaria una democràcia de base, forta, ferma, que controlaria l'estat. Constituiria una retroacció compensatòria a l'acció que és la política.

Quant a la política, la gent es pensa erròniament que les eleccions, els referèndums, etc., són la democràcia en actiu, l'exercici de la democràcia i la legitimació dels seus representants. Per això, quan Aznar aconseguí electoralment la majoria es comportava com si estigués plenament legitimat a fer-ho i desfer-ho "democràticament" tot. Així ho diuen ells: *nosotros, los demócratas*. Permetin-me una correcció terminològica, que per a mi és transcendental: les eleccions i els referèndums són una consulta de l'àmbit oficial a l'àmbit privat. Allí no s'hi veu intervenir l'àmbit públic per enlloc, malgrat "democràcia" vulgui dir poble fort o "força de poble". És a dir, quan diem democràcia pressuposem que, prèviament, hi hagi poble; que no estigui massificat, sinó que estigui prou informat, prou tramut entre ell, que pugui debatre les qüestions lliurement, que els debats portin a dissensos i consensos, i que aquests consensos siguin obeïts per l'Estat, mani el polític que mani. Una col·lectivitat sense travar, tova, fluixa, desarticulada, no és poble. Amb ella no s'hi pot construir cap democràcia. Amb un poble conjuntat, sí. D'aquesta voluntat de radical autoritat, que és a la base de tot poble madur, en direm "demòtica" (autoritat directa del poble), en oposició a "política" (autoritat de representació delegada).

Totes les Constitucions s'omplen la boca dient que "democràcia" vol dir que l'Estat obeeix la voluntat del poble, que els poders de l'Estat emanen del poble i tota la pesca. Altrament, diuen, fórem en dictadura, o en despotisme o en aristocràcia... "Democràcia" és que

3 Iósif Vissariónovitx Djugaixvili (més conegut pel nom que va adoptar, Iósif Stalin (1880-1953) va ser el màxim dirigent de l'URSS entre els anys 1923 i 1953. En el govern des de la revolució d'octubre de 1917, Secretari general del Comitè central des de 1922, després de la mort de Lenin el 1924, s'imposà a d'altres possibles successors: Trotski i Zinoviev van ser titllats per ell com a "aventuristes d'esquerres"; Bujharin i Rivov com a "oportunistes de dretes" i el 1927 van ser expulsats del partit.

prevalgui la voluntat del poble expressada en assemblea unitària, això és, que l'Estat obeeixi el poble. El poble és el fort i l'Estat no és altra cosa que un servei que el poble es dona a si mateix, sobretot per a aquelles coses que encara no sap consensuar i és urgent d'actuar. Aquesta terminologia és important. Segons com, en canviar el nom de les coses, es canvia la manera de fer-les. Des de fa temps hi ha un debat, que no s'acaba mai, sobre si l'escola ha de ser pública o privada, si la televisió ha de ser pública o privada, si la sanitat ha de ser pública o privada.. Si no es troba cap solució fàcil a un problema, podria donar-se el cas que estigués mal plantejat. Quan s'arrossega segles i segles una antinòmia sense solució, tal volta és que s'ha de plantejar d'una altra manera. I aquí tenim aquesta altra manera: l'aparició d'un tercer, l'àmbit públic entre el privat i l'oficial enfrontats. Aleshores, posem comunitat a l'hemisferi sud de l'esfera del nostre esquema.

24.2.- L'ASSEMBLEA D'ASSEMBLEES

Una altra qüestió és que la comunitat vivent d'un poble no massificat s'expressa per l'assemblea. Ja sabeu que les constitucions diuen que la sobirania rau en el poble i tots els poders de l'Estat emanen del poble. Però només es deixa expressar al poble en unes eleccions cada quatre anys. També és acceptat per tothom que democràcia vol dir que els estaments oficials, els partits polítics, els representants del poble obeeixin el poble. Aquesta, només és una veritat teòrica: ni el poble és prou poble ni se'l deixa expressar quan li convé. Per què l'àmbit oficial sols consulta l'àmbit privat cada quatre anys? Com és que es limita tant l'expressió d'aquest poble? No interessa l'expressió madura i organitzada del poble?

La manera que el poble sàpiga el que vol i ho digui, és que estigui organitzat, que estigui articulat, que sigui orgànic. Si no és orgànic, no sap què vol. ¿Què passa quan es pregunta l'opinió als privats, a l'hora de fer unes eleccions? Cadascú pensa pel seu compte i ningú no pensa col·lectivament. Per tant, la voluntat unitària de la comunitat queda confusa i caòtica. En canvi, una comunitat que es reuneixi en assemblea abans d'un esdeveniment i ordeixi i consensui el que ella vol —el seu programa de quatre anys—, pot exigir als partits polítics que ho tinguin en compte a l'hora de legislar i governar. I, si no ho fan, caldrà començar a actuar en contra de l'Estat i dels polítics per via no violenta. (Si es fes per via violenta, s'estaria repetint l'Estat.)

Davant d'aquest model demòtic, la gent es pregunta: una assemblea en un lloc i un Parlament en un altre? Què passa? L'assemblea és

un contrapoder? No. Es tracta de recuperar l'àmbit públic. L'anihilació de l'àmbit públic fou consumada per la Revolució Francesa, però ja venia empesa de molt enrere, dels estats absoluts que havien intentat destruir-ho tot, fins i tot els parlaments. O és que el parlament es va revolucionar amb la Revolució Francesa? No sé si recordem prou: els Estats Generals van convocar els tres estaments — l'eclésiàstic, l'aristocràtic i l'estat pla—, i aquest últim es va rebel·lar contra els altres perquè eren excoients; s'originà, aleshores, un parlament més normal, més equilibradet. (Es va assolir el parlament francès, però l'assemblea popular no fou recreada a imatge de les repúbliques grega i romana.) La gent encara demana, per què en calen dos? Doncs perquè el model demòtic és cibernètic i la cibernètica requereix un grau d'intel·ligència una mica més alt (acció i retroacció) que el que estem avesats a fer servir (acció i reacció).

L'Estat —*acció*— és el controlador del poble —*reacció*. L'assemblea és una *retroacció* que actua sobre l'*acció* que fa tot Estat. Tenim uns models molt clars a les *polis* gregues. Abans, a les societats matriarcals del Paleolític superior, només hi havia una mare que presidia per honor, però qui manava eren les assemblees de tots els adults, dones i homes. El patriarcat posterior destrossa la democràcia. Aquesta reapareix a poc a poc en molts llocs diferents com a conquesta del poble. Segurament, a Mesopotàmia ja va reaparèixer la democràcia fa 5000 anys, però en tenim poques dades. On apareix amb tota la seva força és a Grècia, a les seves ciutats o *polis*. Ells no en deien només *polis*, en deien *polis kai demos*; nosaltres ens hem quedat amb la *polis* i ens hem menjat el *demos*, que en grec ja sabem que vol dir 'poble', és a dir, 'públic'. Democràcia, repeteixo, vol dir 'força del poble' i els grecs sabien què es feien: no debades són els fundadors de la democràcia i els inventors de la paraula 'democràcia'. Obviament, tenien defectes estructurals que venien d'herències pròpies i d'altres llocs com, per exemple, l'esclavitud, o el tracte donat a la dona (quedava exclosa de les assemblees) o als estrangers (tampoc no els hi deixaven participar), entre d'altres. Però, a part que existia el parlament o cambra de representants que es deia *boulé*, tota la gent que hi era acceptada, tota, podia intervenir en l'assemblea, que rebia el nom d'*ekklesia*. En grec. *ekklesia* és una paraula que ve del verb *enkaleúo*, que vol dir "convocar", "convocatòria", "crida a sessió d'assemblea". La gràcia i la legitimitat sobirana d'una assemblea rau en el fet que hi pugui prendre part tothom que estigui afectat pels assumptes tractats en aquella assemblea i estimi la comunitat corresponent per damunt d'altra cosa (sobirania).

Si només hi poden participar alguns, no tenim democràcia. L'única condició que es posa als assistents és que es vulgui el bé de la

comunitat per damunt de qualsevol altre bé o interès, siguin particulars com oficials. És a dir, si en una assemblea hi va un bisbe nomenat per Roma per defensar els interessos del Vaticà, aquest no en forma part. En canvi, si el bisbe és arrelat a la terra i vol l'interès del país, encara que no coincideixi amb el del Vaticà, aquest, sí que forma part de l'assemblea de la comunitat. Cal aquest discerniment; si no hi és, se'n va tot en orris. El mateix s'ha de dir d'un *imam* que vingui de l'Aràbia a fer una comunitat musulmana sense preocupar-se de la comunitat del país; també aquest en resta exclòs, de la comunitat del país. Ara, si és un musulmà que es preocupa dels problemes de tota la comunitat del país, llavors aquest hi entra. Qualsevol persona — andalusa, castellana, els alemanys de Mallorca o de Calella, les multinacionals, els polítics espanyolistes...—, és a dir, qualsevol, vingui d'on vingui, hi és acceptat només amb la condició esmentada: que aquí, entre nosaltres, defensi el d'aquí (no que aquí, a la comunitat catalana que li pertoca, tracti d'implantar-hi el d'allà). Allà una cosa i aquí una altra: per això es respecta la diversitat, perquè sinó no hi ha diversitat. A vegades se'ns omple la boca de la paraula diversitat per barrejar-ho tot; la diversitat no és cap poti-poti ni cap barrija-barreja; això provoca uniformitat i no diversitat.

Allò que demano —i que es feia a Grècia—, és que la iniciativa legislativa estigui en l'*ekklesia*. Iniciativa vol dir: *Demanem a l'Estat que ens prepari una llei de transports, per exemple, i volem que aquesta llei tingui aquests punts*. Això, per consens a l'assemblea. Llavors, l'assemblea encarrega al Parlament la redacció d'aquesta llei, perquè allà hi són els que hi entenen i en saben; podran tenir en compte tota la legislació per veure si va en contra d'altres coses.

L'assemblea ha de permetre que tots els que vulguin hi puguin participar. I els que no hi volen anar? Doncs no hi van i resten en un nivell privat perquè no hi han volgut anar. Si hi assisteixen pocs —què hi farem!, potser l'afer no era gaire transcendent— aquests pocs són la comunitat; els altres són individus, com a mínim, desinteressats —almenys en aquell afer— per no dir massificats i irresponsables (si el seu comportament es repeteix). I aquests pocs són la comunitat perquè són els únics que es responsabilitzen i es belluguen a favor de la comunitat.

Els anarquistes, que també actuaven en certs sectors per consens d'assemblees, trobaven una gran oposició de la gent que no era anarquista i els objectava: "Com voleu, per exemple, que a Barcelona, on hi ha més d'un milió de persones, es facin assemblees on hi pugui assistir tothom?". Aquest és un argument que es repeteix molt, perquè la gent està farta d'assemblearisme, d'assemblees massificades, manipulables i maneflejades. Aquestes assemblees són intractables. La perso-

na humana només se sent ben tractada si la relació és entre poques persones. La resta és xalabardia o manipulació. De seguida es desequilibra l'assemblea i, només, dues o tres persones són actives; són les que preparen l'assemblea, fan la convocatòria, munten les coses i les preparen (i això sense voler pensar que les maneflegen segons els seus interessos); la resta només escolta i, en el millor dels casos, només haurà d'obeir el que diguin els altres. Llavors es crea un trencament de la comunitat humana en dirigents i dirigits. Això ja no és democràcia.

Com es resol el problema de les assemblees grosses? Molt senzill: en aquesta proposta de nou model demòtic de societat comencem per la primera assemblea, *l'assemblea de llar*, de la qual ja hem parlat abans.⁴ Com tota assemblea, ha de ser lliurement confederada i entre iguals, tot adult que vulgui n'ha de poder sortir, tots els participants han de tenir les mateixes responsabilitats i els mateixos drets sobre el territori o sobre la corresponent comunitat, i tots han de respectar les diferències de tots, la singularitat de cada part. Aquestes serien les condicions d'una assemblea qualsevol, bé que la més nuclear de totes sigui la de llar. (Franco, que a vegades l'encertava, deia que la família era la pedra fonamental de la societat i aquí estem dient el mateix: és el primer pas, la primera cèl·lula social, la primera assemblea).

De la *llar* cal passar al nivell següent, al *carrer* o al *barri*. Quan un representant elegit de cada llar (o alguns representants elegits de diferents llars) es troba amb els altres, constituïran l'assemblea de *carrer* o de *barri*. La nova assemblea —i, això és important—, no és cap assemblea d'individus; és una *assemblea de llars*. L'individu podia debatre i prendre decisions a la llar, però ara ja no (llevat que hi hagi algun solter, el qual haurà de formar part de l'escaló immediatament superior); ara és el representant de la seva llar (o de diverses llars) a *l'assemblea de carrer* o de *barri*. L'important és aprendre que una persona és elegida per la llar per representar-la a ella a l'assemblea de carrer o de *barri*. Ell no es representa a si mateix, sinó que representa la llar. I, si representa la llar vol dir que, si en un consens de llar s'ha pogut dictaminar alguna una cosa que no és la que li agrada a ell, ell ha de defensar-la; no recolza el que li agrada, sinó el que ha consensuat la llar. Si ell l'estima de veritat, preferirà la voluntat col·lectiva a la seva individual. En el nivell immediat superior al de llar no hi haurà gaires representants i, per tant, tenim una assemblea petita i tractable. I així, successivament. Un barri es pot subdividir en veïnats, carrers, trams de carrer, cases, escales, segons calgui per fer petites les assemblees. Un districte o veral barceloní es pot subdividir en

4 Cf. supra, punt 18

barris. Un municipi es pot subdividir en districtes o verals, etc. Cadascú, treballant al seu lloc, pot fer la seva feina d'assemblees.

El que s'haurà d'atendre molt és que el delegat elegit representi l'assemblea de sota, no el seus interessos particulars. Si no fos així, caldria apartar-lo. I això s'ha de vetllar, perquè rau aquí la sostenibilitat de la vida pública. És com un castell humà, com una torre de castellers, on, si falla un casteller, cau tot el castell. I, consti: malgrat les dificultats, es fan castells! La qual cosa vol dir que és possible la unió d'esforços positius. (La imatge castellera m'agrada molt. Com a activitat, a més, és una de les formes més eficaces de fer entrar en la cultura catalana la gent immigrant. I, encara, una altra cosa: el gènere. Fins ara els castells eren cosa d'homes i ara ja no: ja és cosa d'homes i de dones. També "el castell de les assemblees"!)⁵

A més, els partits parteixen; les assemblees tot ensamblen, acoïen. Els partits funcionen pel dissens, pel dissentiment; les assemblees, per definició, funcionen pel consens, pel consentiment. Totes dues coses són bones, perquè el dissentiment ajuda a discernir i elabora crítica i la crítica és bona. El consentiment, tanmateix, fa que *corramos un estúpido velo* com deia aquell; és a dir, ens porta a emmascarar, a velar, a tapar una mica les diferències per aconseguir igualtats. Això és bo, però també és perillós.

Una altra cosa ja dita però en la qual caldria insistir és que no solament a l'assemblea poden entrar els immigrants de ple dret. El bisbe de Barcelona, o d'on sigui, podrà participar a les assemblees del país si actua com a ciutadà. En canvi, si actua com a defensor dels interessos del Vaticà a Barcelona, podrà ser considerat ambaixador, però no

5 Xirinacs, al tombant de segle, va donar moltes voltes a aquests conceptes, teòricament i pràctica. Des del vessant teòric, des de 1999 es posa a escriure *Comunitat humana*, llibre que no dona per acabat de corregir fins al 2001 tot i que ofereix alguns tasts de les seves concepcions a *La comunitat humana* dins AA.DD.: *Propostes per a una Catalunya desitjable*, coordinació: M. Olivella i M. Sacasas (Barcelona: Ed. Mediterrània, 1999) p.63-74; *Una "hipòtesi" per al nou mil·lenni* dins "Aloma/Revista de Filosofia i Ciències de l'Educació" (Barcelona: Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació Blanquerna, 1999)pp.50-64; *El domini públic. Espai d'economia social?*, "Nexe / Quaderns d'autogestió i economia cooperativa", núm. 3 (1999)pp. 81-95; *La comunitat humana* dins "Via Fora!", núm. 62 (Ripollet: Enllaç, Promotora de cultura popular, tardor 1999) pp. 269-275. Des del vessant pràctic, li havia vist elaborar esquemes dels seus propis veïns de carrer per tal d'organitzar tota la ciutat de Barcelona en aquesta mena d'assemblees. A *Plantem-nos! Temes vius i pendents per al tombant de mil·lenni* (Barcelona: Proa, 2000) p.222-223, escriu: "Una comunitat troncal, per l'efecte d'assumir responsabilitats plenes, també gaudeix del dret ple de sobirania. És l'arrel de tota sobirania sobre allò que l'afecti. Definida així, la primera comunitat troncal és la llar, unió lliure i responsable entre individus iguals. La segona, la comunitat de veïns, el carrer, el barri, el districte, entre llars. La tercera, el municipi, entre barris. La quarta, la comarca, entre municipis. La cinquena, la regió, el país, entre comarques. La sisena, la nació, en sentit estricte, entre països. I així successivament fins arribar a la comunitat universal de nacions. No cal dir que Europa hauria de ser una comunitat de les nacions d'Europa, l'Europa de les nacions".

podrà formar part de dret a l'assemblea. Ara en tenim, d'ambaixadors, com a membres de ple dret dintre de totes les nostres institucions internes, els quals treballen més pel seu país o per interessos forans que no pas pels d'aquí. Imaginem-nos l'assemblea del barri on viu el President de la Generalitat? Podrà assistir a l'assemblea d'aquest barri o no? Evidentment que sí. No com a President de a Generalitat ni com a representant del seu partit polític; com a senyor Fulano, sí. La gent de partit pot ser a les assemblees amb una condició: que aprengui, igual que una altra persona que hi estigui, que ha de defensar allò que es vol consensuar a l'assemblea i no allò particular seu, de la seva responsabilitat política o del seu partit. Hem d'aprendre a fer créixer en nosaltres la capacitat mental social. Cal que siguem dobles: cervell per allò meu i cervell per al comú. Això farà augmentar la nostra capacitat cerebral en un grau molt alt. Si això no s'entén prou bé, causa esquizofrènia o es decanta vers fonamentalismes del tipus que sigui.

24.3. L'ECONOMIA

Hem dedicat el capítol 7 a explicar l'origen econòmic de la violència humana. L'economia és important. Ja he parlat de les reformes sintètiques de la "i" en substitució de les alternatives de la "o". No es tracta de triar entre capitalisme o comunisme.

Agustí Chalaux és el pare d'una de les propostes de reforma econòmica més importants que he conegut. L'anomena "capitalisme comunitari", en oposició al capitalisme privat que hi ha ara. Per a ell, el comú també ha de menester capital i en té una font assegurada. El nostre model beu d'ell i gairebé és el més original de tot el que podria explicar. I molt factible.⁶ Abraça els grans conceptes alternatius de la

6 Xirinacs, en deixar la política activa, treballà els anys 80 en una empresa filatèlica per estudiar tots els ressorts econòmics de la nostra societat. Quan arribà a atènyer-hi càrrecs directius, la deixà. Dels seus escrits sobre aquest tema cal ressenyar *La Tercera Via. Nova economia segons Agustí Chalaux* (1984, inèdit), amb A. CHALAUX: *Sistema general: Economia i societat en seixanta punts* (Barcelona: Publicacions de l'Escola Finaly, 1995), el pròleg a CHALAUX, A. i GRAU, M.: *Assaig sobre moneda, mercat i societat* (Barcelona: Centre d'Estudis Joan Bardina, 2000), alguns articles del llibre *Plantem-nos!* (o. c.), XIRINACS, L. M., GARCÍA JANÉ, J. i VIA LLOP, J.: *La dimensió cooperativa: economia social i empresa al segle XXI* (Barcelona: Icària/Antrazyt, 2001), *Una eina per construir la pau*, ponència al "Fòrum social de la Mediterrània" (Barcelona: 17-VII-2005), on, entre d'altres coses, hi presentà la moneda telemàtica; una seixantena de pàgines, que dato del 2006, sobre les connexions econòmiques entre veritables detentors del poder, com ara la Trilateral, els Il·luminati o el Club de Bilderberg, sota el títol *Tearquia i Plutarquia. "Prisca Theologia. Mística i poder, Economia i ecumene, esoterisme, baptisme de subjecció o unció de l'Esperit, imperialisme o esperit universal, Teosofia, Hermetisme, El Benigne i el Maligne, Discerniment d'esperits"* i la videoconferència per al Fòrum Social Mundial de Nairobi (Kenya), celebrat del 20 al 25 de gener del 2007, *La moneda telemàtica*, que avui tenim en DVD.

nova economia com són, per exemple, els de la renda i els de moneda responsable. Ho he explicat en d'altres llocs.⁷

No planteja radicalitats com va fer el comunisme en nacionalitzar totes les empreses i els bancs. Els socialistes, quan van arribar al poder a França, van nacionalitzar la gran banca. La revolució dels clavells a Portugal també va nacionalitzar tota la gran banca. Doncs, amb el nostre model econòmic no s'haurien de prendre mesures tan dràstiques. Així i tot, no sé si ho recordem prou, quan a Nicaragua es buscava el que deien la tercera via entre el comunisme i el capitalisme, els EUA no ho van permetre (i era una de les iniciatives més toves en relació a d'altres mesures comunistes).

Tenim entre mans una espècie de síntesi entre capitalisme i comunisme. És capitalisme i és comunisme. Ajuntar això sense fer un potipoti és difícil, però aquest no és mèrit meu sinó de l'Agustí Chalaux. És una proposta de gran vàlua. La tenim a la reserva, per si algun dia hi ha subjecte revolucionari a punt per revolucionar l'objecte.

24.4.- L'ESTAT.

A la part alta de l'esfera del nou model demòtic de societat, hi ha l'autoritat oficial delegada o representativa, avui dia tan i tan inflada. Malgrat sigui una fal·làcia en la pràctica, sabem que normalment es divideixen els poders de l'Estat en el legislatiu, l'executiu i el judicial. Cadascun d'aquests poders té una feina: el legislatiu té la feina de preparar el futur; l'executiu de realitzar el present i el judicial de vigilar el passat. Els jutges han de vigilar el que s'ha fet, el govern ha de mirar què mana la llei i actuar segons llei, i el legislatiu ha de fer les lleis per al futur de la societat.

Avui dia hi ha unes anomalies terribles, antidemocràtiques: el poder judicial no és lliure perquè s'estableix segons els interessos dels partits majoritaris, la iniciativa legislativa la teledirigeix el govern i l'executiu ha de fer equilibris per fer-hi entrar aquells capparees que dominen una zona de vots. Fixem-nos sols en l'executiu. A tots el països que es diuen democràtics, la iniciativa legislativa la dirigeix el govern i el programa amb el qual guanyen les eleccions marca quines lleis faran; les preparen i després les porten al parlament perquè s'hi aprovin. I atès que, normalment, en el sistema actual, la majoria del parlament la té el govern, aquest té la "seva" llei aprovada de segur, excepte quan no té la majoria i no ha fet pactes suficients. Però la grà-

6 Per exemple a 'Finances ètiques i moneda responsable i transparent', dins *Plantem-nos!...*, o.c., p. 207-208.

cia d'un govern dit estable és que les seves propostes de llei guanyin. En canvi, si la iniciativa legislativa, en comptes de ser al govern, fos majoritàriament a l'assemblea i no d'una manera tan esquifida com ara (per portar endavant una iniciativa legislativa calen milers i milers de signatures), les coses serien molt diferents. S'hi veuria la voluntat del poble (i no els interessos del partit de govern, que solen ser els de perpetuar-s'hi).

Per aconseguir-ho, una de les propostes és que l'elecció del govern no tingui res a veure amb l'elecció del parlament. El govern s'hauria d'eleger entre candidats que no fossin de cap partit (o de tots els partits), perquè el govern només ha de mirar d'executar la llei. La paraula govern ve d'una paraula llatina, *gubernare* ('manar amb autoritat', 'regir', 'dirigir', 'guiar'), però també d'una paraula grega, *kibernetes*, que es referia al 'timoner que guiava una embarcació'. D'aquí també surt la paraula cibernètica. Igual que hem aconseguit posar la raó en un ordinador (raó mecànica), no està dit que el govern no arribi un dia a ser automàtic i vetlli només sobre el control de les coses, no de les persones. Però, mentre no ho sigui, no es pot negar que la seva feina és molt mecànica. No dic que no estigui bé que en un govern hi hagi persones humanes, vist que les lleis, no s'adapten del tot a la complexa realitat social; dic senzillament que això, que per ara no es pot fer maquinament, un dia potser es podrà automatitzar. (Calcular, distribuir i executar pressupostos, calcular les incidències i necessitats del present, potser ja ho fan més els ordinadors que els directors generals.) Dic, doncs, només que, de moment, cal comptar amb persones humanes per a un executiu, tot i que sovint sigui causa de greus desigualtat i favoritismes.

Tècnicament, l'Estat només és constituït per aquestes dues potestats: el legislatiu i l'executiu. El poder judicial ja no és Estat, però, encara que no ho sigui, és territori oficial, perquè allò que decideixen els jutges és sentència i, per tant, és vinculant. L'ideal fóra que la llei fos per conciliació i no com és actualment, per coacció; seria més noviolenta. Això porta a exageracions descomunals, com ara que, avui dia, el 10% de la població afroamericana d'entre 30 i 34 anys dels EUA sigui a la presó (xifra actualitzada del 2007). Això resulta pitjor que una plaga. Per si fos poc, s'han privatitzat les presons i les empreses privades exploten els presos d'una manera descarada.

Una cosa essencial del poder judicial és que sigui independent del poder legislatiu i del poder executiu. El Parlament, avui dia, per mantenir-se independent del govern es fa els seus propis pressupostos. Doncs, els jutges haurien de fer igual per ser independents: nomenar

els propis alts càrrecs amb independència dels altres poders. (Per ara, això és un somni!)

24.5.- EL TESTIMONI PROFÈTIC VERSUS IMPERIALISME ESPIRITUAL

Hi hauria un quart poder o autoritat, més enllà dels mitjans de comunicació, com diuen en algun lloc. A aquesta darrera autoritat, poc apreciada com a tal entre nosaltres, costa de posar-li un nom. Quan jo era a la Plaça Sant Jaume, l'any 2000, van venir musulmans catalans i em van dir: "Lluís, el que fas ens agrada molt i només et donarem dos consells: un, que els catalans aprengueu a funcionar per assemblea, com fem nosaltres; l'altre, que aprengueu a tenir autoritats espirituals, acceptar-les i regir-vos-hi".

Aquest quart poder a què em refereixo tracta de gaudir d'autoritats emanades de l'esperit, no de cap mena de poder temporal. Que siguin autoritat perquè el poble els veu com autoritat, sense tenir cap nomenament de ningú ni ser elegits. Són aquells dels quals el poble diu: "A aquests els hem de vetllar com una cosa sagrada perquè són com una llum encesa enmig de la foscuria".

Els pobles que s'estimen a si mateixos, això ho vetllen molt. La paraula grega que s'escau aquí és *jerarquia*, que vol dir 'autoritat sagrada'. Ja n'hem parlat al capítol 8, de les jerarquies. Tanmateix, atès que els sistemes imperants són molt poderosos, les jerarquies enteses com a autoritat sagrades s'han apoderat de les religions. Aquesta apropiació, en uns llocs més i en d'altres menys, passa pràcticament a tot el món: les religions esdevenen un sistema d'imperialisme espiritual tan fort com l'imperialisme militar. Aquestes religions arrossegueu molta cultura i molta civilització i, malauradament, aquest ròssec dissimula el poder. Però el difícil i bo és discernir què és civilització i què és poder.

No puc emprar la paraula jerarquia en el títol d'aquest apartat perquè resulta molt mal entesa. De seguida penses en les jerarquies eclesiàstiques. Per això m'he estimat més emprar d'altres paraules, originades de la "profecia" i el "testimoni"; encara que tampoc són exemptes de tergiversació, les podem fer bones nosaltres entenent-les i aplicant-les bé.

Si el nostre món fos realment democràtic, el parlament seria l'expressió de la comunitat, el govern seria l'expressió de l'economia, la llei seria l'expressió de l'ecologia i el testimoni seria l'expressió de l'*ecumene*, de l'ànima col·lectiva.

24.6- EL RESPONSABLE PRINCIPI DE SUBSIDIARIETAT

Subsidiarietat vol dir 'qualitat de subsidiari'. Allò que és subsidiari constitueix un subsidi, una ajuda, un reforç per a alguna cosa més important. El *principi de subsidiarietat* determina que la presa de decisions no s'ha pas d'esperar de dalt de tot de l'esfera del poder sinó que s'ha d'efectuar a l'esfera més propera possible al ciutadà. Més i tot: que el que es pot fer des de baix, no cal esperar-ho des de dalt.

És una manera de funcionar que hem d'aprendre a fer. En comptes de pensar que el de dalt ja es fa responsable de tot el que hi ha a sota, cal pensar que els que som a sota ens hem de fer responsables de tot el que hi ha al damunt nostre. Talment com en els castells humans de què hem parlat abans. En definitiva, el principi de subsidiarietat vindria a dir que tot el que es pot fer des de baix no cal que es faci a dalt. Per exemple, suposem que hi ha un jutjat al Bages i esclata un conflicte a Navarxes; si aquell conflicte afecta a Navarxes i no afecta als altres municipis, no té perquè ser jutjat al Bages sinó a Navarxes.

El principi de subsidiarietat és essencial per a la democràcia i ha estat present en el procés d'integració europea des dels tractats fundacionals de la Unió. Per exemple, des d'un punt de vista electoral, l'Estat ha de tenir un cens complet, massiu, científic en relació a —i en disposició de— tots els ciutadans; si no el tingués, podrien esmunyir-s'hi trampes a l'hora de les eleccions. És una tasca mastodòntica, terrible, que cada quatre anys cal refer i posar al dia per a les eleccions, i representa unes despeses enormes, perquè la ciència és cara. Per la via de la comunitat que proposo, el cens ha de ser igual de precís, però es limita als pocs membres de cada assemblea. Al Bages, l'únic cens que interessa és el dels municipis d'aquella comarca. Però només dels municipis, no de la gent dels municipis. I en el municipi hi haurà d'haver el cens, no de la gent del municipi, sinó dels barris, amb les característiques de la persona col·lectiva que tingui cada barri. Llavors, baixes al barri i tens les característiques de cada carrer i cada carrer les característiques de cada llar. Això és lent. Està pres del model de la biologia. A la biologia, hi ha les vies ràpides i les vies lentes. Aquesta és una via lenta, però és una via molt segura i satisfactòria; en canvi, la via ràpida —repetir el cens cada quatre anys— és molt perillosa i, per tant, no la podem prendre com a exclusiva.

Amb un augment de cultura democràtica, anirem tenint menys contradiccions de les que ara hem d'entomar. Potser arribarem a una democràcia més participativa i, d'allí, podrem avançar a una democràcia comunitària. Tanmateix, cal prendre consciència que per anar-la

desplegant a poc a poc caldrà superar un període de transició molt perillós, perquè els poderosos estan acostumats a manar molt i quan els comences a restar poder, s'enerven. I, tanmateix, cal que el poble recuperi el poder que ha anat regalant sense adonar-se'n. Amb tota la prudència que calgui i preveient les estrebades fortes dels manaies que no estan disposats a perdre'l.

Lluís M. Xirinacs

La Plana (Bages), agost 2001.

EPÍLEG, PER LLUÍS BUSQUETS I GRABULOSA

L'any 1930, en traducció d'Octavi Renart, l'Editorial Políglota de Barcelona publicava el llibre de Romain Rolland, *Mahatma Gandhi*.¹ Encara faltaven anys per la independència de l'Índia. Gandhi, empresonat de 1922 a 1924, encara no feia tres anys que havia tornat a la política activa. El que resulta desconegut és que el pròleg d'aquest llibre el signa Francesc Macià l'11-IX (un dia ben assenyalat!) des del seu exili de Brusel·les arran dels fets de Prats de Molló. Macià, entre d'altres coses, escriu:

El fet d'un Gandhi desarmat, enfront d'un armament com el de la forta Anglaterra, emparat en els mitjans més simples i prevalent contra els enginys més violents i temibles [...] obre verament el cor a totes les esperances.

L'ideal de Gandhi, l'apòstol més gran de la nostra època, triomfarà, si no a vull, demà. No totes les batalles es guanyen en un dia. Les armes i la força no deturaran mai, un sol instant, l'hora d'un poble que té la ferma voluntat d'alliberar-se i està sempre disposat a fer tots els sacrificis que la llibertat sovint costa. [...] L'hora de l'Índia, doncs, sonarà aviat, com sonarà la de tots els pobles que sofreixen set de justícia i sàpiguen fer-se dignes de la llibertat.

Fixem-nos-hi bé. Macià, que havia emprat les armes a Prats de Molló, és un admirador de la lluita no violenta de Gandhi, com si hagués assumit la seva veu: "M'estimo més un violent coratjós que un no violent covard!". La *Gran Enciclopèdia Catalana*, després d'exposar-ne les arrels en la filosofia de l'Orient antic (Lao Tsé, Confuci...) i del cristianisme, defineix la no violència com l'"actitud que, sense renunciar a l'ús de la força, refusa d'emprar la violència i de tornar mal per mal", i afegeix tot seguit que, en el nostre país, "tingué ressò l'actitud personal de Lluís M. Xirinacs".

Ja tenim un aspecte en què Lluís M. Xirinacs, doncs, ha passat a la història: la seva actitud personal a l'hora d'emprar els mètodes de la no violència abans i després de la transició democràtica. No deixa de

1 Agraïxo a Marita Viscarro el préstec del llibre esmentat.

ser significatiu que els seus actes precedissin les seves paraules (la seva teoria de la noviolència la va formular molt més tard —i, de fet, no surt publicada, i pòstuma, fins avui—) en un home en què pràctica i teoria, fets i paraules, acció i pensament, havien d'anar sempre de braçat.

Atès que diferents i diversos grups pacifistes (des dels quàquers als mennonites) atorgaren a la noviolència un caire inicialment religiós, del qual no es desempallegà fins a la Revolució Francesa, sovint no ens adonem de la força que té la noviolència. No se n'adonen ni els nostres polítics que s'avenen a pidolar fins a la indignitat una mica de justícia en les balances fiscals de l'Estat o un finançament equànim. La definició ja deixava clar que la noviolència “no renuncia a l'ús de la força”; Xirinacs, com hem vist, recolzat en Jesús el Natzarè i en Gandhi, que sempre cita i explica de memòria, afina més. L'univers és força pura; *força* i *violència*, no són la mateixa cosa. Ara bé, la noviolència no es redueix a cap mena de pacifisme passiu i negatiu; és una força positiva, la “força de la veritat” (*satyagraha*) o la “força d'estimar”. I aquesta força és com la petja que imprimeix dins de nosaltres aquell esperit que ens fa estar a l'aguait i en harmonia amb tot l'univers. I això, enllà de fer-nos immensament feliços, ens ho pot exigir tot! No debades Gandhi deia que preferia un violent coratjós que un noviolent covard! Tampoc Xirinacs no s'està de dir que moltes vegades els oprimits es troben com es troben per comoditat, per no voler cercar la manera de plantar cara a l'opressor.

La *Gran Enciclopèdia Catalana* insisteix en el mateix: “l'actitud elitista i exòtica d'alguns grups pacifistes ha amagat sovint la força revolucionària” de la noviolència. En efecte, després de la Revolució francesa, la noviolència, amb les aportacions de Thoreau, James, Tolstoi, Gandhi, Huxley, King, Lanza del Vasto i un llarg etcètera entre les baules del qual, amb no poc encert, Xirinacs hi encabeix els oblidats lluitadors africans (Lumumba, Luthuli, Mandela, Tutu...), ha adquirit una maduresa teòrica i pragmàtica fins al punt de transformar-se en una eina de lluita sociopolítica. (Estariem temptats d'afegir: una eina que els nostres polítics i gran part del nostre poble —i això que a casa nostra hi ha hagut personalitats i accions de primer rengle— tenen oblidada!).

Xirinacs, en aquest llibre, gairebé no esmenta la força revolucionària de la noviolència. De fet, parla molt poc explícitament de revolució i de política; implícitament, tanmateix, em sembla que en parla molt. Per començar, en parlar de noviolència, entra en un territori desacostumat: el de la transcendència, el del sagrat, el de l'interioritat de cadascú. Per això podrà arribar a parlar, amb tota naturalitat i

senzillesa, del profetisme i de la mística. La seva és una filosofia que exigeix de posar en joc allò més íntim de la personalitat de cadascú. Cert que també ens parla dels tipus de violència, de les seves formes emmascarades, del seu origen, de la seva història recent, dels models per superar-la (el cibernètic de la retroacció), de com tractar l'amic i l'enemic... Ara bé, sobretot, el que pressuposa és que si la noviolència ha d'esdevenir revolucionària, comencem per nosaltres mateixos la revolució. I per això ens sol·licita que sapiguem negar-nos nosaltres mateixos. Llegim i rellegim el capítol 16, el de les vint negacions de l'hinduisme, i practiquem-les; només així ens podrem preparar per iniciar-nos en la praxi de la lluita noviolenta.

Potser val la pena de respondre aquí a un interrogant que es repeteix moltes vegades des d'admiradors externs de Xirinacs (servirà per desfer el malentès?) i que és aquest: Com pot ser que un lluitador des de la noviolència com ell, es declarés "amic d'ETA i de Batasuna" en el discurs de l'11 de setembre del 2002 al Fossar de les Moreres? La resposta és senzillíssima: Els seus mots no van fer altra cosa que subratllar la coherència de la seva postura; com declararia el 17-XII de 2002 davant del Jutge d'Instrucció núm.8, "aquesta frase és una aplicació de la més pura doctrina noviolenta de Gandhi, que he predicat sempre". La declaració de Xirinacs al Magistrat, que els seus amics vam fer els possibles —sense arribar-ho a assolir— perquè es difongués a la premsa barcelonina, avui està publicada sencera al llibre *El terror, la pau i el sagrat* (2003) i, explicada del tot., a *L'Esperit batega per Catalunya* (2008). Recordem aquí alguns dels darrers punts, sense oblidar que, en els precedents, considera la lluita etarra com una guerra d'alliberament nacional (com tantes altres) i mostra un gran respecte per les víctimes del conflicte:

6.-La frase compromesa i conflictiva és: "*Em declaro amic d'ETA i de Batasuna*", que certament vaig dir, havia d'anar acompanyada de "*i em declaro enemic de l'Estat espanyol*", que em vaig oblidar de dir.

7.-Aquesta frase és una aplicació de la més pura doctrina noviolenta de Gandhi, que he predicat sempre: "**El noviolent, davant d'un conflicte violent, no pot restar neutral; cal que es declari amic de l'oprimit, de l'envaït, i que es declari enemic de l'opressor, de l'invasor**". Són els tancs espanyols que ocupen el País Basc. Cap arma basca no vol conquerir Espanya.

8.-I finalment, com a seguidor de Jesús, que demana estimar també l'enemic, m'esforço a estimar de tot cor, com a enemic, aquest orgullós Estat espanyol (i tots els qui li donen suport), invasor d'Euskalherria, de Galiza i dels meus Països Catalans i a dem

anar-li que canviï la seva actitud de domini per la de defensor d'una vera fraternitat entre nacions iguals.

Aquesta declaració al Jutge conté l'aprenentatge de Gandhi (no negar el que has fet) i tots els punts conflictius que exposa en aquest llibre: la comprensió de la violència del feble i l'estimació crítica als enemics (entesos sempre com a enemics). Repassem, per exemple, el capítol 6, quan parla de la violència ofensiva i defensiva:

Hi ha dues classes de violència: una *defensiva* i una altra d'*ofensiva*. I, evidentment, la gent que no hi entén, o que està moguda per interessos parcials, diu que les condemna totes. Només cal recordar que Gandhi tenia aquest principi: «M'interessa la noviolència i lluito per la noviolència. Davant de la violència no sóc neutral; sóc amic dels violents defensius».

Malauradament, a l'Estat espanyol, el tema etarra resultava aleshores tan exacerbat —i encara avui— que els Magistrats van ser incapaçs d'entendre la doctrina noviolenta de Gandhi: Lluís M. Xirinacs fou jutjat 'in absentia' el 9-III-2004, condemnat en rebel·lia i empresonat a les seves velleses el 25-X-2005. Sense la força d'una denúncia no-violenta, però radical, de la societat civil (i d'alguns polítics), no hagués pogut sortir de la presó al cap de pocs dies.

Dit això, sols resta per afegir que, després d'una teoria amb subtileses tan reals com la veu interior que visita cadascú, la connexió amb l'ànima universal i la necessària sintonia amb la línia de l'univers si volem discernir les coses com cal, Xirinacs no sols proposa i explica quines pràctiques cal dur a terme en la lluita noviolenta —cooperació, denúncia, resistència passiva, desobediència civil i acció alternativa—, sinó que ens esbossa un nou model de societat —ell el denominava demòtic—, en el qual treballava molt mentre impartí aquest curs. Vet aquí el fruit esponerós en el qual pensava per un futur no llunyà. Encara que als amics ens digués que s'esdevindria "d'aquí a dos o tres-cents anys", en el llibre, aplicant el seu model globalístic, ho deixa molt més clar: la nova societat serà possible "quan hi hagi subjecte revolucionari a punt per revolucionar l'objecte".

Torno al començament, a Macià. Com havia previst, l'hora de l'Índia va sonar —i fort!—, com ha sonat la d'aquells pobles que han sabut "*fer-se dignes de la llibertat*". Catalunya no n'ha sabut prou? Macià afegeix:

"Si perdéssim aquesta fe i aquesta persistència en l'esperança i en la fidelitat i l'esforç que li cal, de part nostre, per a prevaldre, és que, abans, hauríem ja perdut la noció del que és la veritat i la mentida, del que són el dret i la força; és que ens hauríem deixat usurpar ànima i tot".

Xirinacs, com en la seva plantada a la Plaça de Sant Jaume, des d'aquest llibre ens mostra camins de noviolència activa i ens interpel·la: "Qui té cura de l'ànima catalana?" O ja ens l'hem deixada usurpar?

L. B. i G., Olot-Barcelona, gener 2009

